

RAPPORT

Miljökonsekvensbeskrivning avseende ny detaljplan för Slottsholmen

Västerviks kommun, Västervik

Kalmar 2010-10-28

Uppdragsnr: 410148
Dokumentnr: 244610

Vår kontakt: Staffan Johnson
Tel: 070-146 60 25
E-post: staffan.johnson@dge.se

DGE Mark och Miljö
a member of

Kalmar
Norra Långgatan 1
Box 258, 391 23 Kalmar
Fax: +46 (0)480 42 27 30

Göteborg
Fürstenbergsgatan 4
416 64 Göteborg
Fax: +46 (0)31 18 31 15

Malmö
Citadellsvägen 23
211 18 MALMÖ
Fax: +46 (0)40 30 80 46

Telefon: +46 (0)771 48 00 48 | E-post: dge@dge.se | Hemsida: www.dge.se

Icke teknisk sammanfattning

Miljökonsekvensbeskrivningen (MKB:n) avser en ny detaljplan för fastigheten Slottsholmen 1 med omnejd. Detaljplanen syftar till att möjliggöra en ny byggnad inom fastigheten Slottsholmen 1 där verksamheter såsom hotell, andelslägenheter, butik, restaurang och samlingslokal kan inrymmas. Planen ska även möjliggöra anläggandet av soltrappor/promenaddäck utmed Gamlebyviken invid Slottsholmsvägens västra sida.

I MKB:n har förutom planförslaget även ett nollalternativ som innebär att ingen förändring sker samt två utformningsalternativ utretts. Utformningsalternativen innebär dels planläggning som bostäder och dels planläggning som parkområde. Dessa båda alternativ har i MKB:n benämnts som bostadsalternativet och parkalternativet.

Planområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövård enligt 3 kap 6 § miljöbalken. Inom området finns två byggnader, dels en sommarrestaurang som inte utnyttjas längre och som under senare år förfallit samt en brovaktarstuga som uppfördes någon gång mellan år 1750-1870.

Trafiken i området kommer att öka vid en exploatering av Norrlandet. Slottsvägen är dock dimensionerad för att klara denna ökning samt den ökning planförslaget innebär. Påverkan på luftkvaliteten i området kommer att vara begränsad.

Närheten till Slottsvägen innebär att planområdet är bullerpåverkat. Detta är främst negativt vid det s.k. bostadsalternativet, men innebär också en negativ påverkan på planförslaget och parkalternativet.

Marken under byggnaden utgörs av fyllnadsmassor och kan därmed innehålla markföroreningar. Detta innebär att markprovtagningar bör ske innan byggnation.

SMHI har gjort en bedömning av planförslagets påverkan av vattenrörelserna. Denna bedömning pekar på att effekterna av planförslaget kommer att bli små.

En botteninventering har genomförts. Enligt denna inventering är området väster om Slottsholmen värdefullt bl.a. som ett möjligt lek område för abborre och gädda. Området öster om Slottsholmen har mindre betydelse. Detta innebär att byggnationer i vatten på den västra sidan bör undvikas under lekperioden.

Fågelinventering har visat att häckning av fågel sker i Kolgårdsviken som ligger norr om planområdet. Dock har inga rödlistade arter påträffats.

Planförslaget innebär att landskapsbilden förändras väsentligt i Västervik. Den nya byggnaden blir ett tydligt landmärke. Det är dock viktigt att den kulturhistoriskt mycket värdefulla slottsruinen skall förbli ett framträdande element på Slottsholmen och i stadssiluetten. Enligt den skiss som tagits fram kommer den nya byggnaden att vara som lägst i den delen som ligger närmast Stegeholmsruinen och parken. Detta innebär en mjukare övergång till Stegeholmsruinen som därigenom får ett större utrymme. Med rätt arkitektonisk utformning av byggnaden bedöms planförslaget innebära en

Uppdragsnr: 410148
Dokumentnr: 244610

försköning av Västerviks stadsbild även om det kan innebära att Stegholmsruinen till viss del kommer att överskuggas av den nya byggnaden.

Planförslaget innebär att området kommer att bli mer attraktivt ur rekreationssynpunkt. Detta bl.a. beroende på anläggandet av soltrappor/promenaddäck utmed Gamlebyviken. De varierande verksamheterna i planförslaget talar för ett mer befolkat område vilket ökar tryggheten.

Översvämningsriskerna i området till följd av en höjd havsyta bedöms små under förutsättning att skyddsåtgärder vidtas.

DGE Mark och Miljö

Upprättad av

Staffan Johnson

Granskad av

Marika Lundmark

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
2	Omfattning och avgränsningar	5
3	Bakgrund	5
4	Planförslag och alternativ i MKB:n	6
4.1	Planförslag	6
4.2	Nollalternativ	7
4.3	Alternativ lokalisering och utformning.....	7
5	Förutsättningar för planområdet.....	9
5.2	Miljö kvalitetsnormer	16
5.3	Miljömål	16
6	Miljökonsekvenser.....	18
6.1	Trafik och luft	18
6.2	Buller.....	19
6.3	Mark.....	19
6.4	Vattenrörelser.....	20
6.5	Naturmiljö/Marin miljö	21
6.6	Rekreation och friluftsliv	22
6.7	Kulturmiljö/stadsbild	23
6.8	Översvämningsrisker	24
6.9	Sammanfattande bedömning.....	25
7	Förslag på åtgärder mot negativ miljöpåverkan	27

Bilagor

1. Inventering Slottsholmen, Nordproduktion, 2010-10-15
2. Planerad småbåtshamn vid Slottsholmen, Bedömning av påverkan på vattenutbytet mellan Gamlebyviken och havet, SMHI, 2010-10-15

1 Inledning

Föreliggande miljökonsekvensbeskrivning (MKB) har DGE Mark och Miljö AB (DGE) upprättat på uppdrag av Västerviks kommun, kommunledningskontoret.

MKB:n avser en ny detaljplan för fastigheten Slottsholmen 1 med omnejd. Detaljplanen syftar till att möjliggöra en ny byggnad inom fastigheten Slottsholmen 1 där verksamheter såsom hotell, andelslägenheter, butiker, restaurang och samlingslokal ska kunna inrymmas.

2 Omfattning och avgränsningar

MKB:n omfattar de krav på innehåll som anges i miljöbalkens 6:e kapitel, 12 §. Fördjupande studier har skett avseende:

- Utredning av påverkan på vattenrörelser, det marina djurlivet, fågellivet och bottenvegetationen.

Följande områden, vilka anges i miljöbalkens 6:e kapitel, 12 §, punkt 6, bedöms inte beröras av planen på något märkbart sätt och berörs därför inte alls eller mycket begränsat i MKB:n.

- Befolkning
- Materiella tillgångar

Denna MKB omfattar tidsmässigt markberedningsskedet fram till etablerad byggnad med dess verksamheter.

3 Bakgrund

På Slottsholmen finns en byggnad som är uppförd som en sommarrestaurang år 1952. Byggnaden utnyttjas idag inte länge och har under senare år förfallit.

Planer har funnits att på platsen där byggnaden står uppföra ett Visans Hus. En arkitekttävling avseende detta utlystes 2005. Det har sedan inte funnits några ekonomiska möjligheter att förverkliga det vinnande bidraget.

Nuvarande detaljplan ger endast möjlighet att uppföra byggnader för handelsändamål inom planområdet. Några sådana intentioner finns för närvarande inte.

Syftet med detaljplanen är att möjliggöra en ny byggnad inom fastigheten Slottsholmen 1 som ska medge en flexibel användning med beteckningen "C"-centrum dock ej bostäder". Inom byggnaden kan därmed verksamheter såsom hotell, andelslägenheter, butik, restaurang och samlingslokaler inrymmas. Med andelslägenheter avses här lägenheter där man vistas under kortare perioder.

4 Planförslag och alternativ i MKB:n

4.1 Planförslag

Enligt planförslaget kommer att ställas krav på husets utformning och gestaltning med hänsyn till platsens läge. Planen syftar även till att, i direkt anslutning till fastigheten, anlägga bryggor för utomhusaktiviteter såsom gästhamn, terrass-/ promenaddäck mot Skeppsbrofjärden, se figur 1. För att skapa god tillgänglighet ska planen medge en gång- och cykelväg på Slottsholmsbrons östra sida. Planen ska säkerställa allmänhetens tillgänglighet utmed vattnet. Hotell kommer inte medges i bottenvåning, där planeras istället för restaurang och butik.

Planen ska även möjliggöra anläggandet av soltrappor/promenaddäck utmed Gamlebyviken invid Slottsholmsvägens västra sida.

Figur 1: Skiss på hur byggnaden med soltrappor och småbåtshamn kan komma att se ut, vy mot Skeppsbroviken

Antalet andelslägenheter kan uppgå till cirka 75 stycken, antalet regleras dock inte i detaljplanen. Bottenplanet planeras ligga på en nivå av 2,8 meter över havet, medan garaget kommer att hamna i nivå med havsytan. Parkeringsgarage under huset kommer att rymma i storleksordningen 40-50 platser. Dessutom kommer cirka 50 p-platser att utnyttjas på Skeppsbrokajen.

Utöver detta tillskapar kommunen för andra behov ytterligare parkeringsplatser cirka 800 m från Slottsholmen, vid Kulbacken och Lögarebergen.

4.2 Nollalternativ

Nollalternativet innebär att ingen förändring av gällande detaljplan sker. Enligt nu gällande detaljplan från 1975 får området användas som handelsändamål med en högsta byggnadshöjd på 9,5 meter, se figur 2. I nuläget finns ingen intressent till att utveckla området enbart som handelsändamål. Detta innebär att det sannolikt inte kommer att ske någon byggnation på området och nuvarande byggnader kommer att stå kvar.

Nuvarande byggnader utgörs av en sommarrestaurang som är uppförd 1952 samt en brovaktarstuga som uppfördes någon gång mellan 1750-1870. Sommarrestaurangen utnyttjas idag inte längre och har under senare år förfallit.

Figur 2: Nu gällande detaljplan.

4.3 Alternativ lokalisering och utformning

Det övergripande syftet med planen bedöms vara att utveckla Slottsholmen som område. Detta är syfte är således inte möjligt att uppnå genom en alternativ lokalisering. Någon alternativ lokalisering är därmed inte möjlig att utreda.

De alternativa möjligheterna att utveckla Slottsholmen som bedöms vara relevanta att jämföra med i MKB:n är dels planläggning som bostäder och dels planläggning som parkområde. Dessa båda alternativ kommer nedan att benämnas som bostadsalternativet respektive parkalternativet.

4.3.1 Bostadsalternativet

Alternativet innebär att området planläggs för bostadsändamål istället för centrum. Detta innebär att möjligheten att driva hotell, butik, och restaurang inom planområdet tas bort. Möjligheten till övriga åtgärder som anges i planförslaget såsom garage i källarplan, småbåtshamn och promenaddäck kommer att vara detsamma som i planförslaget.

4.3.2 Parkalternativet

Parkalternativet innebär att området planläggs som parkmark. Detta skulle innebära att den befintliga byggnaden rivs och att ett parkområde anläggs inom hela planområdet. De promenaddäck som anges i planförslaget antas uppföras även vid parkalternativet. I övrigt kommer inga byggnationer, såsom gästhamn, att ske.

5 Förutsättningar för planområdet

5.1.1 Riksintressen

Planområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövård enligt 3 kap 6 § miljöbalken. Riksintresset omfattar Västerviks centrum, Slottsholmen samt strandområden vid Lögareberget, Kulbacken och Notholmen. Riksintresset motiveras bl.a. med att Västervik är en trästad och sjöfartsstad av medeltida ursprung präglad av stadsplanereglering. Vidare anges att stadens siluett med Stegeholms slottsruin minner om stadens grundläggning och medeltida strategiska läge.

Planområdet ligger inte inom riksintressena för obruten kust eller rörligt friluftsliv enligt miljöbalkens 4 kap som berör stora delar av Västerviks kust. Inte heller några andra riksintressen eller fastställda skyddsområden finns inom eller i direkt anslutning till planområdet.

5.1.2 Byggnader

Vid Slottsholmen finns en befintlig byggnad från 1952, se figur 3. Detta är en tidstypisk byggnad från 1950-talet. Byggnaden är ritad av Gösta Åbergh som även är upphovsman till byggnader som Konstfack i Stockholm och Oslo konserthus. Byggnaden ersatte en träpaviljong från 1913 som eldhärjades.

Den nuvarande byggnaden är uppförd som en sommarrestaurang och är inte vinterbonad. I dag utnyttjas byggnaden inte längre och har under senare år förfallit.

Figur 3: Foto på den nuvarande byggnaden, uppförd 1952.

Inom planområdet finns också en brovaktarstuga som uppfördes någon gång mellan 1750-1870, se figur 4^{REF3}.

Figur 4: Foto på den Brovaktarstugan, uppförd 1750 -1870.

5.1.3 Trafik

Slottsbron är den enda förbindelselänken mellan stadsdelen Norrlandet och centrala Västervik. Belastningen på bron ökar markant under sommaren.

Slottsholmsvägen passerar genom planområdet och har en vägbredd på knappt 6 meter vid de smalaste partierna. Trafikmätningar i Västervik har genomförts av Vectura under maj till augusti 2009. Trafikmängden över Slottsholmsbron uppgår enligt dessa mätningar till cirka 6 800 f/d (fordon per dygn) under maj och 8 500 f/d under juli. Den maximala belastningen uppgick till 950 f/h varav cirka 500 f/h i den mest belastade riktningen. Andelen tungtrafik uppgår till cirka 5 % och medelhastigheten till cirka 40 km/h. Vid rådande trafiksituation har vägen en kapacitet på cirka 900-1000 f/h i vardera riktningen.

Från den 1 maj till den 30 september öppnas Slottsholmsbron för båttrafik på begäran två gånger per dag, kl. 08.30 och kl. 15.00. Varje öppning varar i ungefär cirka 10 minuter. Vid broöppning och stort trafikflöde kan bilkön växa drygt 200 meter söderut på Slottsholmsvägen vilket innebär att den sträcker sig förbi korsningen med Strandvägen och riskerar att låsa korsningen under en period. Norrut kan kön växa 700 meter vilket innebär att den blockerar korsningen med Tändsticksvägen, se figur 5^{REF1}.

Figur 5. Kölängder norrut på Slottsholmsvägen vid broöppning (Vectura).

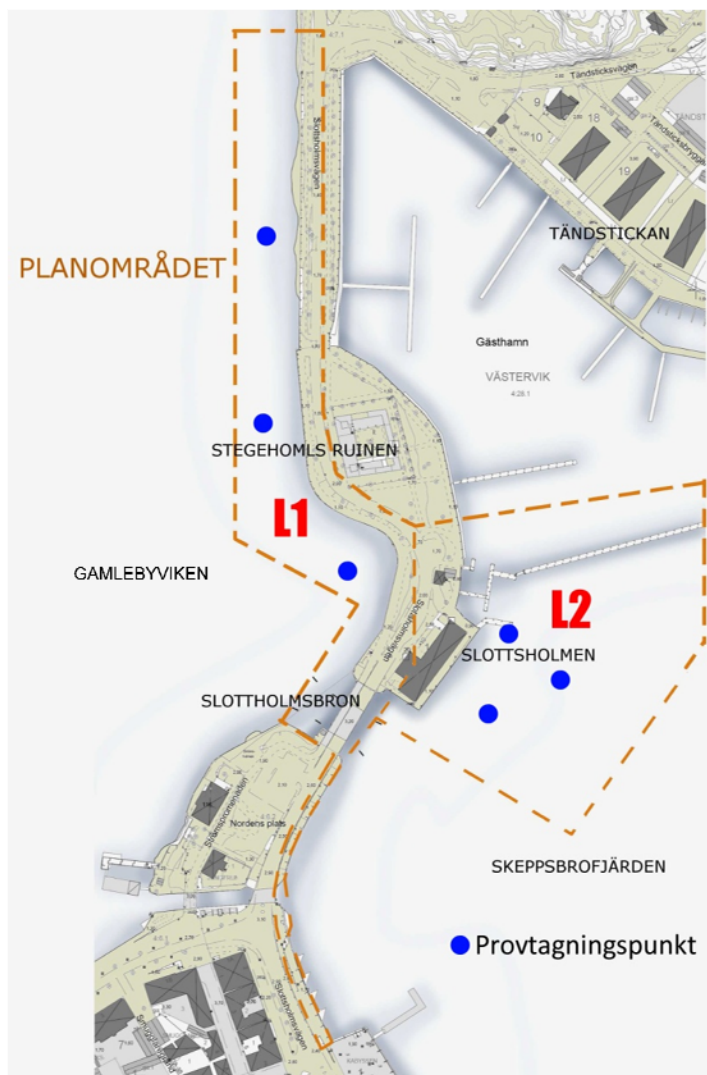
5.1.4 Mark och sediment

Enligt den genomförda geotekniska undersökningen inom planområdet^{REF2} har det konstaterats att de översta cirka 3 meterna består av utfyllda massor med inslag av byggrester från tidigare rivna byggnader. Därunder följer huvudsakligen siltig sand och sand med lager och skikt av organisk jord. Även lera har påträffats.

Området ligger i nära anslutning till det område som i översiktsplanen från år 2000 är markerat som högriskområde för radon.

Eftersom marken till stor del består av utfyllda massor är det därför inte osannolikt att dessa massor innehåller markföroreningar. Några analyser avseende föroreningar i mark har inte genomförts.

Analyser av bottensediment har genomförts av två samlingsprover, ett av prover tagna väster om Slottsholmen, L1 och ett av prover tagna öster om Slottsholmen, L2 se figur 6. Proverna analyserades avseende generella parametrar såsom olja, PAH:er och metaller. I område L2 analyserades även tributyltenn (TBT), eftersom en småbåtshamn tidigare låg i detta område.

Figur 6: Provtagningspunkter där från vilka sediment analyserats.

Tabell 1: Analysresultat av sedimentprover genomförda inom område L1 och område L2.

	Analyserade prover		Referensvärden*	
	L1	L2	Ingen eller liten påverkan	Trolig påverkan av punktkälla
TS halt %	65,5	75	-	-
Arsenik (mg/kg TS)	1,2	1,7	< 45	45-230
Kadmium (mg/kg TS)	< 0,09	0,14	< 3	3-15
Krom (mg/kg TS)	19	20	< 70	70-350
Koppar (mg/kg TS)	4	<2,3	< 80	80-400
Bly (mg/kg TS)	10	13	<110	110-550
Nickel (mg/kg TS)	4,6	15	< 100	100-500
Zink (mg/kg TS)	23	28	< 360	360-1800
Summa PAH:er (mg/kg TS)	<0,9	1,5 – 2,1	<2,5	2,5-12
Tributyltenn (µg/kg TS)	-	14	-	-
Dibutyltenn (µg/kg TS)	-	8,6	-	-
Monbutyltenn (µg/kg TS)	-	7,8	-	-

* Enligt Naturvårdsverkets rapport 4918, Metodik för inventering av förorenade områden.

Analyserna visar att föroreningshalten generellt sett är låg i sedimenten. Inte heller några oljerester förekom i området.

Halter av TBT (tributyltenn) och dess nedbrytningsprodukter påträffades i den östra delen av området. TBT är en tennorganisk förening som är skadlig för vattenlevande organismer. Vid gynnsamma förhållanden bryts föreningen ner till det mindre giftiga dibutyltenn och därefter till monobutyltenn med en butylkedja och slutligen till fria tennjoner. Nedbrytningen sker snabbast i syrerika miljöer och har vid muddringsåtgärder i Helsingfors hamn uppskattats till ca ett år. Förekomsten av både mono- och dibutyltenn indikerar att nedbrytning pågår.

Uppdragsnr: 410148
Dokumentnr: 244610

TBT har sedan mitten av 1980-talet använts som tillsats i bottenfärger för att förhindra påväxt av vattenlevande organismer på båtskrovet. TBT binds vid partiklar och ackumuleras i botten sediment, det binds effektivt till både organisk och oorganisk fast substans. Bottenfärger med TBT är numera förbjudna.

För TBT finns inga svenska riktvärden framtagna, I Norge (SFT) klassas sediment med TBT-halter lägre än 20 µg/kg TS som måttliga, mellan 20-100 µg/kg TS som höga och över 100 µg/kg TS som mycket höga. Utifrån de Norska riktvärdena är alltså halterna TBT i Skeppsbrofjärden måttliga.

5.1.5 Vattenrörelser

Gamlebyviken och Skeppsbrofjärden har en förbindelse med varandra genom det korta sundet under Slottsholmsbron. I området nära Slottsholmen har Gamlebyviken ett djup på i storleksordningen 8 m. Typiska djup i Skeppsbrofjärden vid den planerade småbåtshamnen är 6-7 m. Sundet under Slottsholmsbron har ett djup på ca 5 m.

Vattnet som transporteras under Slottsholmsbron drivs av två grundprocesser, vattenståndsskillnaden mellan Skeppsbrofjärden och Gamlebyviken och ren vinddrift där ett ytligt vattenlager transporteras av vindens kraft på vattenytan.

Vattenkvaliteten i Gamlebyviken och Skeppsbrofjärden har undersökts under hösten 2010 genom att fyra badvattenprover tagits. Badvattenkvaliteten visade sig vara tjänlig med anmärkning då halten koliforma bakterier vid provtagningstillfällena var något förhöjda.

5.1.6 Naturmiljö

Landområdet inom planområdet utgörs främst av parkmark och har därför en begränsad betydelse med avseende på biologisk mångfald. Däremot uppfyller parker generellt sett en viktig uppgift i form av rekreation och befolkningens välbefinnande. Västerviks kommun har tagit fram ett förslag till "Policy för grön- och blåstrukturen i Västerviks stad" i syfte att bevara och utveckla tätortsnära grönområden. I förslaget anges vidare att såvida ett parkträd faller ska det ersättas med två nya. Vidare anges i detta underlag 18 områden med särskilt höga Naturvärden pekats ut som s.k. fokusområden. Planområdet ligger inte i något av dessa fokusområden.

Kolgårdsviken som är beläget cirka 200 meter norr om planområdet har naturvärden av viss betydelse. Den genomförda fågelinventeringen visar att det här häckar flera par av skäggdopping, gräsand och sothöna. Andra arter som observerats med ungar i viken är till exempel knipa, storskrak och ejder. Av de nämnda arterna är det enbart ejdern som är rödlistad och då på den lägsta nivå, nära hotad, se [bilaga 1](#).

5.1.7 Marin miljö

Botteninventeringar har genomförts i Gamlebyviken, väster om Slottsholmen (L1 i figur 6 ovan) respektive i Skeppsbroviken, öster om Slottsholmen (L2 i figur 6 ovan), avseende bottenvegetation och marin fauna, se bilaga 1.

Vid dessa inventeringar kunde det konstateras att området väster om Slottsholmen, L1, bedöms erbjuda bra livsmiljöer för flertalet arter. Från ytan och ned till ca 1,5 meters djup dominerar här blåstången. På exponerade ytor återfinns trådalger där trådslick är den dominerande arten, men även grönslick och röd tofsalg förekommer. I skvalpzonen förekommer rörhinna. I området dominerade abborre, men även mört och gädda påträffades i hela området. Inga rödlistade arter påträffades in området. Området vid Gamlebyviken bedöms vara ett reproduktionsområde för gädda och aborre.

Botteninventeringar av området öster om Slottsholmen, L2, visar att botten mestadels består av fint sediment och har ett större djup än vad växtlighet klarar av, i och med de dåliga siktförhållanden som oftast råder i Skeppsbrofjärden. Längs brygganläggningen norr om befintlig byggnad finns dock vegetation i form av borstnate, axslinga och med lite inslag av ålnate. Innanför bassängens ramar påträffades även blåstång. Botten påvisar syrebrist på stora delar av området. Bitvis förekommer utfällt svavel och bakteriesamlingar. I området påträffades stim av småspigg samt ett fåtal mört och abborrar. Inga rödlistade arter påträffades i området. Detta område bedöms utifrån utförd inventering inte innehålla några högre marina naturvärden.

5.1.8 Kulturmiljö/stadsbild

En kulturhistorisk utredning har genomförts av Kalmar läns museum med anledning av planförslaget^{REF3}. Uppgifterna angående kulturmiljö i MKB:n bygges på informationen och slutsatserna i denna utredning.

Vid 1300-talets mitt anlades en försvarsanläggning, Stegeholms slott, på den strategiskt belägna holmen vid infarten till Gamlebyviken. På 1430-talet flyttades Västerviks stad till sitt nuvarande läge, en plats som valdes utifrån försvarsborgens läge. Den kvarvarande ruinen från Stegeholms slott vittnar om denna epok.

Under sent 1700-tal och in på 1800-talet var Slottsholmen en plats med industri- och hamnkarakter. En mindre timmerstuga, "vaktstugan", finns kvar från denna tid. Efter stadens inköp av holmen på 1880-talet omvandlades platsen till ett mer offentligt stadsrum, Slottsholmsparken.

Det betydande kulturhistoriska värde som finns är tydligt knutet till ruinen efter Stegeholms slott. Slottet, med sin centrala historiska betydelse, kan även antas ha genererat en intressant och vetenskapligt värdefull arkeologi ovan och under vattnet.

Slottsholmen ligger nära stadens centrum och är synlig från stora delar av staden. Holmens plana terräng och de relativt låga befintliga byggnaderna bidrar till ett relativt lågmålt uttryck i stadssiluetten, där endast de höga träden och delar av ruinen avtecknar sig mot fonden. Byggnaderna, d.v.s.

restaurangbyggnaden, vaktstugan och pumpstationen, har en relativt lågmäld karaktär i landskapsbilden.

5.1.9 Rekreation och friluftsliv

Slottsholmsparken kan ses som ett offentligt rum, kretsande kring slottsruinen. Planområdet används flitigt av cyklister och gångare som väg mellan centrum och Norrlandet. Sommartid passerar och vistas en stor mängd turister i planområdet då de ska besöka Stegeholmsruinen. Detta framförallt vid evenemang, såsom Visfestivalen.

Slottsholmsparken har också stark offentlig prägel, som ett "sällskapsrum" i staden. Eftersom den befintliga byggnaden håller på att förfalla håller områdets karaktär som sällskapsrum i staden på att förändras. Detta innebär att otryggheten i planområdet har ökat och områdets värde för rekreation minskar.

5.2 Miljökvalitetsnormer

Miljökvalitetsnormer (MKN) är ett juridiskt bindande styrmedel som infördes med miljöbalken 1999. Miljökvalitetsnormerna infördes för att komma till rätta med miljöpåverkan från diffusa utsläppskällor som till exempel trafik och jordbruk. Utgångspunkten för en norm är kunskaper om vad människan och naturen tål.

Idag finns det miljökvalitetsnormer för olika föroreningar bl.a. kväveoxid och partiklar (PM10) i utomhusluften.

Mätningar avseende partiklar PM 10 har genomförts i Västervik under vintersäsongen 2005/2006. Enligt dessa mätningar överskreds gällande miljökvalitetsnorm 4 gånger jämfört med tillåtna 7 gånger^{REF4}. Mätningar har också gjorts avseende kväveoxider, 2003, enligt dessa innehålls gällande miljökvalitetsnormer.

Det finns numera även miljökvalitetsnormer för samtliga ytvattenförekomster. Enligt dessa anges Gamlebyviken och Skeppsbrofjärdens nuvarande ekologiska och kemiska status som otillfredsställande. Detta på grund av övergödning och förhöjda metallhalter i sediment samt siktdjup. Vidare gör Vattenmyndigheten bedömningen att områdets instängda karaktär ger ett begränsat vattenutbyte vilket är negativt.^{REF5}

5.3 Miljömål

Det är främst det femtonde miljömålet avseende god bebyggd miljö som planen bedöms beröra. Inga av de mer konkreta delmålen är relevanta men följande generationsmål bedöms vara relevanta för den aktuella planen.

15a Den bebyggda miljön ger skönhetsupplevelser och trevnad samt har ett varierat utbud av bostäder, arbetsplatser, service och kultur så att alla människor ges möjlighet till ett rikt och utvecklande liv och så att omfattningen av människors dagliga transporter kan minskas.

- 15b. Det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap med särskilda värden värnas och utvecklas.
- 15c. En långsiktigt hållbar bebyggelsestruktur utvecklas, både vid nylokalisering av byggnader, anläggningar och verksamheter och vid användning, förvaltning och omvandling av befintlig bebyggelse.
- 15d. Boende- och fritidsmiljön, samt så långt möjligt arbetsmiljön, uppfyller samhällets krav på gestaltning, frihet från buller, tillgång till solljus, rent vatten och ren luft.
- 15j. Mark- och vattenområden är fria från gifter, skadliga ämnen och andra föroreningar.

6 Miljökonsekvenser

6.1 Trafik och luft

Trafiken på Slottsvägen kommer att öka vid en exploatering av Norrlandet, vilket det finns planer på. Denna ökning är oberoende av det aktuella planförslaget eller de andra alternativen i MKB:n. Ökningen har av Vectura beräknats kunna uppgå till 1 300 – 1 700 f/d^{REF1} eller cirka 20 % jämfört med nuvarande trafikflöde.

6.1.1 Planförslaget

Planförslaget medger byggnation av byggnad som kan komma att inrymma cirka 75 andelslägenheter. En vanlig bostad antas normalt generera cirka fyra resor per dag. Andelslägenheterna beräknas generera samma antal resor som en bostad. Detta skulle innebära en tillkommande trafik på cirka 300 fordon per dygn. Dessutom tillkommer uppskattningsvis 200 fordon per dygn som antas genereras till restaurang och butiker i planområdet. Totalt skulle således ökningen komma att uppgå till 500 fordon per dygn eller drygt 5 % av nuvarande trafiknivå, exklusive den ökning en utbyggnad på Norrlandet skulle medföra.

Det kommer dock att enbart finns cirka 50 parkeringsplatser inom planområdet. Detta innebär att trafikökningen sannolikt inte kommer att bli så stor som 500 f/d.

Trafiken i området kommer således inte att påverkas nämnvärt vid planförslaget. Störningar kan dock komma att uppstå, framförallt vid broöppningar, vilka redan i nuläget genererar långa köer under sommartid.

Trafiken inom planområdet innebär utsläpp av bl.a. kväveoxider och partiklar. Utsläppen från trafiken i planförslaget bedöms inte öka något. Planförslaget bedöms inte påverka möjligheten att uppnå gällande miljö kvalitetsnormer, avseende kväveoxider samt partiklar (PM10) i Västervik. Det bedöms inte heller finnas någon risk för höga halter av luftföroreningar i planområdet.

Planförslaget bedöms enbart marginellt påverka miljö kvalitetsnormerna avseende partiklar och kvävedioxid.

6.1.2 Nollalternativ och utformningsalternativ

Trafikökningen vid bostadsalternativet bedöms vara lika stor som vid planförslaget då det även vid detta alternativ kommer att finnas ett garage i byggnaden med samma antal parkeringsplatser.

Nollalternativet och parkalternativet innebär ingen ytterligare ökning av trafiken till följd av markanvändningen inom planområdet.

Påverkan på luftkvaliteten kommer att vara lika begränsad i de övriga alternativen som i planförslaget.

6.2 Buller

6.2.1 Planförslag

Närheten till Slottsvägen innebär förhöjda bullervärden. En översiktlig beräkning har genomförts utifrån den Nordiska beräkningsmodell som anges i Naturvårdsverkets rapport 4663. Enligt denna beräkning kommer den ekvivalenta bullernivån vid den framtida trafikmängden uppgå till 66 dBA, som frifältsvärde, vid den planerade byggnaden.

Beräknade bullernivåer bedöms inte störa butiker på bottenplan men kan innebära en negativ påverkan på restaurangen och andelslägenheterna. Störningen kan dock minimeras vid utformningen av byggnaden så att inga balkonger vetter in mot vägen. Vidare kan man med fasadåtgärder på byggnaden begränsa ljudnivåerna inomhus.

Det är främst utformningen av fönstren som är avgörande för vilken fasadreduktion man får. Normala 2- eller 3-glasfönster med väl fungerande tätninglistor och god tätning mellan karm och vägg ger cirka 30 dB dämpning. Med speciella bullerglas på fönstret kan man få en reduktion på över 35 dBA^{REF6}. Detta innebär att bullerstörningar inomhus kan begränsas, även om risk för bullerstörningar föreligger. Det bör poängteras att störningen vid en andelslägenhet där man vistas i kortare perioder inte är att likställa med påverkan i en bostad.

6.2.2 Nollalternativ och utformningsalternativ

Bostadsalternativet innebär att bostäder uppförs i ett område där risk för bullerstörningar för boende finns. Beräknad bullernivå vid fasad överskrider Trafikverkets riktvärden på 55 dBA ekvivalentnivå utomhus vid nybyggnation av bostäder. Det går dock att göra fasadåtgärder så att inomhusvärdena inte överskrider, se 6.2.1.

Avseende buller så kommer nollalternativet och parkalternativet innebära att inga bostäder uppförs i ett område som är bullerpåverkat. Värde av parken påverkas dock negativt av den störningen som bullret innebär. I Parkalternativet innebär inte heller att det finns någon byggnad som skärmar av bullret vid Skeppsbrofjärdens strand.

6.3 Mark

6.3.1 Planförslaget

Marken under byggnaden består av utfyllningsmassor. Någon provtagning av dessa massor har inte gjorts men det finns risk att de kan innehålla vissa föroreningar. Detta innebär att markprovtagningar bör ske innan byggnation sker och om behov finns bör de massor som innehåller förhöjda halter tas bort. Då andelslägenheter enligt planen kommer att kunna uppföras på platsen bör utgångspunkten vara att Naturvårdsverkets rekommenderade riktvärden för känslig markanvändning ska innehållas. Det finns dock utrymme att acceptera något högre värde, då t.ex. ingen trädgårdsodling kommer att ske i området.

Fördelen med planförslaget är att markundersökningar kommer att genomföras och att eventuella föroreningar kommer att saneras.

6.3.2 Nollalternativ och utformningsalternativ

Bostadsalternativet innebär i stort sett samma konsekvenser som planförslaget, se punkt 6.3.1. Vid byggnation av bostäder bör dessa vara radonsäkra då området ligger i ett område som bedöms som ett högriskområde för radon.

Nollalternativet innebär att marken sannolikt inte kommer att undersökas och att de eventuella markföroreningar som finns inte kommer att upptäckas eller saneras. Detsamma gäller även parkalternativet. Det finns dock inget som tyder på att eventuella markföroreningar är så stora att de påverkar omgivningen.

6.4 Vattenrörelser

6.4.1 Planförslaget

I planförslaget planeras anläggande av bryggor med mera i vattnet. För att bedöma byggnationernas påverkan av vattenförelserna har en expertbedömning gjorts av SMHI, se [bilaga 2](#).

Vattnet som transporteras under Slottsholmsbron drivs av två grundprocesser, vattenståndsskillnaden mellan Skeppsbrofjärden och Gamlebyviken och ren vinddrift där ett ytligt vattenlager transporteras av vindens kraft på vattenytan, se figur 7.

Vid ström som drivs av vattenståndsskillnader bedöms ingen reduktion av strömningen ske när strömmen är riktad österut. Vid västgående ström bedöms den nya småbåtshamnen kunna reducera strömningen med ca 2 %. Vid rent vinddriven ström bedöms en reduktion av strömningen med hälften kunna ske under 7 % av året.

Figur 7. Vattenområdet vid Slotsholmen i Västervik

Den genomförda bedömningen pekar på att effekterna av en ny småbåtshamn kommer att bli små. Ett av skälen till det är att den rent vinddrivna strömmen, som bedöms påverkas mest, bör ha mindre betydelse för vattenomsättningen än den ström som drivs av vattenståndsskillnader. Orsaken till det är bland annat att den bara ger en transport i de översta lagren av vattenpelaren.

6.4.2 Nollalternativ och utformningsalternativ

Vid nollalternativet och parkalternativet kommer vattenrörelserna inte att påverkas. Påverkan vid bostadsalternativet blir densamma som vid planförslaget, se punkt 6.4.1.

6.5 Naturmiljö/Marin miljö

6.5.1 Planförslaget

Den genomförda inventeringen, [bilaga 1](#), visar att det främst är den västra sidan mot Gamlebyviken som är värdefull ur marin miljösynpunkt. Området som angränsar till planområdet mot norr, Kolgårdsviken är värdefullt för sjöfågellivet.

Gamlebyviken har en rik vegetation med som erbjuder bra livsmiljöer för flertalet arter och i hela området kan lek av bland annat abborre och gädda förekomma. Från ytan och ned till ca 1,5 meters djup dominerar blåstången vilken är en nyckelart i ekosystemet som många andra arter, både småorganismer och fiskyngel är associerade till.

De negativa effekter som kan uppkomma utgörs av skuggning från trädäcken i det västra området samt grumling vid byggnationsarbete.

Skuggningseffekt kan komma att innebära en negativ påverkan på den strandnära blåstången. Omfattningen av denna beror på trädäckets storlek och höjd över vattenytan.

Vidare kommer en viss grumling att uppstå vid byggnationsarbeten. Detta kan innebära en påverkan på lekande abborre och gädda om det sker under lekperioden. Byggnationsarbeten i vatten bör av denna anledning inte genomföras under perioden mars till juni.

Det östra området mot Skeppsbrofjärden har lägre marina naturvärden. Botten i detta område består mestadels av fint sediment och har ett större djup än vad växtlighet klarar av, i och med de dåliga siktförhållanden som oftast råder i Skeppsbrofjärden.

Planförslaget bedöms inte påverka möjligheterna att uppnå god ekologisk och kemiska status i Gamlebyviken och Skeppsbrofjärden.

6.5.2 Nollalternativ och utformningsalternativ

Bostadsalternativet innebär samma påverkan som planförslaget, se punkt 6.5.1.

Nollalternativet och parkalternativet innebär ingen påverkan på den marina naturmiljön.

6.6 Rekreation och friluftsliv

6.6.1 Planförslaget

Planförslaget innebär att området kommer att bli mer attraktivt ur rekreationssynpunkt. Detta bl.a. beroende på anläggandet av soltrappor/promenaddäck utmed Gamlebyviken. Den restaurang och de butiker som planeras i byggnadens bottenvåning kommer att med sin uteservering innebära att området får mer folkliv, även kvällstid, därmed ökar tryggheten i området. Slottsholmsparkens roll som ett offentligt sällskapsrum kommer med anledning av detta sannolikt att förstärkas.

Planalternativet bedöms således vara mycket positiv för rekreationen i närområdet.

6.6.2 Nollalternativ och utformningsalternativ

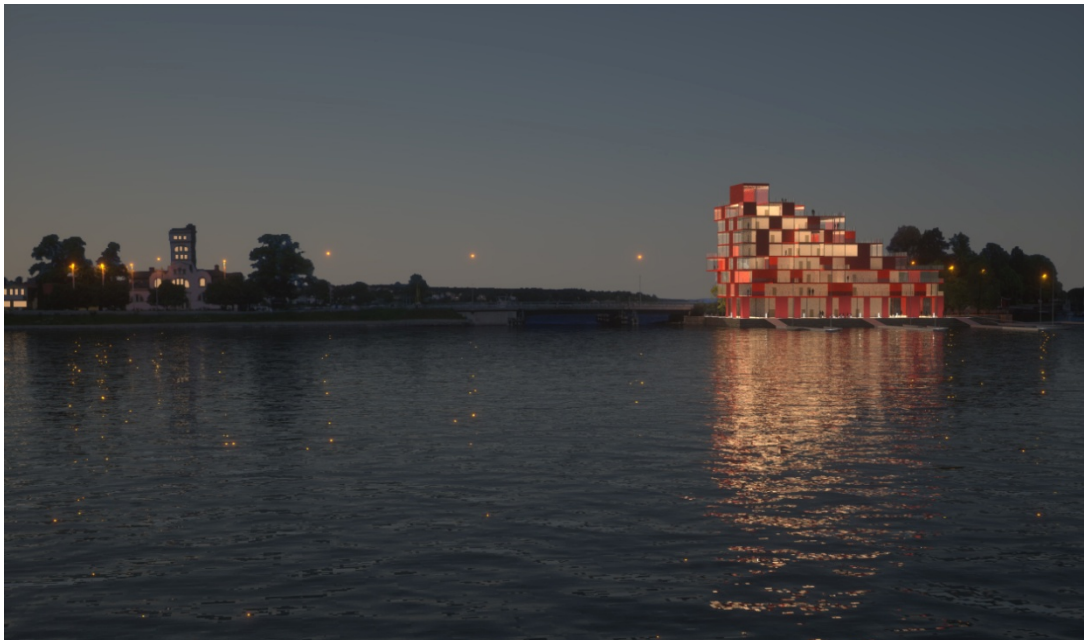
Nollalternativet bedöms vara negativt ur rekreationssynpunkt då detta innebär att befintlig byggnad sannolikt kommer att få fortsätta förfalla. Detta gör att området blir mindre attraktivt ur rekreationssynpunkt och kan även innebära en ökad otrygghet i området.

Både parkalternativet och bostadsalternativet bedöms i likhet med planförslaget ha en positiv inverkan på rekreationen i området. Bostadsalternativet kommer dock inte att innehålla någon restaurang vilket innebär att allmänhetens möjlighet att utnyttja trädäcken framför husen och Slottsholmsparken i viss mån kan förlora sin roll som offentligt sällskapsrum.

6.7 Kulturmiljö/stadsbild

6.7.1 Planförslaget

Planförslaget innebär att landskapsbilden förändras väsentligt i Västervik. Det nya hotellet blir ett tydligt landmärke. En skiss över hotellet finns framtagen, se figur 8. Det är dock viktigt att den kulturhistoriskt mycket värdefulla slottsruinen skall förbli ett framträdande element på Slottsholmen och i stadssiluetten. Enligt den skiss som tagits fram kommer hotellet att vara som lägst i den delen som ligger närmast Stegeholmsruinen och parken. Detta innebär en mjukare övergång till Stegeholmsruinen som därigenom får ett större utrymme. Med rätt arkitektonisk utformning av byggnaden bedöms planförslaget innebära en försköning av Västerviks stadsbild även om det kan innebära att Stegeholmsruinen till viss del kommer att överskuggas av den nya byggnaden.

Figur 8: Bild över hur utsikten från Västervik skulle kunna komma att se ut.

Relativt få arkeologiska undersökningar har utförts på Slottsholmen eller i vattenområdena vid Slottsholmen. Intakta kulturlager kan mycket väl finnas bevarade under de mer modernt påförda massorna, och då utgöra en viktig pusselbit i staden Västerviks historia. Detta innebär att schaktningsarbeten på land och i vatten ska utföras under antikvarisk kontroll.

På strandrestaurangen har ur antikvarisk synpunkt alltför omfattande originalpartier av byggnaden bytts ut för att byggnaden ska ha ett högt kulturhistoriskt värde. Brovaktarstugan med tillhörande uthuslänga har däremot betydande kulturvärden, vilka är påtagligt knutna till platsen. Denna bör därför stå kvar på den aktuella platsen alternativt flyttas inom närområdet. Parken kring Stegeholmsruinen har en viktig miljöskapande funktion i staden och används ännu som en plats för promenader och rekreation. Detta bidrar

också till platsens kulturhistoriska värden som en del av staden. Det är därför viktigt att parken bevaras.

Sammantaget bedöms påverkan på kulturmiljön bli acceptabel under förutsättning att de skyddsåtgärder som föreslagits av Kalmar Läns museum i den kulturhistoriska utredningen efterlevs^{REF3}. Under förutsättning att byggnaden ges rätt arkitektonisk utformning kan planförslaget innebära en försköning av Västerviks stadsbild.

6.7.2 Nollalternativ och utformningsalternativ

Nollalternativet innebär att den befintliga byggnaden står kvar. Den befintliga byggnaden är mycket lågmäld i stadssiluetten och berövar inte upplevelsen av den kulturhistoriskt intressanta slottsruinen, se figur 9. Det finns dock en risk att byggnaden kommer att förfalla vilket innebär att stadsbilden i Västervik förfulas.

Figur 9: Nuvarande utsikt från skeppsbron i Västervik

Bostadsalternativet innebär i står samma sak som planförslaget, se punkt 6.7.1.

Parkalternativet innebär att Stegeholmsruinen kommer att vara mer framträdande i stadsbilden. Vidare innebär det att det offentliga rummet runt slottsruinen stärks och de kulturhistoriska värdena ges ett större utrymme. Parkalternativet bedöms således vara mycket positiv ur kulturmiljöaspekt.

6.8 Översvämningsrisker

6.8.1 Planförslaget

Med anledning av de klimatförändringarna bedöms 100-årsvattennivån i havet i södra Sverige bli cirka 0,8 till 2,0 meter över dagens medelvattennivå.^{REF7}

Färdigt golv kommer enligt detaljplanen att vara på minst 2,8 meter över havet. Detta i enlighet med Västerviks kommuns krav på lägsta

grundläggningsyta och innebär att det inte föreligger någon större översvämningsrisk.

Garaget kommer dock att ligga under denna nivå, vid havsytan. Detta innebär en översvämningsrisk, som dock kan minimeras genom att det anläggs med vattentät betong och genom att andra tekniska åtgärder vidtas för att kunna hantera en eventuell förhöjd havsytta.

6.8.2 Nollalternativ och utformningsalternativ

Enligt den gällande detaljplanen finns inget krav på lägsta grundläggningsnivå. Det strider därmed inte mot gällande plan att ersätta befintlig byggnad med en ny för handelsändamål, med en lägre grundläggningsnivå än 2,8 meter över havet. Att detta skulle ske bedöms dock inte vara sannolikt eftersom intresset för platsen som handelsområde i dess nuvarande utformning är lågt och nollalternativet bedöms därmed inte innebära någon risk för översvämnning.

Avseende bostadsalternativet är översvämningsrisken densamma som för planförslaget där tekniska åtgärder krävs, se avsnitt 6.8.1, medan ingen risk för översvämnningar av byggnader föreligger vid parkalternativet.

6.9 Sammanfattande bedömning

Vid en sammanvägning av samtliga utredda alternativ bedöms planförslaget, park- och bostadsalternativet vara de alternativ som innebär en positiv påverkan på miljön, se tabell 2. När det gäller planförslaget grundar sig bedömningen på att de i avsnitt 7 föreslagna skyddsåtgärderna genomförs.

Det bör dock poängteras att denna typ av sammanvägningar ger en förenklad bild, bl.a. med anledning av att ingen viktning mellan de olika konsekvenserna inte gjorts.

Tabell 2: Sammanvägning av de utredda alternativen.

Konsekvenser	Planförslaget	Nollalternativet	Bostadsalternativet	Parkalternativet	Kommentarer
Trafik och luft	0	0	0	0	En ökning av trafiken kommer sannolikt att ske vid samtliga alternativ, p.g.a. expansion på Norrlandet. Slottsvägen är dimensionerad för den ökade trafik. Luftkvaliteten i området bedöms inte försämrats.
Buller	-	0	--	-	De förhöjda bullernivåerna bedöms främst innebära en störning vid byggnationer av bostäder. Vissa störningar kan också uppstå vid parkalternativet och planförslaget.
Mark	+	0	+	0	Vid plan- och bostadsalternativet blir marken undersökt och vid behov sanerad.
Vattenrörelser	0	0	0	0	Byggnationer har av SMHI bedömts innebära en begränsad effekt på vattenrörelserna
Naturmiljö/marin miljö	0	0	0	0	Under förutsättning att skyddsåtgärder vidtas bedöms påverkan på naturmiljön bli begränsad.
Rekreation och friluftsliv	++	-	+	++	Nollalternativet innebär risk för en ökad otrygghet. Parkalternativet och planförslaget bedöms stärka parkens roll som ett offentligt sällskapsrum. De varierande verksamheterna i planförslaget talar för ett mer befolkat område vilket ökar tryggheten.
Kulturmiljö/stadsbild	+	0	+	++	Vid parkalternativet får Stegeholmsruinen störst utrymme i stadsbilden. Både planförslaget och bostadsalternativet kan också innebära en positiv påverkan på stadsbilden om byggnaden utformas rätt.
Översvämningsrisker	0	0	0	0	Översvämningsriskerna blir begränsade vid samtliga alternativ om skyddsåtgärder vidtas.
Sammanlagd bedömning	3	-1	1	3	

- Mycket negativ effekt
- Negativ effekt
- 0 Ingen eller obetydlig effekt
- + Positiv effekt
- ++ Mycket positiv effekt

7 Förslag på åtgärder mot negativ miljöpåverkan

Utifrån de beskrivna miljökonsekvenserna föreslås följande åtgärder beaktas för att undvika negativ miljöpåverkan:

1. Byggnaden bör vara så utformad så att de boende i andelslägenheterna inte upplever bullerstörningar. Detta kan göras genom fasadåtgärder samt genom byggnadens utformning.
2. En markundersökning, avseende markföroreningar, bör genomföras innan byggnation sker.
3. Byggnationsarbeten i vatten bör inte förekomma på den västra sidan om Slottsholmen under perioden mars till juni.
4. Trädäcken på den västra sidan av Slottsholmen bör utformas på ett sådant sätt att skuggning av vattenytan begränsas. Detta kan ske genom trädäckets höjd, bredd och placering.
5. Den arkitektoniska utformningen av den nya byggnaden bör vara sådan att den inte helt dominerar slottsruinen.
6. Garaget bör förses med vattentät betong och andra tekniska åtgärder bör vidtas för att kunna hantera en eventuell förhöjd havsytta.

Referenser

¹ Vectura, *Trafikutredning, Södra Norrlandet*, November 2009

² Peab Sverige AB, *Geoteknisk undersökning av Slottsholmen i Västervik*, 2010

³ Kalmar Läns Museum, *Slottsholmen i Västervik Kulturhistorisk utredning 2001, 2010*

⁴ IVL, miljödata och datavårdskap, www.ivl.se,

⁵ Vattenmyndigheten, www.viss.se

⁶ Vägverket, VGU VV publikation 2004:80

⁷ Regeringskansliet, *Sverige inför klimatförändringarna - hot och möjligheter*, SOU 2007:60

Nord Produktion

INVENTERING

Miljökonsekvensbeskrivning

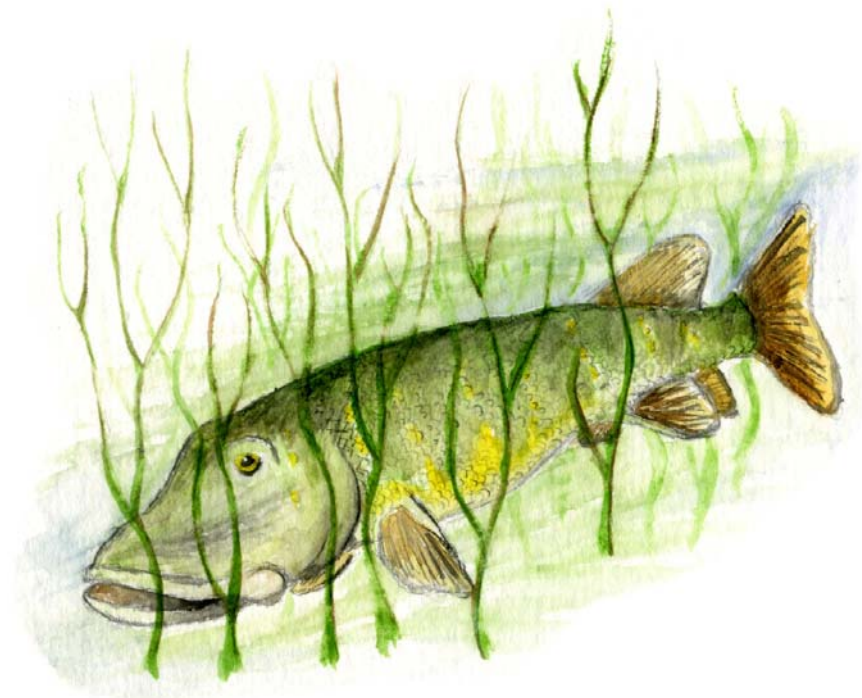
SLOTTSHOLMEN 1

Markus | Nord Produktion
2010-10-15

BAKGRUND

Planområdet ligger i centrala Västervik på Slottsholmen utmed Inre Gamlebyviken och Skeppsbrofjärden. Området utgör ca 3,5 hektar. Kommunledningskontoret fick 2010-06-21 § 198 i uppdrag av kommunstyrelsen att ta fram en ny detaljplan för fastigheten Slottsholmen 1 med omnejd. Ny detaljplan syftar till att möjliggöra en ny byggnad inom fastigheten Slottsholmen 1 som ska medge en flexibel användning med beteckningen "C"-centrum dock ej bostäder. Inom byggnaden kan därmed verksamheter såsom hotell, andelslägenheter, butik, restaurang och samlingslokaler inrymmas. Hotell kommer inte medges i bottenvåning. Det kommer att ställas krav på husets utformning och gestaltning med hänsyn till platsens läge. Planen syftar även till att, i direkt anslutning till fastigheten, anlägga bryggor för utomhusaktiviteter såsom småbåtshamn terrass/promenaddäck. För att skapa god tillgänglighet ska planen medge en gång- och cykelväg på Slottsholmsbrons östra sida. Planen ska säkerställa allmänhetens tillgänglighet utmed vattnet. Planen ska även möjliggöra anläggandet av soltrappor/promenaddäck utmed Gamlebyviken invid Slottsholmsvägens västra sida. Västerviks kommun har i upprättad behovsbedömning av miljökonsekvensbeskrivning (MKB) bedömt att föreslagen detaljplan kan medföra betydande miljöpåverkan att en särskild miljökonsekvensbeskrivning måste upprättas. Marken planeras att tas i anspråk för "hamn för fritidsbåtar" som enligt 5 kap 18 § PBL alltid innebär att planen kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Behovsbedömningen har inte samrått med länsstyrelsen.

INVENTERING AV MARINT DJURLIV

Metod

Med dykare har det planerade området inventerats avseende det marina djurlivet. Samtliga arter bestämdes under ytan. Dykningar har skett i hela området enligt karta 1 (se bilaga). Under dykningarna i L2 var siktförhållandena väldigt dåliga vilket gjorde att inventeringen blev något begränsad.

Resultat

L1: I den tjocka vegetationen av bland annat Borstnate dominerar Abborre med inslag av Mört. Dessa arter förekommer i hela det västra området, från Stora strömmen mot Kolgårdsviken, med individer från 5 cm till +15 cm. Även Gädda påträffades i hela området i varierande storlek. I hela L1 förekommer stora mängder havstulpaner och blåmusslor. Även Östersjömussla, Sandmussla och Hjärtmussla påträffades i hela området. Precis som på övriga platser i skärgården är avsaknaden av Tångräkor påträffande. Även i detta område förekom väldigt lite tångräkor, det kan dock vara tillfälligt, men flera små individer påträffades i angränsande områden. Tångsnälla observerades i hela området. L1 är en relativt rik miljö med stor artförekomst. Det aktuella området kan vara ett värdefullt reproduktionsområde.

L2: Längs stenläggningen dominerar Blåmusslor och Havstulpaner. På djup större än 2 meter påträffas även hydroiden Klubbpolyp. På delar av botten nära land är breder blåmusslor ut sig. Skal från Sandmussla och Östersjömussla påträffades men inga levande exemplar. På mjukbotten observerades spår av vad som närmast kan artbestämmas till Amerikans havsborstmask i stora mängder. På alla uppstickande föremål (stockar, tunnor mm) konkurrerar Blåmusslor och Havstulpaner. Runt stenläggningen observerades flertalet Svart smörbult. I de grunda och skyddade delarna runt Kalbadhusets bassäng påträffades stora mängder av Pungräka och små stim av Småspigg. Få Abborre och Mört observerades under dykningarna. L2 bedömer inte jag som ett värdefullt område. Inga känsliga arter påträffades och flytbryggskonstruktioner kommer troligtvis inte påverka djurlivet nämnvärt.

Bedömning

Försiktighet bör vidtas under lekperiod för Abborre (april-juni) och Gädda (mars-maj) i hela L1. Lek kan förekomma i hela området. I L2 bedömer jag att det inte förekommer tillräckligt med vegetation för lek. I övrigt har inte L2 något större naturvärde.

INVENTERING AV BOTTENVEGETATION

Metod

Med dykare har det planerade området inventerats. Samtliga arter bestämdes under ytan. Dykningar har skett i hela området enligt karta 1 (se bilaga).

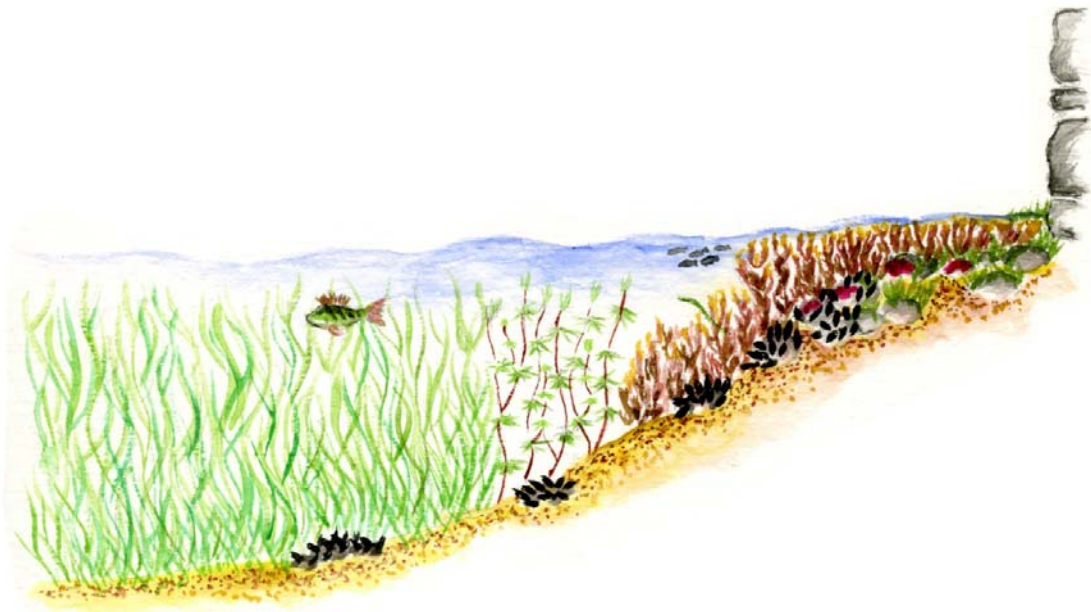
Resultat

L1: Från ytan och ned till ca 1,5 meters djup dominerar Blåstången. På exponerade ytor återfinns trådalger där Trådslick är den dominerande arten, men även Grönslick och Röd tofsalg förekommer. I skvalpzonen förekommer Rörhinna. Blåstången har bitvis påväxt från Stora strömmen fram till "kanothålet" (se karta). Där efter är det mindre påväxt och bitvis förekommer ingen påväxt på Blåstången. I viken direkt norr om Stora strömmen dominerar Borstnate med inslag av Axslinga, Ålnate och Hornsärv. Borstnate förekommer Längs Gamlebyvikens strandlinje mot Kolgårdsviken som ett "band" från 1,5 meter till ca 2,5 meters djup med inslag av Axslinga, Hornsärv samt Ålnate. Från 2,5 meter och nedåt (inventeringen avslutades vid 4 meters djup) påträffas Blåstång igen, dock i en mindre och krusigare form. På ett fåtal platser påträffas enstaka Grönsträse.

L2: Längs brygganläggningen mot gamla kallbadhusets bassäng påträffas Borstnate, Axslinga och med lite inslag av Ålnate. Innanför bassängens ramar påträffades även blåstång. I hela detta område förekommer mycket påväxt. Bitvis förekommer utfällt svavel och bakteriesamlingar. Botten påvisar syrebris på stora delar av området. Utanför restauranganläggningen i Skeppsbrofjärden är cirkulationen bättre men siktförhållandena här är oftast inte bra vilket gör att få eller inga alger påträffas under 3 meters djup. Vid stenläggningen utanför den befintliga restaurangen är djupet 4 meter och sluttar sakta utåt mot Skeppsbrofjärden vilket gör att inga alger påträffades i detta område.

Bedömning

L1 har en rik vegetation med som erbjuder bra livsmiljöer för flertalet arter och i hela L1 kan lek av bland annat Abborre och Gädda förekomma. Bägge områdena är belastade av mycket skräp (cyklar, vägsyltar, burkar, flaskor mm). Botten i område L2 består till mestadels av fint sediment och har ett större djup än vad växtlighet klarar av, i och med de dåliga siktförhållanden som oftast råder i Skeppsbrofjärden. En allmän bedömning är att inga naturvärden kommer påverkas av de tänkta byggnationerna. En viss skuggningseffekt kommer att förekomma om ett trädäck byggs över grundområdena nära land. Om skuggningseffekten blir för stor kommer vegetationen påverkas negativt. I detta område förekommer stor förekomst av Blåstång, vilket är en nyckelart i ekosystemet. Hur stor skuggningseffekt som kommer uppstå beror på trädäckets konstruktion och höjd över vattenytan (ref. Lena Kautsky, SMF).

Skiss över vegetationens förändring i L1's södra del, viken utanför restaurangbyggnaden.

Skiss över Vegetationens förändring i område L1 från "kanothålet" mot Kolgårdsviken.

INVETERING AV FÅGELLIV

Metod

Fältstudier av det aktuella området samt Kolgårdsvikens vassområde genomfördes i samråd med ornitologer. Diskussioner om häckande fåglar som inte finns i aktuellt område under inventeringstiden har även gjorts tillsammans med lokala ornitologer.

Resultat

Under vår och försommar förekommer ett intensivt fågelliv i Kolgårdsviken. Flera par av Skäggdopping, Gräsand och Sothöna häckar i viken. Under tidigare år har även Knölsvan häckat. I och kring viken har även flera arter observerats med ungar, som till exempel Knip, Storskrak och Ejder. Viken är också med jämna mellanrum besökt av Storskarv och Gråhäger. I det aktuella planområdet förekommer inga häckande sjöfåglar. Ejder är den enda art som är rödlistad, dock häckar den inte i planområdet och är endast tillfällig gäst.

Bedömning

Försiktighet bör vidtas under häckningstiden för att inte störa. Det rekommenderas att inga byggnationer (promenaddäck) försätts närmare än till övergångsstället till Kulbacken innan Kolgårdsvikens början.

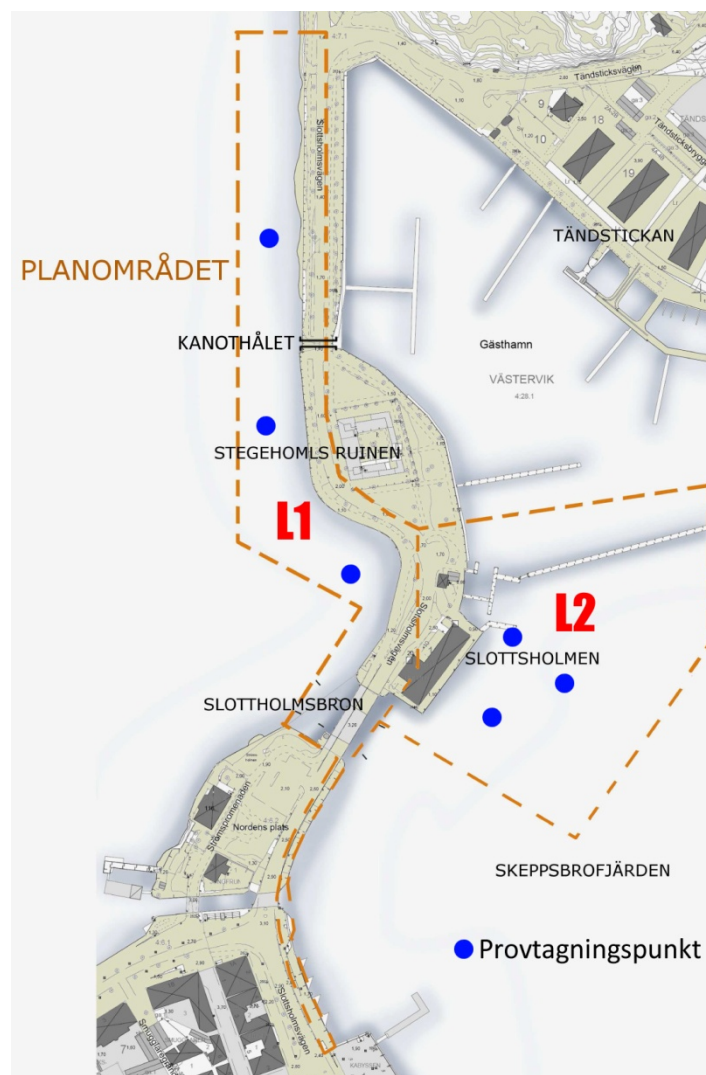
PROVTAGNING

Metod

Provtagning av bottensediment genomfördes med dykare. Två samlingsprov samlades in med tre (3) provpunkter per område (L1 och L2). Bottenproverna består av ytligt sediment (0 - 10cm botten djup).

Observationer

I område L1 samlades sediment i form av sand. Detta område har tjock vegetation och sten. Få sandfläckar finns i området. L2's botten är i stort sätt endast mjukt sediment. Stockar och andra stora föremål som tunnor observerades i området.

Karta över planområde enligt Västerviks Kommun med tillägg över områdesindelning, "Kanothålet" samt provpunkter.

KONTAKTINFORMATION

Nord Produktion
Markus Nord
Dubbelkroken 4B
593 32 Västervik

0703 33 78 71

markus@nordproduktion.se

www.nordproduktion.se

Slottsholmen

Författare: Sture Lindahl	Uppdragsgivare: Nord Produktion	Rapport nr 2010-59
Granskningsdatum: 2010-10-15	Granskad av: Signild Nerheim	Dnr: 2010/1904/204
		Version 1.1

**Planerad småbåtshamn vid Slottsholmen
Bedömning av påverkan på vattenutbytet mellan
Gamlebyviken och havet**

Sture Lindahl

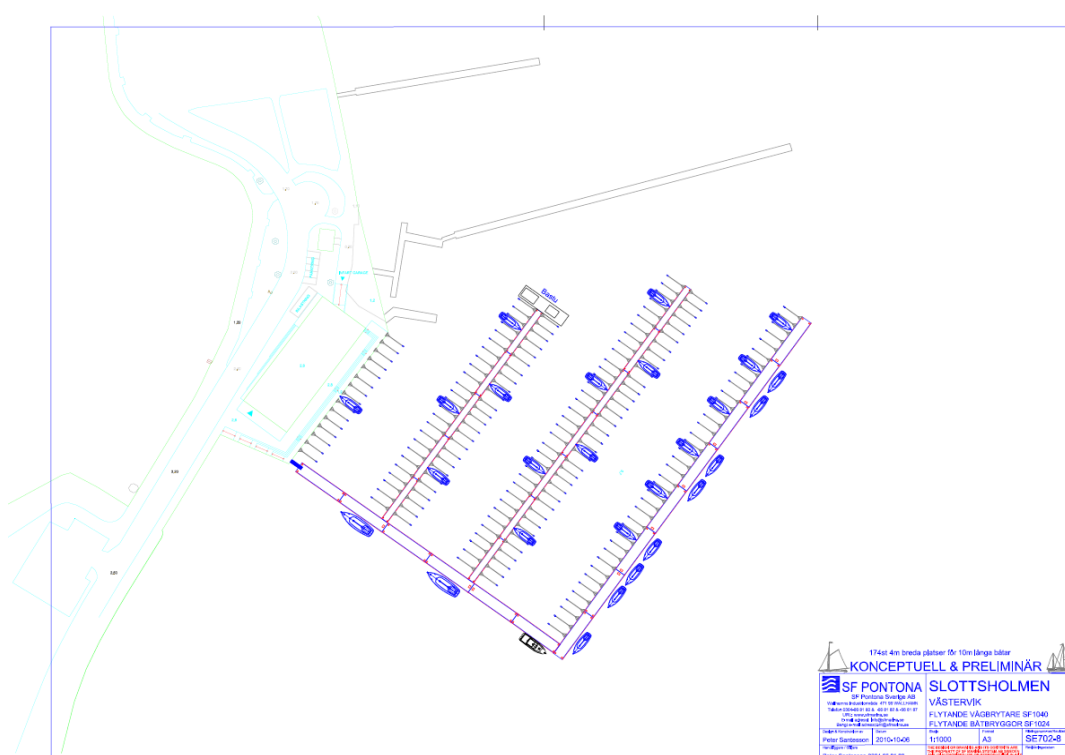
Uppdragstagare SMHI 601 76 Norrköping	Kontaktperson Sture Lindahl 031-751 8964 sture.lindahl@smhi.se
Uppdragsgivare Nord produktion Dubbelkroken 4B 593 32 Västervik	Kontaktperson Markus Nord 0703 337871 markus@nordproduktion.se
Distribution	
Klassificering () Allmän (x) Affärssekretess	
Nyckelord Slottsholmen vattenutbyte småbåtshamn Gamlebyviken	
Övrigt	

Bakgrund

I samband med förändringar för Slottsholmen i Västervik finns planer på att etablera en ny småbåtshamn öster om den nuvarande restaurangbyggnaden på Slottsholmen. SMHI har fått i uppdrag att bedöma om en sådan anläggning påverkar strömningen genom sundet vid Slottsholmsbron och därmed vattenutbytet mellan Gamlebyviken och havet.

Den planerade hamnen

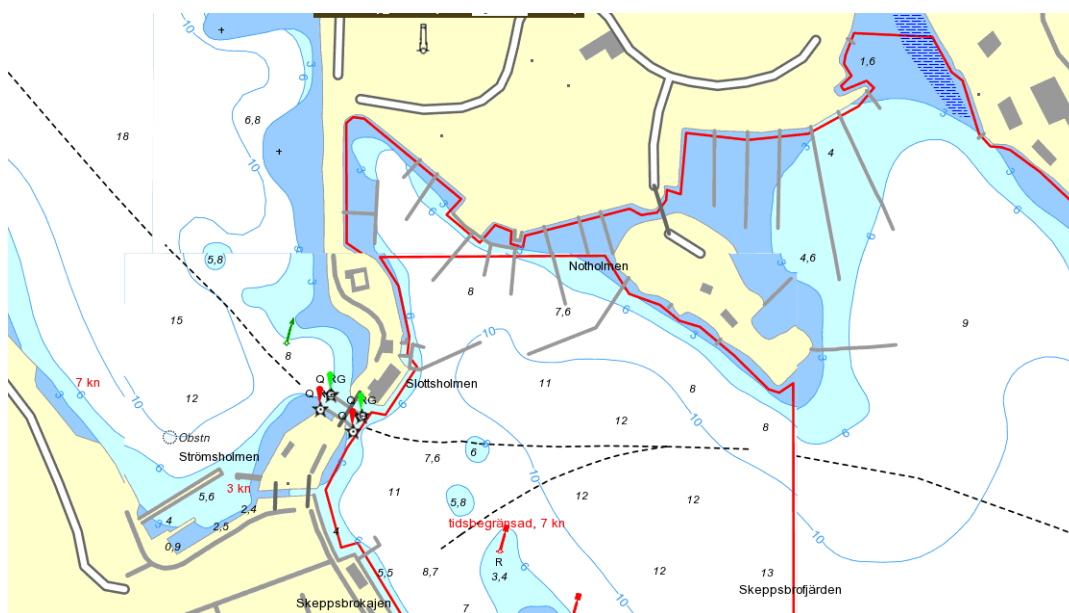
Den planerade hamnens utseende och läge framgår av figur 1. Hamnen skall anläggas med flytbryggor och pontoner som sticker något mindre än 0,5 m djupt. Den nuvarande restaurangbyggnaden ligger vid de innersta båtplatserna och Slottsholmsbron är belägen alldeles sydväst om den.

Figur 1. Planerad småbåtshamn vid Slottsholmen i Västervik

Vattenområdet

Väster om Slottsholmen/Slottsholmsbron ligger Gamlebyviken, figur 2. Öster om denna begränsning ligger Skeppsbrofjärden med koppling till Östersjön. Gamlebyviken och Skeppsbrofjärden har en förbindelse med varandra genom det korta sundet under Slottsholmsbron. I området nära Slottsholmen har Gamlebyviken djup i storleksordningen 8 m. Typiska djup i Skeppsbrofjärden vid den planerade hamnen är 6-7 m. Sundet under Slottsholmsbron har ett djup på ca 5 m.

Figur 2. Vattenområdet vid Slotsholmen i Västerås

Processer som driver vattentransporten genom sundet under Slotsholmsbron

Vattnet som transporteras under Slotsholmsbron drivs av två grundprocesser, vattenståndsskillnaden mellan Skeppsbrofjärden och Gamlebyviken och ren vinddrift där ett ytligt vattenlager transporteras av vindens kraft på vattenytan.

Vattenståndsskillnaden orsakas av variationer i havsvattenståndet, uppstuvning av vattenytan på någon sida av Slotsholmsbron på grund av vindtryck, sötvattentillrinningen till Gamlebyviken och interna svängningar av vattenytan i Gamlebyviken. Ofta samverkar några av processerna.

Vinddriften genom sundet sker ungefär i vindens riktning genom vindens "friktion" mot vattenytan en bit utanför och genom sundet.

Påverkan från den planerade småbåtshamnen

- När transporten genom sundet drivs av vattenståndsskillnaden och är riktad österut, mot Skeppsbroviken, kommer den ut som en vanligen flera meter djup "stråle" som efterhand övergår i virvlar. Strålen stryker längs med den sydvästra pontonen i den planerade hamnen och påverkas eventuellt något allra ytligast. Den påverkan bedöms dock ge en mycket liten effekt på vattenflödet under bron.

- När transporten genom sundet drivs av vattenståndsskillnaden och är riktad västerut, mot Gamlebyviken, "sugs" vatten in mot sundets östra mynning. Insugningen sker solfjäderformigt från Skeppsbroviken, hela vägen från ytan och ner mot botten. Genom följande överslagsberäkning görs ett försök att uppskatta den strömningsbegränsande effekten från den planerade hamnen: *Öppningsvinkeln för den nuvarande "solfjäders" är ca 90 grader. Vinkeln begränsas av Skeppsbrokajen i söder och av pirarna i den nuvarande småbåtshamnen i norr, se figur 2. Den nya hamnen begränsar ca 25 grader av den nuvarande vinkeln och begränsar vattenpelaren ner till ca 0,5 m djup inom denna zon. Djupet i området har tidigare uppskattats till ca 6 m. $25/90 \cdot 0,5/6 \cdot 100 \% = 2,3 \%$ av ytan tvärs insugningsriktningen blockeras.*

Cirka 2 procent av det möjligt ”insugna” flödet bedöms alltså överslagsmässigt blockeras. En skiktning i området kan eventuellt höja denna siffra något.

Andelen väst- respektive ostgående ström är inte känd.

- Vid rent vinddriven ström sker transporten i ett ca 1,5 m tjockt ytlager. Den planerade småbåtshamnen kommer att påverka vinddriften vid vind från huvudriktningen ost. En uppskattning är att den vinddrivna strömmen reduceras med cirka hälften vid den vindriktningen. Data från SMHI:s vindstation vid Ölands norra udde visar att ostlig vind (ostnordost – ostsydost) förekommer under cirka 7 % av året.

Slutsatser

Vid ström som drivs av vattenståndskillnader bedöms ingen reduktion av strömningen ske när strömmen är riktad österut. Vid västgående ström bedöms den nya småbåtshamnen kunna reducera strömningen med ca 2 %.

Vid rent vinddriven ström bedöms en reduktion av strömningen med hälften kunna ske under 7 % av året.

Analysen pekar på att effekterna av en ny småbåtshamn kommer att bli små. Ett av skälen till det är att den rent vinddrivna strömmen, som bedöms påverkas mest, bör ha mindre betydelse för vattenomsättningen än den ström som drivs av vattenståndsskillnader. Orsaken till det är bland annat att den bara ger en transport i de översta lagren av vattenpelaren.

Slottsholmen i Västervik

Kulturhistorisk utredning 2010

Slottsholmen, Västerviks stad och kommun, Kalmar län

Lars Einarsson
Veronica Olofsson
Veronica Palm

KALMAR LÄNS MUSEUM
Kulturhistorisk rapport oktober 2010

Slottsholmen i Västervik

Kulturhistorisk utredning 2010

Slottsholmen, Västerviks stad och kommun, Kalmar län

Författare	Lars Einarsson, Veronica Olofsson, Veronica Palm
Fotografier	Veronica Olofsson och Lars Einarsson (nytagna foton). Äldre foton är hämtade ur Västerviks museums arkiv, Kalmar läns museums arkiv och Tony Lindgrens privata vykortssamling.
Layout	Kalmar läns museum, Seija Nyberg
Utgivare	Kalmar läns museum
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Utförd av	Kalmar läns museum
Kontaktperson	Liselotte Jumme, tf enhetschef Bebyggelseenheten
Beställare	Västerviks kommun
Kontaktperson	Sofia Hjertqvist, planarkitekt
Fastighetsägare	ALM Equity AB
Kontaktperson	Louise Eklund
Dnr KLM	30-442-10

Innehåll

Sammanfattning	7
Landarkeologi	7
Marinarkeologi.....	7
Byggnaderna och parken	8
Planområdets kulturhistoriska värden	8
Inledning	9
Uppdragets bakgrund.....	9
Områdesbeskrivning och karta	9
Aktuell skyddsstatus.....	9
Gällande planer	10
Historik	11
Västerviks stad	11
Slottsholmen.....	12
Arkeologi på Slottsholmen	29
Arkeologiska undersökningar	29
Rekommendationer och åtgärdsförslag – landarkeologi.....	31
Marinarkeologiska undersökningar	33
Maritima fornlämningstyper	34
Marinarkeologisk besiktning 2010.....	36
Rekommendationer och åtgärdsförslag – marinarkeologi.....	37
Byggnaderna och parken på Slottsholmen	39
Slottsholmsrestaurangen.....	40
Brovaktarstugan	48
Transformatorbyggnad.....	52
Slottsholmsparken	53
Sammanfattande kulturhistorisk värdering och rekommendationer	59
Sammandrag av historik	59
Planområdets nuvarande karaktär	59
Kulturhistoriska värden	60
Antikvariska rekommendationer.....	60
Källförteckning	61

Västervik från flygplan. Slottsholmen.

Fotograf
Ersamfällt, Axel Eliassons Konstförlag A.
Stockholm. Foto: H. 2052

Sammanfattning

Denna kulturhistoriska utredning av Slottsholmen i Västervik har utförts i september och oktober 2010 med anledning av pågående planarbete. Arbetet har utförts av marinarkeolog Lars Einarsson, byggnadsantikvarie Veronica Olofsson och arkeolog Veronica Palm, Kalmar läns museum, på uppdrag av Västerviks kommun.

Utredningen är avsedd att utgöra ett planeringsunderlag inför upprättande av ny detaljplan för att bebygga fastigheten Slottsholmen 1 med en ny byggnad. Den nya detaljplanen inkluderar även anläggande av bryggor och småbåtshamn samt soldäck och trappor/promenaddäck utmed Gamlebyviken. Utredningen syftar till att utreda föreslagna detaljplans påverkan på fornlämningar samt att klargöra de kulturhistoriska värden som befintliga byggnader och omgivande plats besitter.

Landarkeologi

Få arkeologiska undersökningar har utförts på Slottsholmen och mycket lite är känt om ursprunglig topografi, eventuell kulturlagerförekomst och verksamhets-spår utanför ruinen. Intakta kulturlager kan mycket väl finnas bevarade under de mer modernt påförda massorna, och då utgöra en viktig pusselbit i staden Västerviks historia. Schaktningsarbeten

kräver tillstånd från Länsstyrelsen och ska utföras under antikvarisk kontroll.

Marinarkeologi

Kunskapen om Slottsholmens marina kulturmiljö är liten. Platsens strategiska läge i kombination med förekomsten av en befästningsanläggning med stäckenämning, ger dock tydliga indikationer på ett område med en stor marinarkeologisk potential. De rustbäddar och stenkistor som återfinns väster om holmen kan ha anlagts redan under 1600-1700-tal. Stenkistorna och brädväggen på östra sidan av holmen är av allt att döma rester av kallbadhusets konstruktion. Förekomst av såväl rester av pålspärrar som fartyg och intakta kulturlager, bör anses som högst sannolik under de under senare tid påförda massorna. Den kulturhistoriska information som dessa fynd kan lämna är direkt förknippad med förståelsen av den tidiga stadens ursprung, framväxt och karaktär. Alla schaktningsarbeten i och i anslutning till vattnet skall utföras under antikvarisk kontroll. Även utfyllnad av vattenområden bör föregås av en marinarkeologisk förundersökning, eftersom föremål av fornlämningskaraktär riskerar att förstöras och/eller täckas över på ett sådant sätt att relevant information går förlorad.

Byggnaderna och parken

Slottsholmsrestaurangen. Restaurangbyggnaden har som nöjesplats ett framträdande traditionsvärde kopplat till den publika funktionen. Den modernistiskt utformade byggnaden har även framträdande byggnadstekniska och arkitektoniska kvaliteter. Att byggnaden ritats av den välkände arkitekten Gösta Åbergh förstärker byggnadens arkitektoniska värden ytterligare. Trots sin modernistiskt utmärkande arkitektur och ett i hög grad betydelsefullt läge i staden, är byggnaden mycket lågmäld i stadssiluetten och berövar inte upplevelsen av den kulturhistoriskt intressanta slottsruinen, vilket är en antikvariskt värdefull förtjänst hos byggnaden. Ur antikvarisk synpunkt är dock alltför omfattande originalpartier av byggnaden utbytta och förvanskade, för att utifrån kulturhistoriskt värde kunna hävda ett bevarande eller lagstadgat skydd av byggnaden. En noggrann dokumentation bör utföras.

Brovaktarstugan. Huset med tillhörande uthuslänga har betydande kulturvärden, vilka är påtagligt knutna till platsen. Byggnaden vittnar om 1700-1800-talet då holmen utgjorde en miljö med hamn-/varvs-/industrikaraktär, men påminner även om den tid då området omdanades till en borgerligt präglad parkmiljö. Huset är den enda kvarvarande byggnaden från denna tidsperiod. Byggnaden är att betrakta som särskilt värdefull enligt Plan- och bygglagen 3 kap. 12§ och bör förses med skyddsbestämmelser (q). Ur antikvarisk synpunkt bör en flytt undvikas.

Transformatorbyggnaden. Byggnaden saknar kulturhistoriskt värde.

Slottsholmsparken. Parken återfinns idag i ett mycket förenklat skick, men bär ännu tydliga spår efter det ursprung-

liga utförandet. De slingrande grusgångarna, träden och buskarna visar på tidens trädgårdskonst. Genom parken tydliggörs ruinen och ruinkaraktern förstärks. Parkens tillkomsthistorik, på privat initiativ, är mycket typisk för tiden och ger uttryck för rådande ideal. Parken har en viktig miljöskapande funktion i staden. Området bör även fortsättningsvis ha en tydlig offentlig karaktär. Parkanläggningens 1880-talsutformning bör bevaras och kan med fördel förstärkas/förtydligas ytterligare.

Planområdets kulturhistoriska värden

Slottsholmens betydande kulturhistoriska värde är tydligt knutet till ruinen efter Stegeholms slott. Slottet, med sin centrala historiska betydelse, kan även antas ha genererat en intressant och vetenskapligt värdefull arkeologi ovan och under vattnet. Slottsholmen kan också ses som ett offentligt rum, kretsande kring slottsruinen. På platsen finns flera andra kulturhistoriskt intressanta element knutna till holmens historiska utveckling. Ruinen och de kulturhistoriska lämningar som återfinns under vattnet samt de befintliga byggnaderna utgör var för sig olika tidsfragment som var för sig bidrar till en förståelse för platsen och dess historiska utveckling.

Den kulturhistoriskt mycket värdefulla slottsruinen skall förbli ett framträdande element på Slottsholmen och i stadssiluetten. En eventuell nybyggnad får inte förta upplevelsen, utan måste ha ambitionen att underordna sig ruinen och ta hänsyn till den utmärkande platsen. Det är viktigt att planområdet även fortsättningsvis har en tydlig offentlig karaktär, vilket med fördel även kan förstärkas.

Inledning

Uppdragets bakgrund

Denna kulturhistoriska utredning av Slottsholmen i Västervik har utförts på uppdrag av Västerviks kommun med anledning av pågående planarbete. Utredningen är avsedd att utgöra ett planeringsunderlag inför upprättande av ny detaljplan för att bebygga fastigheten Slottsholmen 1 med en ny byggnad. Den nya detaljplanen inkluderar även anläggande av bryggor och småbåtshamn samt soldäck och trappor/promenaddäck utmed Gamlebyviken. Utredningen syftar till att utreda föreslagna detaljplans påverkan på fornlämningar samt att klargöra de kulturhistoriska värden som befintliga byggnader och omgivande plats besitter.

Uppdraget har omfattat litteratur- och arkivstudier samt fältbesök. Arbetet har utförts i september och oktober 2010 av marinarknolog Lars Einarsson, byggnadsantikvarie Veronica Olofsson och arkeolog Veronica Palm, Kalmar läns museum, på uppdrag av Västerviks kommun.

I utredningen ges en allmän historik av Slottsholmen, slottsruinen Stegeholm och den idag befintliga bebyggelsen. Därefter följer en genomgång av arkeologin och marinarknologin på och i anslutning till Slottsholmen samt en redogörelse för holmens byggnader och dess kulturhistoriska värden. Utredningen avslutas med en sammanfattande bedömning av områdets kulturvärden samt rekommendationer för hur dessa värden bör beaktas i en ny detaljplan. Rekommendationerna avser att tjäna som ledning vid den nya detaljplanens upprättande.

Områdesbeskrivning och karta

Slottsholmen är belägen vid infarten till Gamlebyviken, alldeles norr om Västerviks centrum. De exakta gränserna för den kommande detaljplanen är ännu ej fastställda, men ett förslag till avgränsning finns. Denna omfattar förutom Slottsholmen, ruinen exkluderad, ett område utmed Gamlebyviken invid Slottsholmvägens västra sida samt ett område längs med Slottsholmsbrons östra sida. Denna avgränsning benämns i fortsättningen ”planområdet”.

Aktuell skyddsstatus

Riksintresseområde

Hela planområdet ligger inom avgränsningen för riksintresseområde K 90, Västerviks stad. Riksintresset motiveras med att Västervik är en medeltida sjöfartsstad med välbevarad renässansplan och småskalig trähusbebyggelse uppblandad med tidstypisk bebyggelse från tiden kring sekelskiftet 1900.

Kulturminnesvårdsprogram

I kommunens kulturminnesvårdsprogram från år 1986 görs en något snävare avgränsning. En del av den centrala staden, Slottsholmen och en del av Norrlandet pekas ut som nr 131, Västerviks kulturmiljö. Hela planområdet faller inom ramen för den utpekade kulturmiljön. Den välbevarade stadsplanen och den äldre bebyggelsen utgör de främsta motiven för utpekandet.

Fig 1. Karta över centrala Västervik där planområdet är markerat i rosa. Planområdet ligger inom riksintresseområdet K 90 för kulturmiljövården (röd markering) och inom miljö 131 enligt kommunens kulturmiljöprogram (brun markering).

Fast fornlämning

Större delen av planområdet ligger inom fornlämningsområdet RAÄ 94 Västerviks stad, som utgörs av s.k. stadslager där kulturlager och bebyggelse lämningar från medeltid och framåt kan påträffas. Det gäller även den del av planområdet som ligger under vatten. Här återfinns lämningar i form av rustbäddar som grundförstärkning och av stenkistor. De senare härrör sannolikt från kallbadhuset som invigdes 1901, medan rustbäddarna belägna på västra sidan av holmen sannolikt är grundlagda betydligt tidigare.

Inom planområdet och dess närområde finns även en slottsruin från medeltid, RAÄ 51 Stegeholm.

Gällande planer

Planområdet omfattas idag av en stadsplan upprättad 1974, ”Stadsplan för Slottsholmen och Strömsholmen m.m. i Västervik”. I denna anges markanvändningen för större delen av planområdet som allmän plats: gata, gatuplanering. Platsen för befintlig restaurangbyggnad anges som område för handelsändamål.

Historik

Västerviks stad

Västervik omnämns som stad för första gången 1275. Staden låg vid denna tid på platsen där Gamleby idag ligger. Omkring 1430-talet flyttades staden till sitt nuvarande läge vid fästningen Stegeholm som uppförts cirka 1360 på en holme vid Gamlebyvikens inlopp. Den första stadsbebyggelsen låg troligen i området kring S:ta Gertruds kyrka och i området ner mot vattnet. Kunskapsläget gällande den medeltida stadsplanen är dåligt, men staden följde troligen det gängse medeltida stadsplanemönstret med en huvudgata som korsades av korta tvärgator. I anslutning till huvudgatan låg marknadsplats och torg. Stadsplanen var förmodligen något mer oregelbunden än dagens rätvinkliga utseende. Detta speglas bl.a. i en liten kvarvarande gatstump nordväst om St:a Gertruds kyrka, liksom i fynd av stenrunder framkomna vid ledningsgrävningar ute i dagens gator, t ex. vid kvarteret Lejonet, i Rådhusgatan, samt i Skolgatan. År 2006 undersöktes i kvarteret Skonaren också rester av en källare, vilken låg vinklad i öst-västlig riktning, alltså något avvikande från dagens plan. Relativt snart anlades också en ny hamn vid saltsjön, där nuvarande Skeppsbron ligger och en ny stadsdel växte fram i anslutning till denna.

Orsaken till stadens flytt var uppgrävningen av Gamlebyviken. Den första stadsbebyggelsen låg troligen i området kring S:ta Gertruds kyrka och i området ner mot vattnet. Staden följde troligen det gängse medeltida

stadsplanemönstret med en huvudgata utmed strandlinjen som korsades av korta tvärgator. I anslutning till huvudgatan låg marknadsplats och torg. Relativt snart anlades en ny hamn vid saltsjön, där nuvarande Skeppsbron ligger och en ny stadsdel växte fram i anslutning till denna. Den nya stadsdelen växte fram med ett delvis annat gatusystem. Dessa två tidiga stadsområden, vid kyrkan och vid den yttre hamnen, kan ännu spåras i stadsplanen.

Västervik drabbades av en rad anfall och bränder under 1600-talet - 1612, 1667 och 1677. Vid 1677 års anfall härjades slottet på Slottholmen, varefter det sedan aldrig återuppfördes. Staden återuppbbyggdes, men den medeltida stadsstrukturen ersattes nu av en stadsplan enligt renässansideal med regelbundna kvarter och breda gator. Den äldsta kartan över staden är en schematiskt utförd regleringskarta från år 1678. Från början av 1700-talet finns mer detaljerade kartor som speglar samma stadsplan. I 1678 års plan utlades en gata, Storgatan, vilket band samman stadens två stadsdelar. Storgatan drogs från en nyanlagd Västerport ned till Skeppsbrokajen och utvidgade sig däremellan till ett nyskapat torg: Stortorget. 1600-talsplanen är tydligt bevarad i dagens stadsstruktur.

Handel och sjöfart har varit viktiga näringar för Västervik genom århundradena. Vid mitten av 1800-talet var Västervik den efter Stockholm mest betydande sjöfartsstaden på östkusten. Vid sidan av sjöfart och handel har

skeppsbyggeri också varit en viktig näringskälla. Under 1700-talet anlades flera skeppsvarv i staden, men ett kronovarv hade anlagts redan vid mitten av 1500-talet intill Stegeholms slott på Slottsholmen (se följande avsnitt).

1678 års rutnätsplan och avgränsning av staden kom att gälla i 200 år. Då staden expanderade under industrialismens inverkan och till följd av en stor befolkningsökning, krävdes vid slutet av 1800-talet en utökad stadsplan. År 1879 gjordes en första utvidgning i samband med att järnvägen kom till staden. År 1927 antogs en ny stadsplan med omfattande förstadsområden. Detta blev den sista heltäckande stadsplan som upprättades för Västervik. I likhet med andra svenska städer har Västerviks stadsbild genomgått stora förändringar under 1900-talets andra hälft, genom utbyggnad av nya stadsdelar och rivningar i stadskärnan. I Västervik finns dock ännu en stor andel äldre, välbevarad bebyggelse. Genom att staden inte utsatts för någon större stadsbrand efter 1677, kan det bland stadens trähus finnas de som är från sent 1600-tal eller tidigt 1700-tal, vilket är sällsynt för svensk stadsbebyggelse. Bland mer sentida bebyggelse i stadskärnan framträder de expansiva stadsbyggnads-perioderna kring sekelskiftet 1900 respektive 1960-talet.

Slottsholmen

Hur länge mänskliga aktiviteter förekommit på just Slottsholmen är obekant, men att holmen haft betydelse för Västerviksborna sedan medeltid är väl känt. Idag är det enda ovan mark synliga spåret efter dess långa historia den ruin som återstår av det forna Stegeholms slott. Ruinen benämns som fornlämning RAÄ Västervik 51:1. Stegeholm och dess historia finns beskriven i ett par litterära verk, både i form av artiklar och av böcker (se bl.a. Sivers 1758; Rydström 1933; Friberg 1995), där den senaste och mest omfattande är ”Stegeholm i Västervik” av Bengt Hjord från år 2001. Publikationerna utgår från ett relativt stort arkivmaterial rörande borgen.

Fram till dags dato finns inga fynd som vi-

sar på aktiviteter före borgbygget, men det är inte orimligt att anta att holmen har haft betydelse innan dess. Gamlebyviken, och särskilt området kring Gamleby - Lofta, har haft en särskild betydelse under yngre järnålder, vilket återspeglas i både ortnamn och fornlämningar (Palm 2006). Det är inte helt orimligt att anta att holmen kan ha fungerat som spärr för ovälkomna sjöfarare eller som passage för handelsfartyg redan under yngre järnålder och vikingatid. Under stenålder och bronsålder kan holmen dock knappast ha varit mer än ett undervattensgrund, eftersom havsnivån då var många meter högre än i dag.

Stegeholm – från borg till slott

Inom denna kulturhistoriska sammanställning finns ingen anledning att mer ingående ta upp borgens historia, men en del punkter bör ändå lyftas fram då borgen, dess betydelse och utveckling, är det som ligger till grund för områdets bedömning som fornlämning.

Stegeholm, eller Stäkeholm som är den ursprungliga namnformen, byggdes någon gång omkring 1360-talet, med främsta syfte att utgöra en strategiskt viktig utpost för passagen in mot staden Västervik, som då låg ca 2 mil längre in i viken, vid dagens Gamleby. Borgen hade också en administrativ prägel som mittpunkt i ett av rikets slottslän fram till 1520-talet. Den exakta tidpunkten för bygget är okänd men källor tillskriver hertig Albrekt av Mecklenburg som byggherre (Sandell 1988:46; Hjord 2001:14ff). Även byggstilen styrker tyska influenser (Hjord 2001:8). Namnformen Stäkeholm antyder att det vid holmen också fanns någon form av pålspärr eller skyddsanordning i vattnet. I Rimkrönikan återspeglas en händelse vid Stäkeholm år 1434 då en vindbro väster om slottet omnämns, men rimligtvis låg denna längre mot syd och strömmarna. I samma uppteckning talas också om ett pålverk (Hjord 2001:24f) (de marina lämningarna diskuteras i särskilt kapitel i denna sammanställning; se sid X). Fram till 1520-talet var Stegeholms huvudsyfte att utgöra ett skydd och en försvarspunkt för staden, men borgen kom senare att rustas

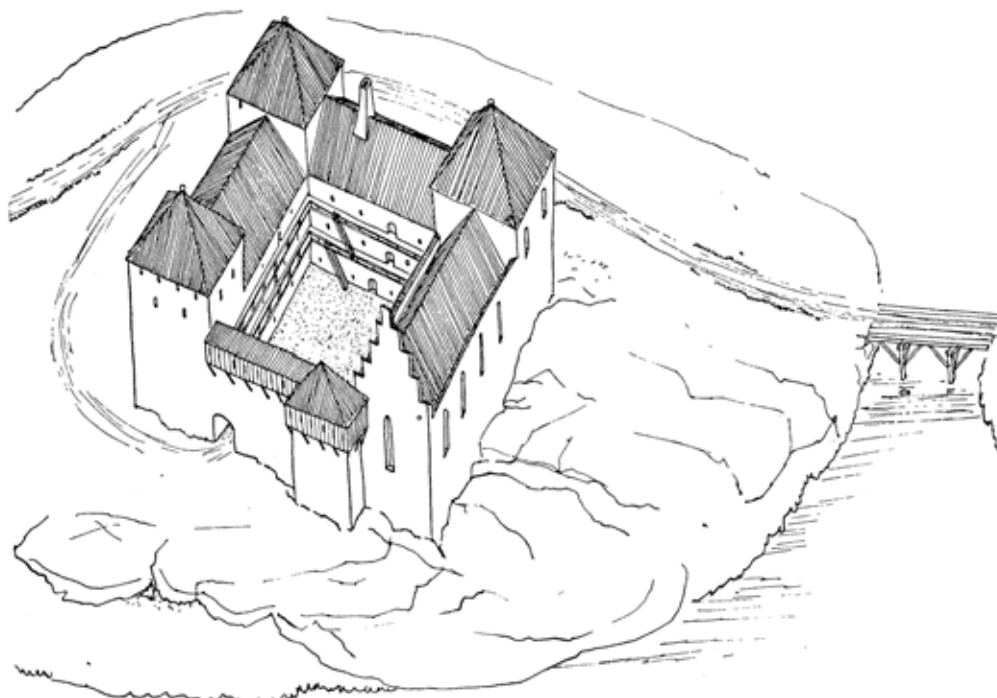

Fig 2. Erik Lundbergs rekonstruktion av det medeltida Ståkeholm. Efter Lundberg 1948.

och mer få karaktären av ett slott, särskilt under tiden från 1650-77, då slottet Stegeholm utgjorde huvudsäte i det Königsmarckska grevskapet (Hjord 2001:48ff).

Stegeholm och dess borg- och slottsherrar utsattes under alla år för prövningar, främst i samband med att danska krigsflottor anföll staden från 1400-talets mitt och framåt. Tidvis stod också borgen under danskt styre. Borgen klarade sig dock oskadd fram till år 1512 då den brann ner till grunden vid ett anfall från en dansk krigshär. Den reparerades och återbyggdes, men år 1612 brändes slottet igen, denna gång av ortsbefolkningen i tron att en dansk belägringsstyrka härbärgerade där. Dessvärre brände man borgen helt i onödan eftersom danskarna redan givit sig av. Vid de danska styrkornas anfall år 1677 anfölls och brändes både stad och borg och Stegeholm kom då aldrig mer att återbyggas. Först i slutet av 1880-talet fick ruinen något som kan kallas för fornminneskydd (Andersson 1956:9ff).

Exakt hur borgen var konstruerad vet man inte, men konsthistorikern och arkitekten Erik Lundberg har försökt att rekonstruera borgens medeltida utseende se fig 2, främst med samtida tyska borgar som förlaga, men han ser även likheter med delar av Nyköpingshus (Lundberg, E 1948). Han antyder också att det kan ha funnit en förborg av vilken det idag inte finns några synliga spår kvar ovan mark (Hjord 2001:11). Hur det i övrigt har sett ut på holmen vet vi inte. Under modern tid har flera utfyllnader gjorts, bl.a. i samband med anläggandet av slottsholmsleden och den befintliga restaurangbyggnaden, men rimligen har inga större avschaktningar gjorts. Det finns inga säkra uppgifter om medeltida byggnader utanför slottet, men det kan inte uteslutas att sådana funnits, åtminstone under de mer fredliga perioderna. I ett brev daterat 1517 nämns t.ex. ett ”pörte”, alltså ett boningshus utanför slottsmuren, vilket skall ha brunnit ned. I Lantmäteriverkets arkiv finns en geometrisk uppmätning av slottsholmen samt

Fig 3. Geometrisk uppmätning av Slottsholmen och ägora norr därom från år 1646.

Fig 4. Karta över Västerviks stad år 1678, året efter att staden eldhärjades och slottet raserades. Slottsholmen är endast schematiskt inritad.

Fig 5. Skiss över Västerviks stad från 1756. Slottsholmen ses på bildens nedre högra hörn. Flera byggnader av "bod-karaktär" är inritade på holmen. Ur: Sivers bok om Västervik från 1758.

Gustav Vasas skeppsvarv

År 1548 gav Gustav Vasa befallning om att man skulle anlägga ett skeppsvarv vid Västervik och året därpå byggdes det första skeppet. Detta är det första kända varvet i Västervik. Mycket tyder på att detta varv låg invid Stäkeholm (Lindberg 1933:109f; Garpenby 1967:15f). Dess exakta placering är dock oklar, men Slottsholmen hade under flera år redan använts som timmerupplag för skeppstimmer inför frakt till skeppsgården i Stockholm. Dryga 20 år senare, under Erik XIV regering, var varvsverksamheten i Västervik omfattande, t.o.m. större än i Kalmar, och sysselsatte mer än 100 personer. Flera varv var igång samtidigt både i stadens närhet, liksom ute i omlandet. Skeppsbyggeri bedrevs i statlig regi som kronovarv i Västervik fram till 1619, då privata aktörer övertog. Intensiteten i varvsverksamheten har gått upp och ner, men verksamheten på Slottsholmen bedrevs fram till 1833 då Slottsholmsvarvet slogs ihop med Stora Varvet strax sydöst om stadskärnan. År 1846 lades Slottsholmsvarvet ned helt (Garpenby 1967:31ff). Tyvärr finns inte mycket dokumentation över varvets placering, storlek eller utseende under äldre tid,

däremot finns det utsatt på 1781 års karta, se fig 7.

Staden får tillgång till Slottsholmen

Som tidigare nämnts kom Stegeholms slott inte att återuppbyggas efter 1677 års anfall. Stora delar av borgens kvaderstenar och tegel plockades istället bort och användes som barlast till fartyg och vid byggnationer inne i staden, borgen rasade samman allt mer och mängder med raseringsmaterial fyllde den inre borggården. Under tidigt 1700-tal låg Stegeholms slott som en ruin. Slottsholmen och resterna efter Stegeholms slott hade då indelningsverket upprättades under sent 1600-tal tillförts löjtnantsbostället Stuvferum, som därmed hade besittningsrätt till den stadsnära holmen. År 1734 ansökte staden hos riksdagen om att få köpa holmen för att använda den som upplagsplats. Man ville här uppstapla bräder, bygga hus och bodar att förvara beck och tjära i. Köpet nekades dock. Istället erbjöds staden att få arrendera holmen och fisket under bron. Staden godtog erbjudandet, vilket fastställdes genom ett beslut av Kung. Majt. år 1739. Magistraten

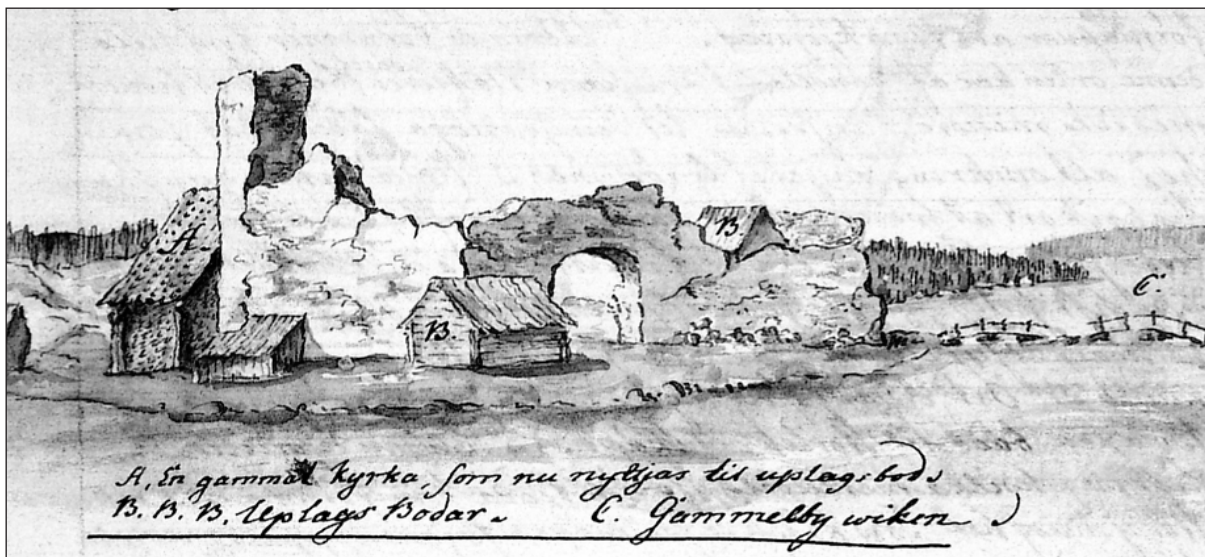

Fig 6. Teckning över ruinen som den såg ut vid Carl Bernhard Wadströms besök i Västervik 1770. Boden till vänster anges som f.d. kyrkobyggnad. Efter Hjord 2001 – original i Norrköpings Stadsbibliotek.

lät året därpå staka ut sjuutton tomter på holmen. Femton av dessa tomter auktionerades ut till handelsmän i staden och två behölls av staden för att bygga bråbänk¹ och för inrättande av ett beckbränneri.

Under de efterföljande åren uppfördes en mängd ekonomibyggnader och bostadshus på holmen, både innanför ruinens murar och i dess närhet. År 1748 anlades ett becksjuderi² inrymt inom slottets murar och på 1780-talet gav magistraten tillstånd att inrätta en smedja på slottsgården för slottsholmsvarvets behov (Andersson 1956:9ff). De två bostadshus som kan ses på foton uppfördes troligen under sent 1700-tal och torde ha varit kopplade till varvsverksamheten. På en teckning från 1770 av Carl Bernhard Wadström syns borgen som en ruin omgärdad av små träbodar samt en större mot borgen tillbyggd träbyggnad som benämns som gammal kyrka, se fig 6. 1781 års stadskarta ger en bild av bebyggelsen på holmen, som får föreställas samsas med brädstaplar, timmerupplag och andra godsupplag. Kartan är mycket detaljerad och visar de enskilda byggnaderna liksom platsen för skeppsvarvet

som är inritat alldeles söder om slottsruinen. På holmens södra del finns flera byggnader inritade, till synes liggande utefter en väg. Slottsholmens form känns igen från 1646 års karta, vilket tyder på att man ännu inte gjort några utfyllnader i området.

Stora Strömmen, på 1781 års karta benämnd Rösiö ström³, var vid denna tid mycket grund och smal samt försedd med en bred spång som band samman holmen med Skeppsholmen och staden. På 1830-talet tog friherre Johan Nordenfalk på Blekhem initiativ till breddning och muddring av den grunda vattenrännan. Sundet muddrades och en rullbro på järnhjul byggdes. Den nya Stegeholmskanalen stod färdig 1846 och öppnade upp för trafik för större båtar.

Slottsholmen förskönas

Slottsholmen var under sent 1800-tal en plats med en mängd brokiga verksamheter. Här fanns upplagsplats för timmer och virke, verkstadslokaler, bodar och några hus med bostadslägenheter. Foton från tiden visar även frigående boskap bland byggnaderna på den stadsnära holmen, se fig 9. Slottsholmsvarvet hade bedrivit verksamhet på holmen fram till

1 Bråbänk var en slags brygga där större skepp kunde krängas på för att tjärstrykas i botten.

2 Becksjuderi var en anläggning där tjära förädlades till beck. Becken användes för att tätta fartygens skrov.

3 Kallades Rösiö ström eftersom stadsborna hade sina ryssjor här.

Fig 7. Utsnitt av 1781 års karta. Här syns ett flertal byggnader såsom bl.a. magasin, varvsbodas, smedja, bränbänk, baspanna och fartygsslipen tillhörande varvet.

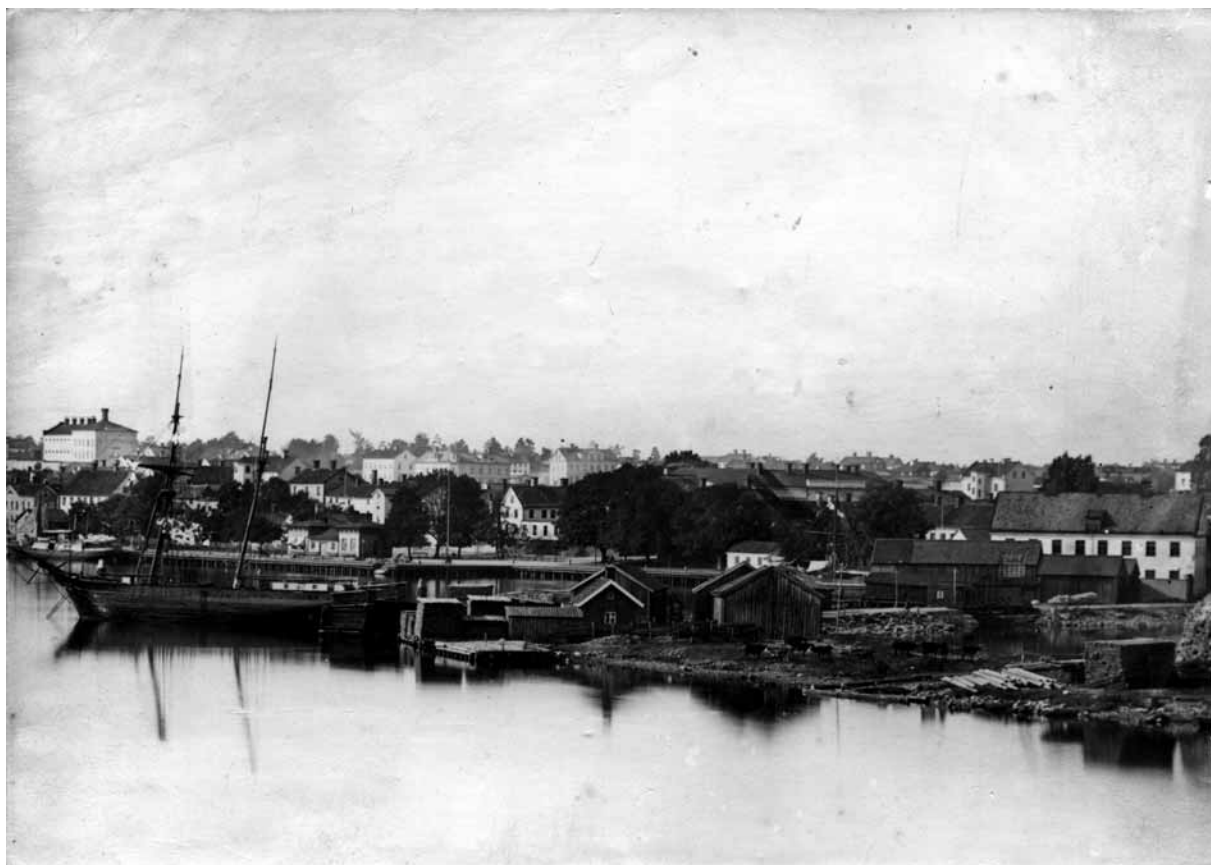

Fig 8. Slottsholmen omkring 1870-talet. Foto:Västerviks museums arkiv.

Fig 9. På slottsruinen låg fram till mitten av 1880-talet två hus. Dessa torde ha varit uppförda för det intilliggande varvets verksamhet. Foto:Västerviks museums arkiv.

1846, då det lades ned. Efter dess nedläggning hyrdes den till varvet tillhörande smedjan och de två gamla boningshusen ut av varvsbolaget. Slottholmen utgjorde vid denna tid en del av ett växande område av industrikaraktär i stadens närhet. Strax söder om holmen låg den genom utfyllnader utökade Strömsholmen med flera fabriksbyggnader. Sydost om Strömsholmen låg Skeppsbron där fartyg lassade och lossade. År 1858 utvidgades det industrialiserade stadsområdet då en tändsticksfabrik anlades på Norrlandet alldeles norr om Slottholmen, vilken kom att sysselsätta närmare hundra personer.

Kartmaterialet över Slottholmen är efter 1781 års stadskarta mycket bristfälligt⁴. År 1872 upprättades en ny stadskarta för Västervik, men på denna karta finns Slottholmen inte med. Den karterade stadsgränsen går mitt i Stora strömmen. Först 1889 sedan holmen överförts till staden upprättades en stadskarta där Slottholmen ingår. Det är därför svårt att veta exakt hur holmen och dess bebyggelse utvecklades under denna tid. Vi får anta att situationen från slutet av 1700-talet i det stora hela bestod. Den stora förändringen torde ha varit nedläggningen av varvet vid 1800-talets mitt.

Vid mitten av 1800-talet hade en grupp bildats med syfte att anlägga parker, planteringar och lekplatser i staden, Sällskapet för Westerviks förskönande⁵. Ett av de förslag som Sällskapet hade var att omvandla Slottholmen från ”en holme med gamla hus och bodar och skräpiga upplag till en behagligaste tillflyktsort /.../ och den täckaste prydnad för vår stad.” (Sällskapets protokoll, kommunarkivet) Sällskapets första uppdrag blev dock att anlägga

4 Enligt liggaren i kommunens kart- och mätarkiv ska det finnas en karta över Slottholmen från 1800-talets första hälft. Vid upprättandet av denna utredning var detta kartmaterial dessvärre tillfälligt flyttat p.g.a. en vattenskada i den tidigare arkivlokalen.

5 Sällskapet för Westerviks förskönande bildades 1853 genom ett allmänt upprop i staden. Man ägnade sig åt parkvård och trädgårdskultur och anlade såväl offentliga parker med lekplatser som alléer. Liknande trädgårdsföreningar bildades inom borgerliga kretsar i flera städer runt om landet vid 1800-talets mitt. Sällskapets första projekt var att anlägga en stadspark. Verksamheten finansierades genom bidrag från privatpersoner, medlemsavgifter, basarer och donationer från olika företag. Sällskapet verkade fram till 1903.

Fig 10. En kvinna ses vandra över rullbron över Stora strömmen. I bakgrunden skymtar ruinen och en del av bebyggelsen på Slottholmen. Foto: nr Västervik317, Kalmar läns museums arkiv.

en stadspark, men under sent 1870-tal väcktes åter tanken på ett uppordnande av holmen. Man ville riva de befintliga byggnaderna och lastbryggorna för att istället anlägga en park på och kring ruinen.

Slottholmen hörde ännu i judiciellt, administrativt och kyrkligt hänseende till Lofta socken, men med anledning av planerna på en parkanläggning framförde nu staden åter önskemål om att få köpa in holmen. År 1881 utarbetade Sällskapet en skrivelse, vilken via magistraten och länsstyrelsen lämnades till Kungl. Majt. som genom proposition till riksdagen föreslog att Slottholmen skulle överlåtas till Västerviks stad. År 1884 fick staden genom ett beslut förvärva holmen för en köpesumma om 700 kr. Senare samma år tog stadsfullmäktige ett beslut att överlåta holmen till Sällskapet för Westerviks förskönande för att där anlägga en park. Avsikten var att Sällskapet skulle få full nyttjanderätt till hela holmen, förutom ballastkajen på holmen södra del (platsen där restaurangbyggnaden idag ligger). Detta kom dock att

Fig 11 a-b. Vy från nordost över Slottsholmen år 1889 då parken nyligen anlagts. Foto: Västerviks museums arkiv.

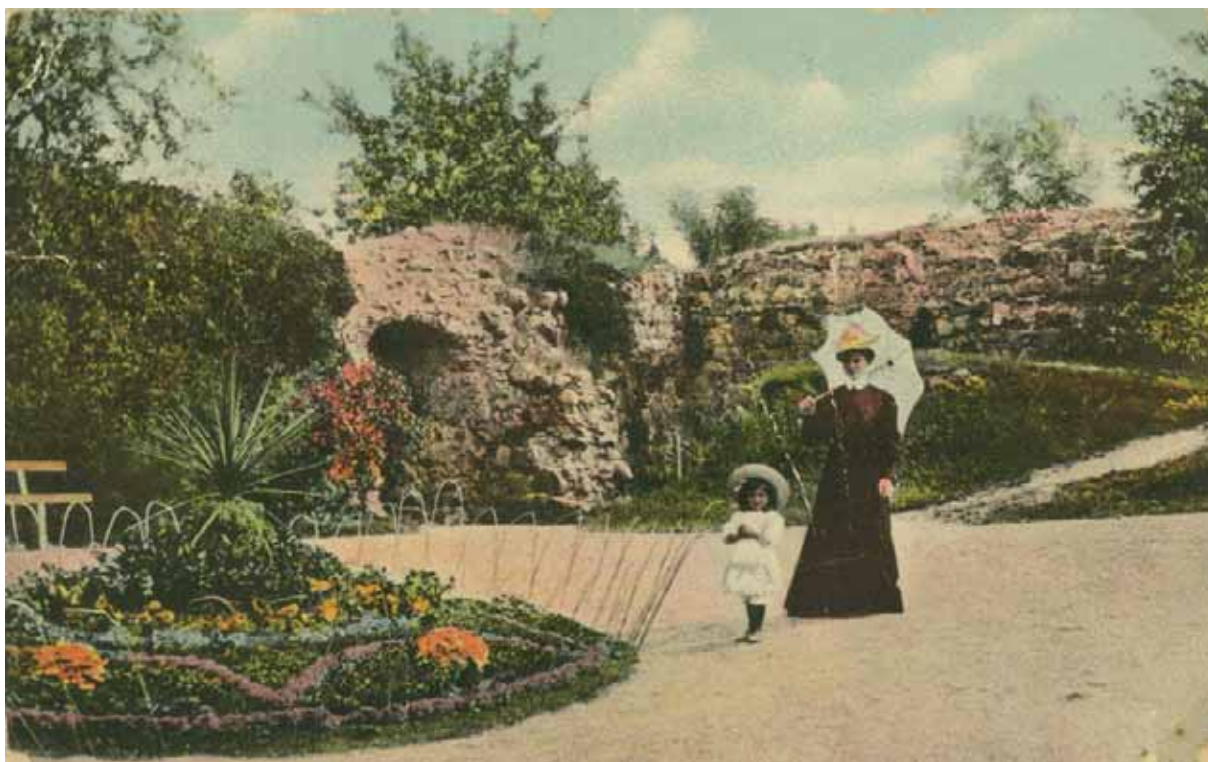

Fig 12. Den nyanlagda parken inifrån borggården. Foto: nrVästervik311, Kalmar läns museums arkiv.

möta motstånd hos tomtinnehavarna på Slottsholmen som vägrade avstå sin besittningsrätt. Sällskapet fick ta stöd hos Magistraten som genom ett beslut föreskrev att alla tomtinnehavare skulle sägas upp, deras hyresgäster avflyttas och samtliga hus och bodar rivs bort. Det blev en utdragen process. Först år 1887 var samtliga byggnader på Slottsholmen rivna och de gamla lastbryggorna borttagna. Endast en byggnad tycks ha blivit kvar, den idag befintliga vaktstugan, som köptes in av Sällskapet vid en auktion år 1887. Denna byggnad kan vara en av de byggnader som finns inritat på 1781 års karta, men det är svårt att belägga (se vidare i avsnittet om Vaktstugan).

Sällskapet utarbetade tillsammans med länsträdgårdsmästare Emil Holmberg ett förslag till parkanläggningen (se vidare i avsnittet om Slottsholmsparken). Slottsholmen skulle bli en ”för Västerviks stad allmän promenad- och förlustelseplats”. Strandlinjen reglerades genom utfyllnad och försågs med strandskoning. Vägen mellan Stora Strömmen och ruinen flyttades något och drogs närmare Gamleby-

viken. Vägen mot Norrlandet breddades och försågs med strandskoning samt alléplanterades⁶. Området städades upp och i samt runt ruinen anlades en park. Man planterade en mängd olika träd, buskar och blommor, grusade gångar anlades och bersåer försågs med bord och sittplatser. Ruinen gavs en viss översyn. 1889 restaurerades exempelvis portvalvet på ruinen och brunnskaret inne på borggården försågs med en pumpanordning. Det var först nu som ruinen fick något som kan kallas för fornminnesskydd, men det kom att dröja fram till 1920-talet innan mer omfattande konserveringsarbeten utfördes (se kommande avsnitt om Arkeologi).

Sällskapet hade genom sitt arbete med stadsparken fått erfarit viss skadegörelse. För att hindra allmänheten att göra liknande åverkan i slottsholmsparken anställdes en vakt som fick sin tjänstbostad i den lilla kvarvarande stugan

⁶ På landremsan mellan Slottsholmen och Norrlandet fanns under 1800-talet tre små vattendrag. Kring sekelskiftet 1900 fylldes två av dessa. Kvar finns ”Gröna strömmen”, även kallad ”kanothålet”, närmast Slottsholmen.

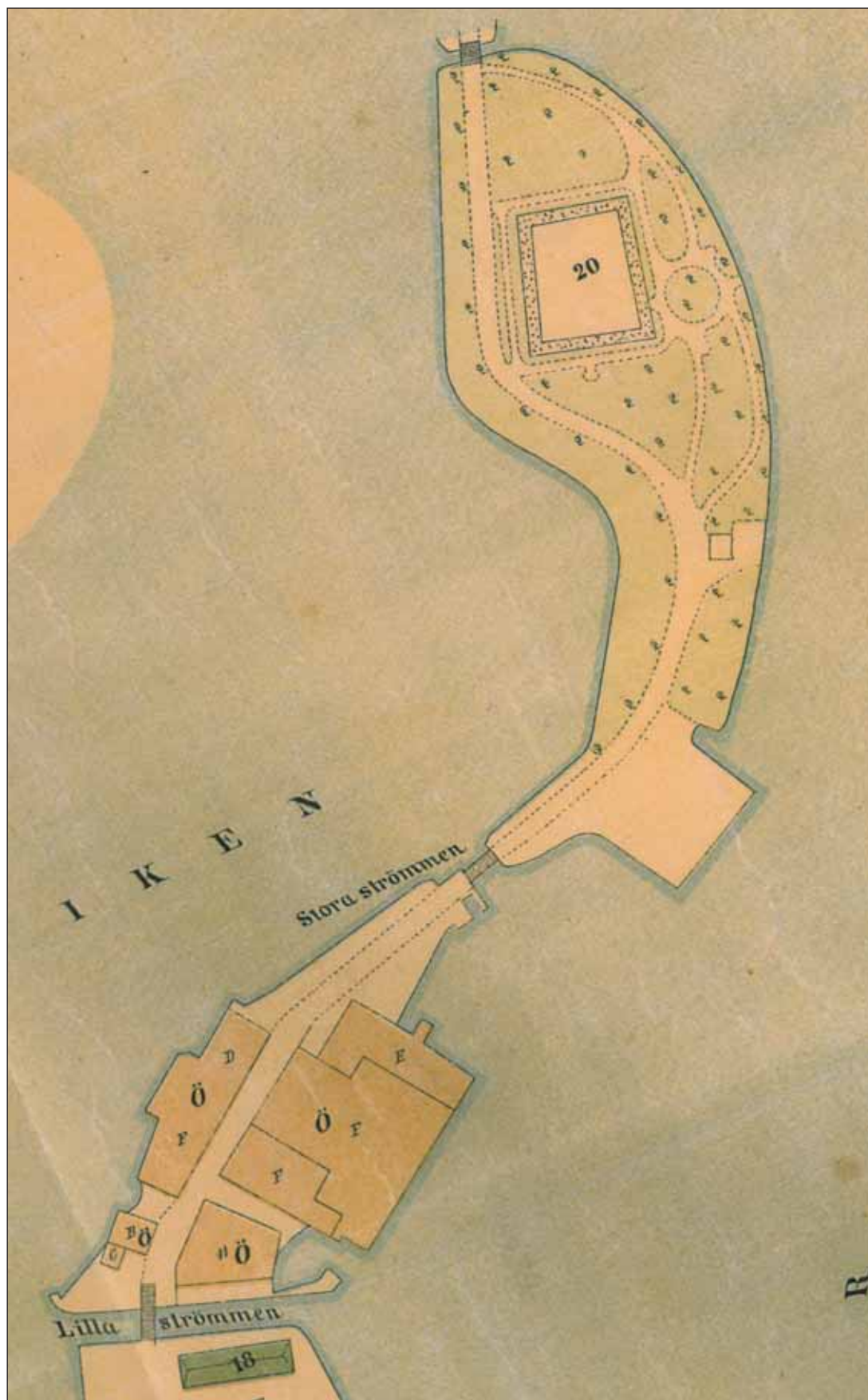

Fig 13. Utsnitt av 1889 års karta över Västervik upprättad av W Pleijel.

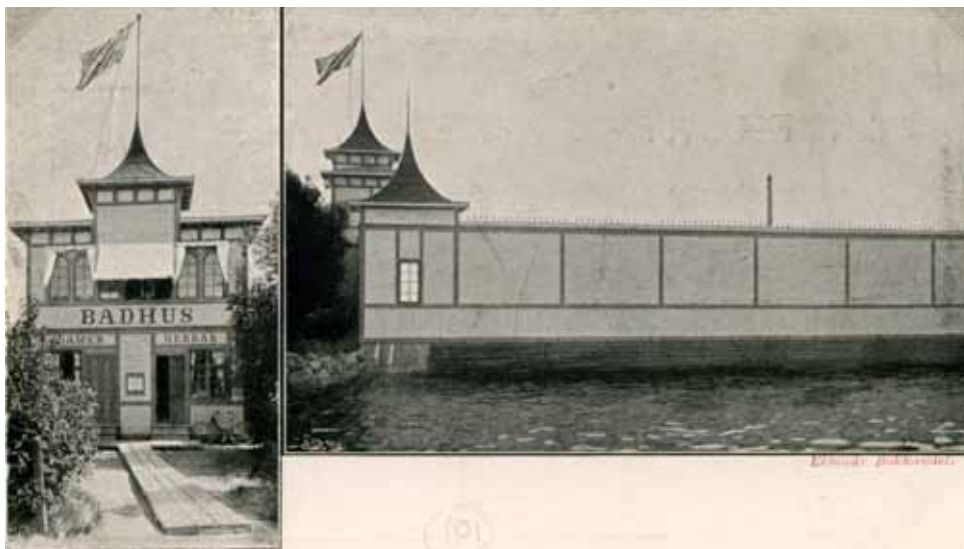

Fig 14. Kallbadhuset uppfört 1901. Foto: Västerviks museums arkiv.

Fig 15. Vy över Slottsholmen. Kallbadhuset är uppfört. Framför badhuset ses den utfyllda kajen. Foto: Västerviks museums arkiv.

på holmen. Huset finns inritat på en karta över Västervik upprättad 1889 av stadsingenjör W Pleijel, och är vid denna tid den enda byggnaden på Slottsholmen. Parken med sina slingrande gångar är också inritad. På kartan ses även den utfyllda ballastkajen på holmens södra del närmast Stora strömmen, där restaurangbyggnaden idag ligger. Det är tänkbart att denna utfyllnad gjordes i samband med att den nya Stegeholmskanalen togs i bruk 1846. Kanalen möjliggjorde för större båtar att passera genom Stora Strömmen och man kan då anta att det då var lämpligt med en kaj på den intilliggande Slottsholmen där gods kunde lastas och lossas.

År 1900 raserades strandskoningen åt Gam-

lebyviken i vinterstormarna. Sällskapet ansåg inte att det låg på deras ansvar att iordningsställa strandskoningen på stadens strand, men Drättselkammaren hade en annan mening och menade att man tidigare bestämt att staden inte skulle ha några kostnader för holmen. Drättselkammarens inställning fick Sällskapet att fundera kring ansvaret för Slottsholmsparken. Sällskapet ansåg sig ha gjort sitt. Slottsholmen var helt förändrad, ruinen restaurerad och slottsparken en vacker park. År 1903 upplöstes Sällskapet och slottsholmsparken blev då stadens ansvar. Strandskoningen av sten längs Slottsholmens norra sida var raserad ända fram till 1920, då en kraftig stenmur uppfördes.

Vid sekelskiftet 1900 behövdes Stegeholmskanalen åter breddas och fördjupas. En svängbro av järn byggdes och 1904 kunde den nya kanalen invigas⁷. Denna bro fanns kvar fram till 1973 då ett fartyg seglade på bron. Den befintliga bron stod klar 1978.

Kallbadhus

Kring sekelskiftet 1900 bildades Westerwicks Kallbadhusaktiebolag⁸, vilka hade för avsikt att uppföra ett kallbadhus. Badhuset var i ett första förslag tänkt att ligga mittför ingången till ruinen, men Sällskapet motsatte sig detta och badhuset fick därför ett läge längre söderut, nära ballastkajen. Kallbadhuset, som stod

7 Bron och driften finansierades av Stegeholms kanalaktiebolag (1849-1950).

8 Kallbadhusaktiebolaget upplöstes några år efter badhusets uppförande, då staden tog över badhuset.

klart 1901, var en tornförsedd träbyggnad med en sluten fasad mot sjösidan och med separata entréer för damer och herrar. Intill badhuset fanns även ett hopptorn.

Med anledning av Lysningsbadets tillkomst 1933 och vattnets ökade förorening kring strömmarna blev kallbadhuset allt mindre besökt. Badhusbyggnaden revs 1952 i samband med att den nya restaurangbyggnaden uppfördes.

Sommarrestaurang

Önskemål om en servering på Slottsholmen hade förts fram redan under 1880-talet då staden just övertagit Slottsholmen och även senare då parken var anlagd. Ett förslag, till vilket även ritningar fanns framtagna, var att uppföra en serveringspaviljong inne i eller på själva muren. Sällskapet för Westervicks förskönande motsatte sig dock alla sådana förslag.

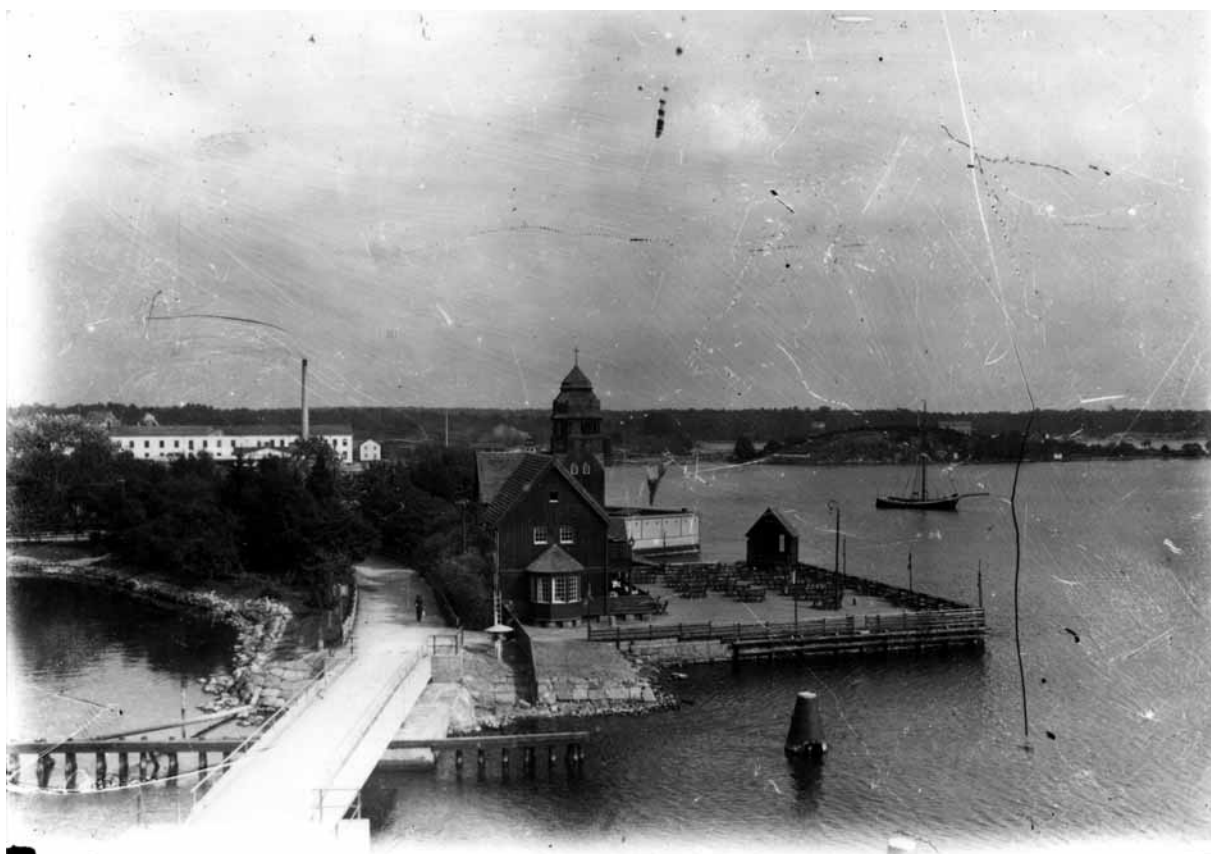

Fig 16. Den gamla Slottsholmsrestaurangen. På den tidigare kajen har en uteservering med musikpaviljong ordnats. I bakgrunden skymtar kallbadhuset. Foto: Västerviks museums arkiv.

Fig 17. Under 1930-talet uppfördes en ny matsalsdel mot Skeppsbrofjärden, vilken ses på fotot. Privat vykortssamling.

Fig 18. Restaurangbyggnaden hade nationalromantiskt prägel med mörk träpanel, smärutiga fönster och utsiktstorn. Foto: Västerviks museums arkiv.

Fig 19. Den nya restaurangbyggnaden sedd från sjösidan 1957. Foto Kalmar läns museums arkiv.

Några år efter sekelskiftet 1900, då staden fått ansvaret för Slottsholmsparken, väcktes åter planerna på en servering på holmen. Till skillnad från tidigare förslag föreslogs nu en restaurangbyggnad söder om ruinen och parken, nära kallbadhuset, på den utfyllda kajplatsen.

Sommarrestaurangen uppfördes på stadens mark, men av ett enskilt bolag. Som arkitekt till restaurangbyggnaden anlätades Axel J Sjögren⁹, född i Gladhammar 1877, men verksam i Stockholm. Platsen för byggnaden tillskapades genom en större utfyllnad. Restaurangbyggnaden stod klar 1913 och gavs namnet Restaurang Slottsholmen. Det var en pampig brun brädklädd byggnad med ett högt kupolförsett utsiktstorn. Mot sjösidan fanns en uteservering med musikpaviljong och utedansbana. Restaurangverksamheten utarrenderades till stads-

hotellets ägare. Sommarrestaurangen blev en populär nöjeslokal.

Staden förvärvade restaurangbyggnaden 1930. År 1933, i samband med en utställning på Slottsholmen, gjordes en tillbyggnad av restaurangbyggnaden mot Skeppsbrofjärden inrymmande en ny serveringshall. Under 1940-talet byggdes byggnaden till ytterligare med bl.a. utökade köksutrymmen. Dåvarande stadsarkitekten Arre Essén gjorde ritningarna. Restaurangen renoverades såväl in- som utvändigt och fasaderna målades i en ljus kulör. Den 14 juli 1950 brann dock den alldeles nyrenoverade byggnaden ned efter överslag i köket. Byggnaden blev invändigt totalförstörd och man beslutade att riva hela byggnaden.

Nya Restaurang Slottsholmen

Stadsfullmäktige tog inom kort beslut om att en ny restaurangbyggnad skulle uppföras på platsen. En kommitté som bildats för ändamålet förordade en arkitektävling. Utav drygt 50-tal förslag valdes ett förslag av arkitekt Gösta

⁹ A J Sjögren var verksam arkitekt i Stockholm från 1903. Andra byggnader som Sjögren ritat i Västervik är bland annat Segelsällskapets klubbhus på Skansholmen, två hus utmed Storgatan och ett bankhus på Hamngatan.

Åbergh. Byggnaden uppfördes i betong, stål och glas i en arkitektur tydligt präglad av tidens modernistiska ideal, och i skarp kontrast till den gamla sommarrestaurangen. Under hela byggprocessen möttes byggnaden och dess moderna arkitektur av kritik och skepsis från stadsborna. Den 17 juli 1952 kunde så den nya restaurangen invigas. Sommarrestaurangen kom att fylla sin funktion som nöjespalats under många år, men har under det senaste årtiondet stått tom utan verksamhet. (Se vidare i avsnittet *Byggnadshistorik och beskrivningar*.)

Små förändringar

Förutom uppförandet av den nya restaurangbyggnaden på 1950-talet, har det under 1900-talet inte skett några större förändringar på Slottsholmen. Gatusträckningen har dock justerats något. I samband uppförandet av nya

restaurangen drogs vägen om något närmare Gamlebyviken. Då den nya bron över Stora strömmen byggdes 1979 justerades vägens anslutning till bron och vändplanen vid vaktstugan tillkom. Strandskoningarna har reparerats vid ett flertal tillfällen. År 1995 uppfördes en transformatorbyggnad mellan brovaktarstugan och restaurangbyggnaden, i övrigt har ingen ytterligare bebyggelse uppförts.

Slottsholmsparken anlades med stora ambitioner och försågs med planteringar, blomsterrabatter och bersåer. Idag återfinns parken i ett mer förenklat skick. I miljön finns dock ännu stora parkträd, buskar och grusade gångar bevarade.

Ett arrangemang som förstärkt Slottsholmens karaktär som nöjesplats är Visfestivalen, som årligen anordnats i slottsruinen sedan mitten av 1960-talet.

Fig 20. Vy från slottsruinen innan marken sänktes inne i ruinen. Foto:Västerviks Museums arkiv.

Fig 21. Några av de skelett som framkom vid undersökningarna 1924-25. Foto:Västerviks Museums arkiv.

Arkeologi på Slottsholmen

Arkeologiska undersökningar

När det gäller arkeologiska undersökningar har endast ett fåtal berört Slottsholmen, se fig. 22. Den största undersökningen genomfördes på 1920-talet i samband med konserveringsarbeten (SR32). Då sänktes marknivån inne i borgen och den ursprungliga borggården rensades fram, se fig. 20. Även delar av den södra längan och det nordvästra tornet grävdes ur. Som utgrävningsledare utsågs arkitekten Sven Brandel och som kontrollant, e.g. fältarbetsledare, utsågs teknikern Åke Strindberg. Handlingar från detta finns i Antikvarisktopografiska arkivet, ATA. Arbetet dokumenterades och jorden sållades och man hittade kanonkulor, svarvade benbitar, några smycken, husgeråd m.m. Det mest uppseendeväckande var dock de 13 människoskelett som påträffades i ruinens nordvästra hörn, vilka tolkade utgöra de sorgliga resterna av stupade i strid, då de låg ovanpå den ursprungliga borggården. Undersökarna menar att kropparna efter sårade eller avlidna soldater tillfälligt lagts in i en mindre byggnad som sedan kollapsat och därmed ”begrovs” kropparna på plats (ATA; Hjord 2001:73ff; 92ff). Vid planeringsarbeten utanför murarna påträffades ytterligare 8 skelett på den södra sidan, vilka även de tolkades som stupade i 1677 års stridigheter. På fig. 21 ses några av skeletten in situ och man kan tydligt se att de är relativt väl ordnade då de ligger med korslagda armar utsträckta bredvid varandra. Det går dock inte att utifrån bilden avgöra om det verkligen rör sig om tillfällig placering av stupade eller regelrätta begravningar. Arkivmaterialet berättar

om kapell i eller invid Stegeholm, men nämner inget om begravningar. Tyvärr finns heller inga uppgifter om bilden är tagen på insidan eller utsidan av ruinen. Det är idag också oklart huruvida skeletten återbegravdes utanför södra muren, såsom föreslagits, eller om de flyttades till kyrkogården.

Några större moderna undersökningar har inte berört själva borgområdet, förutom vissa murverksdokumentationer i samband med restaureringsarbeten, främst under 1990-talet (handlingar finns i Västerviks Museums arkiv). I övrigt har mindre övervakningar och iakttagelser gjorts i samband med ledningsdragningar på Slottsholmen (se tabell nedan). Ofta har ledningarna lagts relativt grunt och därmed inte berört eventuella kulturlager, utan endast påförda eller omrörda massor, där enstaka lösfynd av djurben, flinta och keramik påträffats. Ett undantag finns dock, när man år 1979 genomförde en antikvarisk kontroll i samband med flyttning av lyktstolpsfundament och anläggandet av vändplanen vid brovaktarstugan (SR8). Ett schakt grävdes ned till 0,8 m djup, där man observerade ett kraftigt mörkfärgat sandlager innehållande kol och sot. Strax intill på ca 0,4 m djup, i uppgrävda schakt för rör, syntes små bitar av harts. Man hittade också järnfragment och spik. Lagren undersöktes inte närmare och man grävde inte heller igenom det till steril mark. Någon datering av lagren gjordes ej.

I figur 23 redovisas samtliga undersökningar och iakttagelser på Slottsholmen.

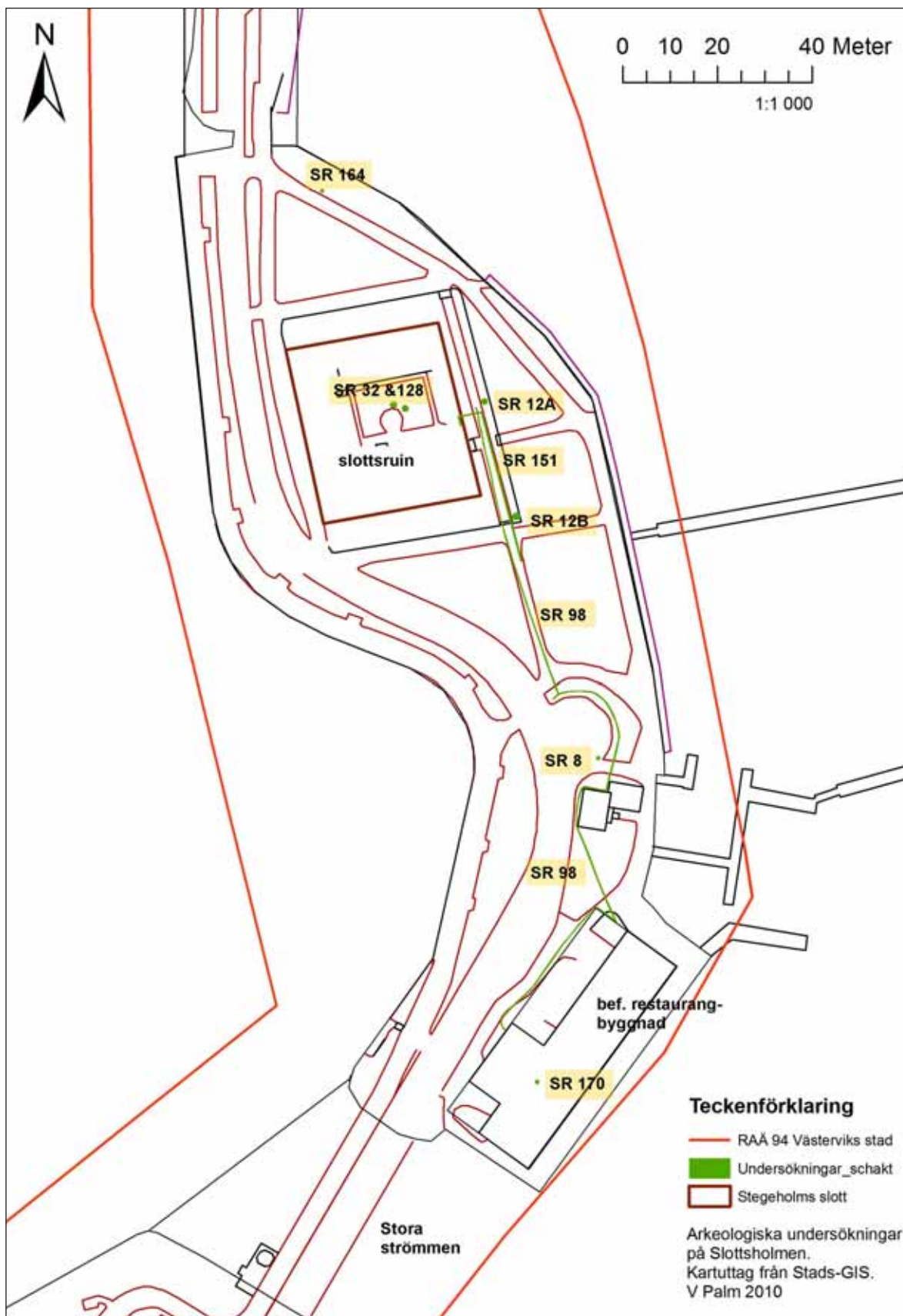

Fig 22. Kartutdrag ur Stads-GIS Västerviks stad visande samtliga antikvariska iakttagelser eller undersökningar på Slottsholmen. Grundkartan är erhållen av Västerviks kommun. Kartöverlägg upprättat av V. Palm 2010.

Rekommendationer och åtgärdsförslag – landarkeologi

Då få arkeologiska undersökningar utförts på Slottsholmen och då mycket lite är känt om ursprunglig topografi, eventuell kulturlagerförekomst och verksamhetsspår utanför ruinen är det viktigt att schaktningsarbeten utförs under antikvarisk kontroll. Detta gäller både ledningsdragningar och större anläggningsarbeten. Inaktta kulturlager kan mycket väl finnas bevarade under de mer modernt påförda massorna. Om så är fallet kan de utgöra en mycket viktig

pusselbit i staden Västerviks långa historia.

Den gräns som idag inramar fornlämningsområdet RAÄ 94 Västerviks stad får anses utgöra en fiktiv gräns. Den är på intet sätt säkerställd och fornlämningen kan sträcka sig utanför denna, längre ut i vattnet. Ansökan om schaktning inom fornlämningsområdet RAÄ 94 Västerviks stad ställs till Länsstyrelsen i Kalmar som beslutar om vidare antikvariska åtgärder enligt Kulturminneslagstiftningen, KML.

SR-nr	Unders. typ	Exploatering	År	Resultat	Fynd	Datering
8	Kontroll	Ledning + väg	1979	Kulturlager	Harts, spik, järnfragment	Oklar
12 A-B	lakttagelse	Ledning tele	1979	Lösfynd i oklar stratigrafi	djurben, flinta, keramik	Oklar
32	Undersökning	Konserveringsarbeten	1924-1925	Murverk, skelett	kanonkulor, svarvade benbitar, smycken, husgeråd	Oklar
128	Kontroll	Ledning el	1990	Påförda massor	-	-
151	Schakt-övervakning	Ledning el	2000	Påförda massor.	-	-
164	Besiktning	Skyltuppsättning	1990	Inget av antikvariskt värde	-	-
170	Kontroll	Byggnation	1978	Ingen rapport finns	-	-

Fig 23. Tabell sammanställd efter Stadsarkeologiskt Register över Västerviks stad. V Palm, 2010.

Fig 24. Utanför planområdet, NO om Slottsruinen är ett skeppsvrak beläget på c a 4 meters djup. Vraket kallas i folkmun för "Pråmen". (L. Einarsson, 2010).

Marinarkeologiska undersökningar

Bilden av Slottsholmens marina kulturmiljö är fragmentarisk. Vattenområdet kring Slottsholmen utgör i strategiskt avseende en betydelsefull plats. Slottsholmen har funktionen som ett lås och en kontrollplats för seglationen in i och ut ur Gamlebyviken. Under närmare 300 år var Slottsholmen, eller Skeppsholmen som den också benämns, även platsen för betydande varvsverksamhet (Zettersten 1890:292ff). Varvet var ett statligt kronovarv under perioderna 1548-1578 och 1592-1619. Därefter byggdes skepp åt kronan på entreprenad. Varvsplatsens exakta läge/lägen är okända, men sannolikt var den under större delen av verksamhetstiden belägen SO om slottet. Området finns angivet som varvsplats med stapelbädd och slip, på en karta daterad till 1781 (se fig. 7). Denna plats är i dagsläget belägen omedelbart norr om planområdet.

Endast ett fåtal undersökningar med inriktning på en kartläggning av vattenområdet runt holmen har genomförts. 2005 genomförde Västerviks Museum i samband med projekt Västerviks Bottenstenar dykningar omkring Slottsholmen. Dykningarnas egentliga syfte var att lokalisera lämpliga platser för undervattensfilm om bottenfaunan till Naturum. Vid dessa tillfällen observerades pålar, en stenkista samt diverse timmer varav några bedömdes som skeppstimmer, i området kring holmen (Nord 2005). Någon regelrätt marinarkeologisk dokumentation har dock aldrig gjorts kring Slottsholmen, inte heller några dateringar av de pålar och timmer som iakttagits. Ett par dykningar vid Stora Strömmen och Skeppsbron har dock

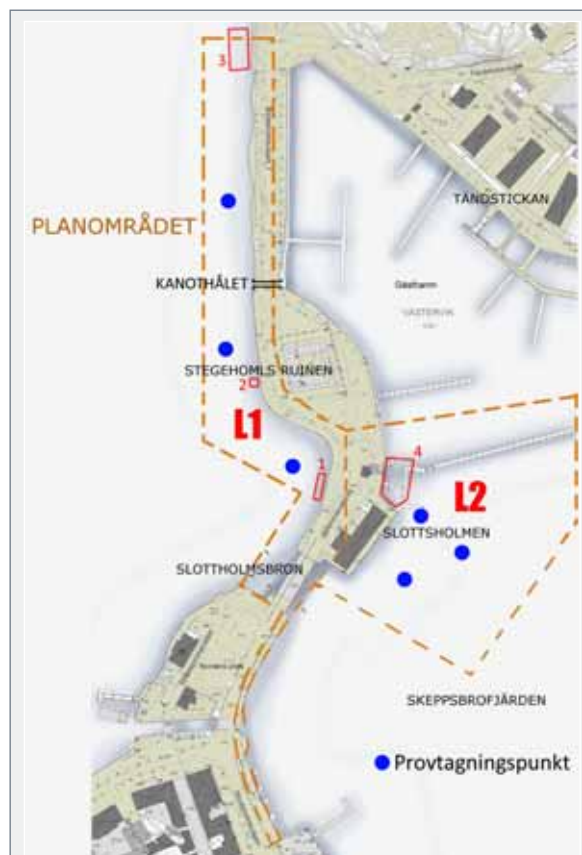

Fig 25. Planområdet med markerade platser (1-4) där iakttagelser av konstruktioner av marin karaktär gjorts i samband med marinbiologisk sedimentprovtagning (blå punkter):

1. Stenkista/rustbädd, c a 5-6 x 2m stor, med två rader bestående av c a 20 vertikala pålar på insidan av stenkistan. Omedelbart norr om stenkistan återfinns flera parallellt stående stockar vilka löper ut från land.
2. Stenkista/rustbädd, c a 2 x 2m.
3. Timrat hörn (knutat).
4. Lämningar från kallbadhus (fundament och väggar från bassängen).

(Bearbetat karta. M. Nord)

visat att det finns ytterligare skeppstimmer och kulturlager i närområdet, vilka är relevanta att omnämna här.

I samband med muddringsarbeten inför anläggandet av Norrlandsleden utfördes år 1978 flera besiktningar längs Skeppsbrokajen och Stora Strömmen (SR27A & SR168). Dykningarna utfördes av Vägverket som påträffade träkonstruktioner som misstänktes kunde vara delar av ett vrak. Statens Sjöhistoriska Museum kontaktades och en besiktning utfördes. Vid Skeppsbrokajens norra del påträffades inte några vrakdelar, men området uppgavs vara rikt på ”fragment av artefakter, gjorda av lergods och glas från 1600-1800-tal”. Vid Strömsholmens östra udde, vid Stora Strömmen, påträffades några grövre timmer och ett antal stockar med spår av bearbetning, men de ansågs dock inte härröra från ett vrak varför Statens Sjöhistoriska Museum inte ansåg att något hinder för fortsatta arbeten förelåg. Under arbetets gång tillvaratogs dock ytterligare fynd som senare besiktigades. Kulturlagrens utbredning är dock osäkra. Från området längs Skeppsbrokajen och Strömsholmen bärgades keramik, kritpipor, glas, nätsänken, en sked och skeppsdetaljer översiktlig daterade till perioden 1500-1800-tal. Bland skeppsdetaljerna fanns sex hela spant samt spantdelar vilka bärgats från Skeppsbrokajen. Bedömningarna visade att spanten sannolikt tillhört vrak förlista för mer än 100 år sedan, d v s vrak som uppfyller fornlämningskriteriet. De små spantdelarna är sannolikt lösa fynd utan ursprunglig skepps-

kontext. Två stora råämnen till däcksknän för kravellbyggda fartyg bärgades också från samma område. De kan komma från skeppsbygget på platsen under 1500-1700-talen. Med anledning av fynden ansåg Statens Sjöhistoriska Museum att arbeten av detta slag i ett så pass känsligt område bör föregås av marinarkeologisk prospektering, samt under antikvarisk kontroll, enligt protokoll från 1979-03-26.

I figur 26 nedan redovisas samtliga undersökningar och iakttagelser av marinarkeologisk karaktär som gjordes under åren 1978-1979.

Maritima fornlämningstyper

Systematiska inventeringar av vattenområden längs våra kuster har aldrig genomförts. En analys med efterföljande tolkning av den potentiella fornlämningsförekomsten för vattenområden bör därför ta sin utgångspunkt i områdets seglationshistoria och kulturmiljön i näraliggande kustområden. Av de maritima fornlämningstyperna under vatten dominerar vrak, men det är långt ifrån den enda typen marinarkeologiska objekt. Rester av ett flertal andra lämningar kan spåras i landskapet under och vid vattnet. Man kan dela in dessa efter olika verksamhetsområden, t ex boende, gravsättning, handel, industri, försvar, fiske, kult/religion. Exempel på fornlämningstyper som kännetecknar vårt lands maritima kulturlandskap utöver vraken är boplatser vid vattnet, varvs- och hamnanläggningar, stensättningar, pålningar, stenspärar och rester av fast fiske.

SR-nr	Unders. typ	Exploatering	År	Resultat	Fynd	Datering
27 A	Utredning	Väg Norrlandsleden	1978 - 1979	Kulturlager och lösfynd	keramik, kritpipor, glas, nätsänken, sked, skeppsdetaljer	1500 – 1800-tal
168	Besiktningar	Väg Norrlandsleden	1978 - 1979	Kulturlager och lösfynd	6 spant samt spantdelar, råämnen, bearbetat timmer	1500 – 1800-tal

Fig 26. Tabell baserad på Stadsarkeologiskt Register (SR) över Västerviks stad. (V. Palm, 2010).

Fig 27. Timrad sten-kista som utgör fundament till dagens bryggkonstruktion. Ursprungligen timrades kistorna som fundament till det vid förra sekelskiftet anlagda kallbadhuset på platsen. (L. Einarsson, 2010).

Sällan har anläggningarna haft enbart ett syfte. De ligger ofta i anslutning till varandra och har nyttjats som helheter. Gravarna ligger vid boplatsen, som ligger vid kajen, som ligger vid pålspärren, som ligger vid fiskeredskapet, som ligger vid vraket, o s v. Just de kulturhistoriska sammanhangen med stor kontinuitet över tid och rum utgör generellt sett en betydligt större kunskapskälla än enstaka, isolerade fornlämningar.

Ytterligare typer av fornlämningar längs den svenska östersjökusten är stenspärar, bomstängsel, labrynter (invecklade stenformationer använda främst som sjömärken och/eller av rituella skäl), stenrösen, borganläggningar, drag (små grävda kanaler eller hålvägar som förbinder vattenområden, ämnade för forsla båtar över smala landtungor), kummel och båkar (enkla sjömärken av sten och trä). Spåren

efter säl- och sjöfågeljakt återfinns i så kallade skjutskåren, uppbyggda värn av sten. Stenbrott, kajer och lastageplatser vittnar om industriell verksamhet och transithandel över vida områden. Husgrunder (s k tomtningar), kokgropar och båtlänningar (naust), d v s rännor eller upplagda stenmurar vid vattnet till skydd för båtplatser, utgör resterna efter hamnplatser och fiske i skärgårdslandskapet. Många av fornlämningstyperna har varit använda ända in i våra dagar. Deras allra äldsta ursprung kan därför vara svåra att lära känna. Även avfalls- och utkastlager från stadigvarande mänsklig verksamhet betecknas som fornlämningar. Som exempel kan nämnas lämningar under vatten i form av kritpipor, keramik och flaskor. Dessa påträffas ofta i vattnet i anslutning till t ex varvsplatser och naturhamnar längs våra kuster.

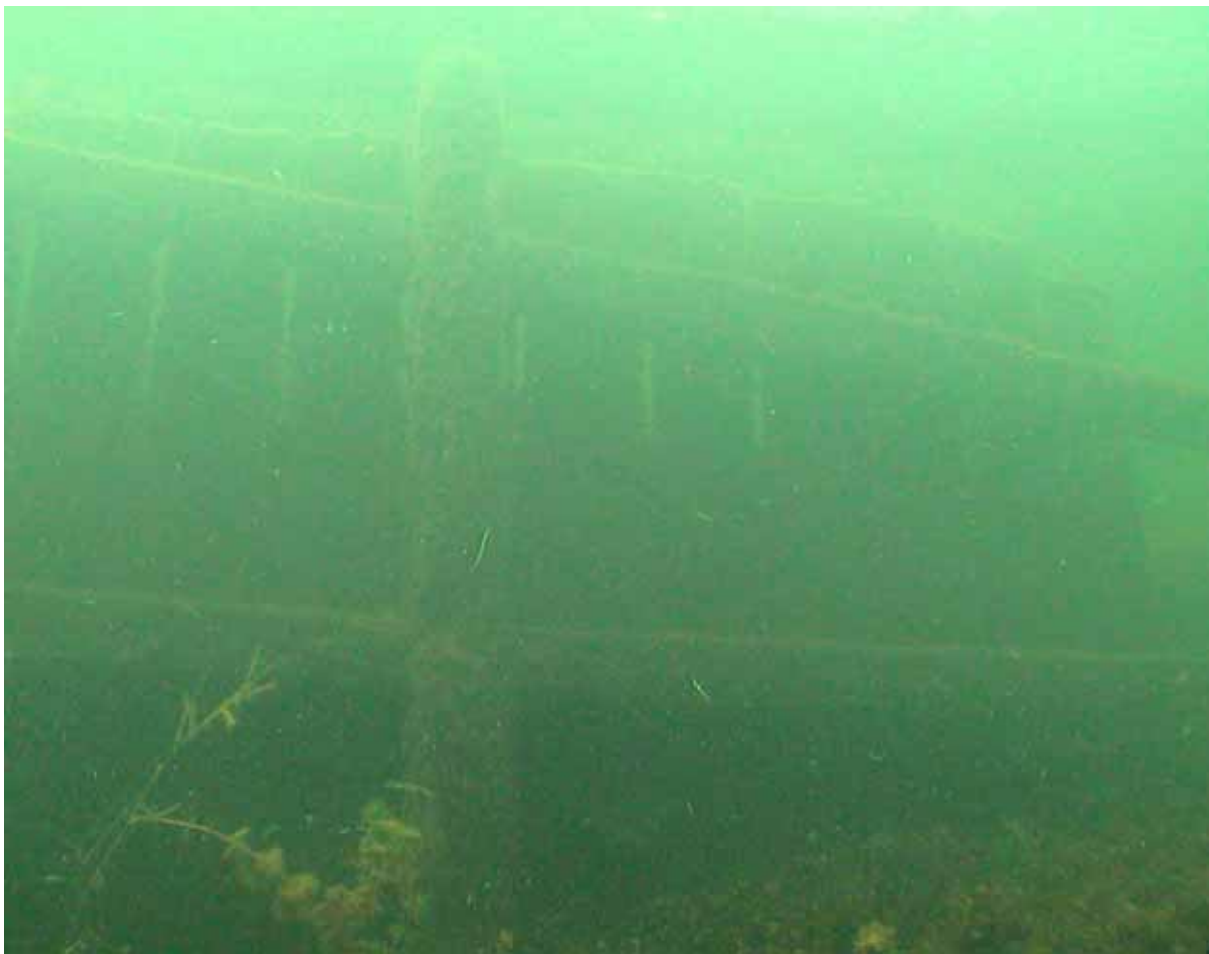

Fig 28. Parallellt med den östra stranden av Slotsholmen återfinns en brädvägg, vilken sannolikt är resterna av kallbadhusets bassängvägg. (L. Einarsson, 2010).

Marinarkeologisk besiktning 2010

Vattenområdena inom planområdet besiktades okulärt med dykare i oktober 2010. Syftet med den marinarkeologiska besiktningen var dels att skapa klarhet i eventuell förekomst av fornlämningar området, dels att få en generell uppfattning om de iakttagelser som tidigare gjorts vid dykningar i området. Vattenområdet öster om Slotsholmen inom planområdet hyser lämningar av timrade stenkistor som i flertalet fall utgör fundament för de bryggkonstruktioner som numera finns i området (se fig. 27). Stenkistorna belägna på ett boddendjup av c a 4-5 meter är fyrkantiga till formen, knutade och med gjuten överdel. De är sannolikt de ursprungliga fundamenten till det kallbadhus som anlades på platsen 1901. Badhusbyggnaden revs 1952 i samband med att den nya restaurangbyggnaden

uppfördes. Parallellt med den östra stranden norr om Slotsholmen återfinns en vertikal brädvägg (se fig. 28). Den utgör sannolikt en del av kallbadhusets bassängvägg.

På holmens östra sida mot Gamlebyviken, återfinns rester av ytterligare pålade konstruktioner. De utgör sannolikt resterna av stenkistor och rustbäddar för grundläggning av muren längs stranden. Påresterna är belägna på c a 1 meters djup 1-2 meter öster om murlivet (se fig. 25). På grund av det ytliga läget är konstruktionerna kraftigt nedbrutna av vattenerosion. Det finns dock skäl att förmoda att konstruktionerna är anlagda för mer än 100 år sedan, vilket i fornlämningssynpunkt motiverar en dendrokronologisk datering för att om möjligt mer säkert kunna fastställa tidpunkten för när

de anlagts.

I vattnet NO om slottsruinens nordöstra hörn, återfinns ett skeppsvrak som i folkmun benämns ”Pråmen”(se fig. 24). Vrakets ålder är inte känd. Trots att vraket är beläget utanför planområdet, bör det omnämnas som en konkret indikation på den maritima aktivitet som bedrivits i området under mycket lång tid.

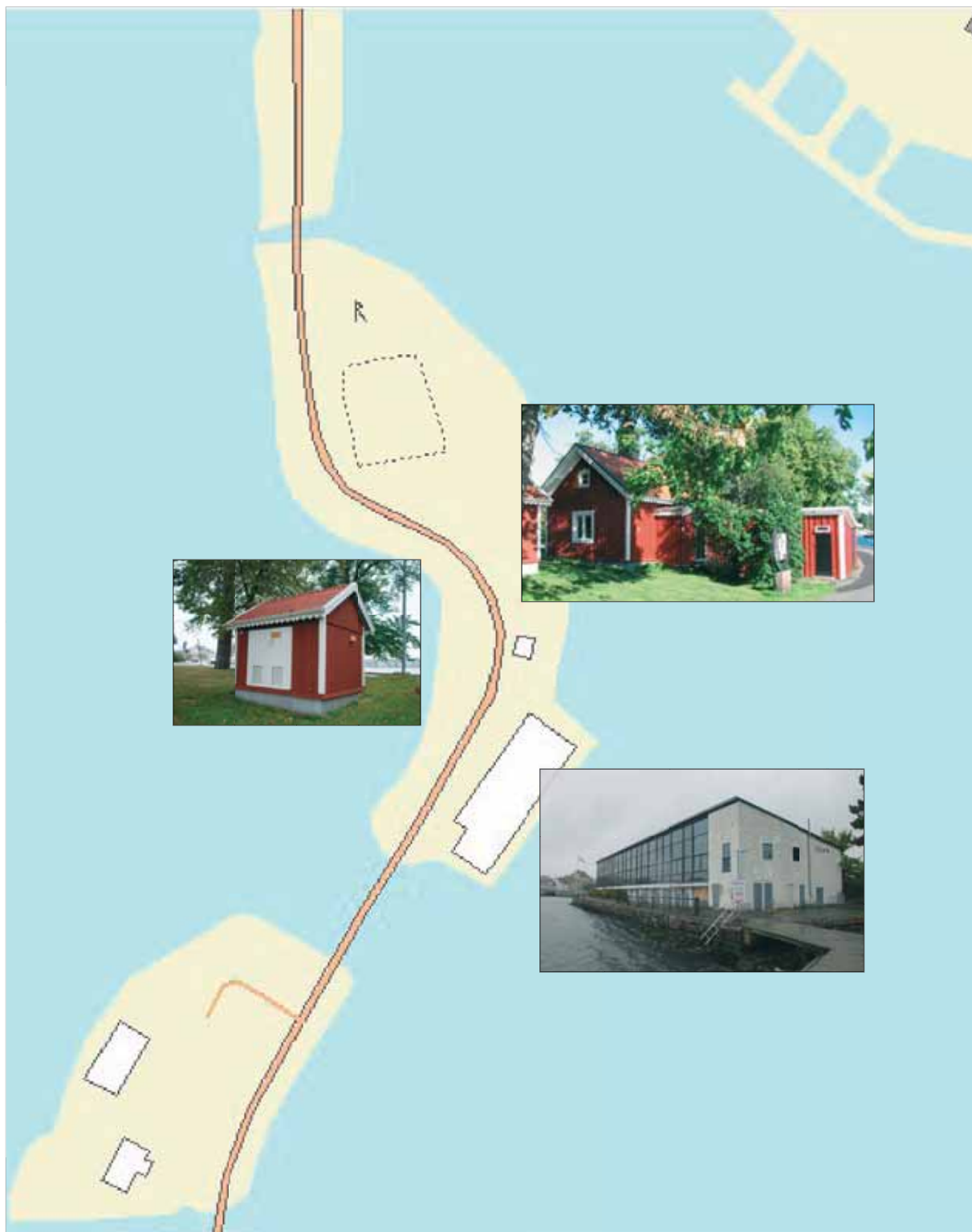
Rekommendationer och åtgärdsförslag – marinarkeologi

Kunskapen om Slottsholmens marina kulturmiljö är liten. Platsens utomordentligt strategiska läge i kombination med förekomsten av en befintlig befästningsanläggning med stäckenämning, ger emellertid tydliga indikationer på ett område med en stor marinarkeologisk potential. Det finns skäl att förmoda att de rustbäddar och stenkistor som återfinns väster om holmen kan ha anlagts redan under 1600-1700-tal. Isyfte att fastställa konstruktionernas ålder, bör en dendrokronologisk provtagning göras av träkonstruktionerna. Stenkistorna och brädväggen på östra sidan av holmen är av allt att döma rester av kallbadhusets konstruk-

tion. Eftersom kallbadhuset invigdes 1901, uppfyller fundamenten fornlämningskriteriet, d v s de är äldre än 100 år.

I likhet med den landarkeologiska bedömningen (se ovan) är det viktigt att alla schaktningensarbeten i och i anslutning till vattnet utförs under antikvarisk kontroll. Förekomst av såväl rester av pålpärrar – konkret indikerade av stäckenamnet - som fartyg och intakta kulturlager, bör anses som högst sannolik under de under senare tid påförda massorna. Den kulturhistoriska information som dessa fynd har möjlighet att lämna är direkt förknippad med förståelsen av den tidiga stadens ursprung, framväxt och karaktär. Det bör i sammanhanget framhållas att även utfyllnad av vattenområden bör föregås av en marinarkeologisk förundersökning, eftersom föremål av fornlämningskaraktär riskerar att förstöras och/eller täckas över på ett sådant sätt att relevant information går förlorad.

Ansökan om schaktning inom fornlämningsområdet RAÄ 94 Västerviks stad ställs till Länsstyrelsen i Kalmar som beslutar om vidare antikvariska åtgärder enligt Kulturminneslagstiftningen, KML.

Byggnaderna och parken på Slottsholmen

Slottsholmen är bebyggd med tre olika byggnader, restaurangbyggnaden, ett mindre trähus och en pumpstationsbyggnad. Samtliga byggnader är belägna på holmens södra del. Ruinen på holmens norra del omges av en enkel parkanläggning, Slottsholmsparken. Nedan följer en historik och beskrivning av byggnaderna och parken. Avsnitten avslutas med en kulturhistorisk bedömning samt antikvariska rekommendationer.

Fig 29. Den sk brovaktarstugan, transformatorbyggnaden och restaurangbyggnaden ses på rad.

Fig 30. Restaurangbyggnaden från 1952, ritad av arkitekt Gösta Åbergh.

Slottsholmsrestaurangen

Nybyggnadsår: 1952

Ombyggnadsår: 1970 (utbyte glasfasader), 1979 (uteserveringsbyggnad)

Arkitekt (ombyggnadsarkitekt): Gösta Åbergh

Ursprunglig funktion: Sommarrestaurang

Stomme: Betong-, stål- och glaskonstruktion

Historik

Strax efter branden i gamla Restaurang Slottsholmen tog stadsfullmäktige beslut om att en ny restaurangbyggnad skulle uppföras på platsen. En kommitté tillsattes för att utreda frågan. I september 1950 förordade den tillsatta "Slottsholmskommittén" att en ny restaurang utformad för 400 gäster skulle uppföras och att det vore lämpligt att en arkitekttävling ordnades. I tävlingsprogrammet fanns flera anvisningar för

den nya byggnaden. Det skulle finnas en matsal med dansutrymme för 200 personer och en festsal med kontakt med matsalen för ytterligare 200 personer. Det skulle finnas en kafé- och frukostmatsal med separat entré, garderob och toaletter samt uteservering. Vidare skulle det finnas två klubbrum, ett direktörsrum, garderob och toaletter. I ekonomibygnaden skulle rymmas kök och personalutrymmen.

Fig 31. Restaurangbyggnadens östra glasfasad var ursprungligen färgsatt. Foto: Privat vykortssamling.

Fig 32. Restaurangbyggnaden år 1971, året efter att de ursprungliga glasfasaderna bytts ut. Foto: nr Västervik55, Kalmar läns museums arkiv.

Fig 33. Byggnaden i september 2010. Förfallet är påtagligt.

Det kom sammanlagt in 55 olika förslag. En grupp bestående bland andra av stadsarkitekt Arre Essén och stadsingenjör Kurt von Schmalensee, valde av dessa ut 14 förslag som kostnadsberäknades. Inget av förslagen ansågs kunna godtas direkt, men slutligen enades man om att gå vidare med arkitekt Gösta Åberghs förslag, "Holmgång II". Även Riksantikvarie-

ämbetet ansåg att förslaget var att föredra då det tog stor hänsyn till den kulturhistoriskt mycket värdefulla slottsruinen. Tage Hertzell, som var anställd på Åberghs arkitektkontor vid denna tid, skriver att det var ett tidstypiskt arkitektförslag från den unga och avancerade arkitektgenerationen vid 1900-talets mitt, så ovanligt och i så stor kontrast till det hus som ersattes.

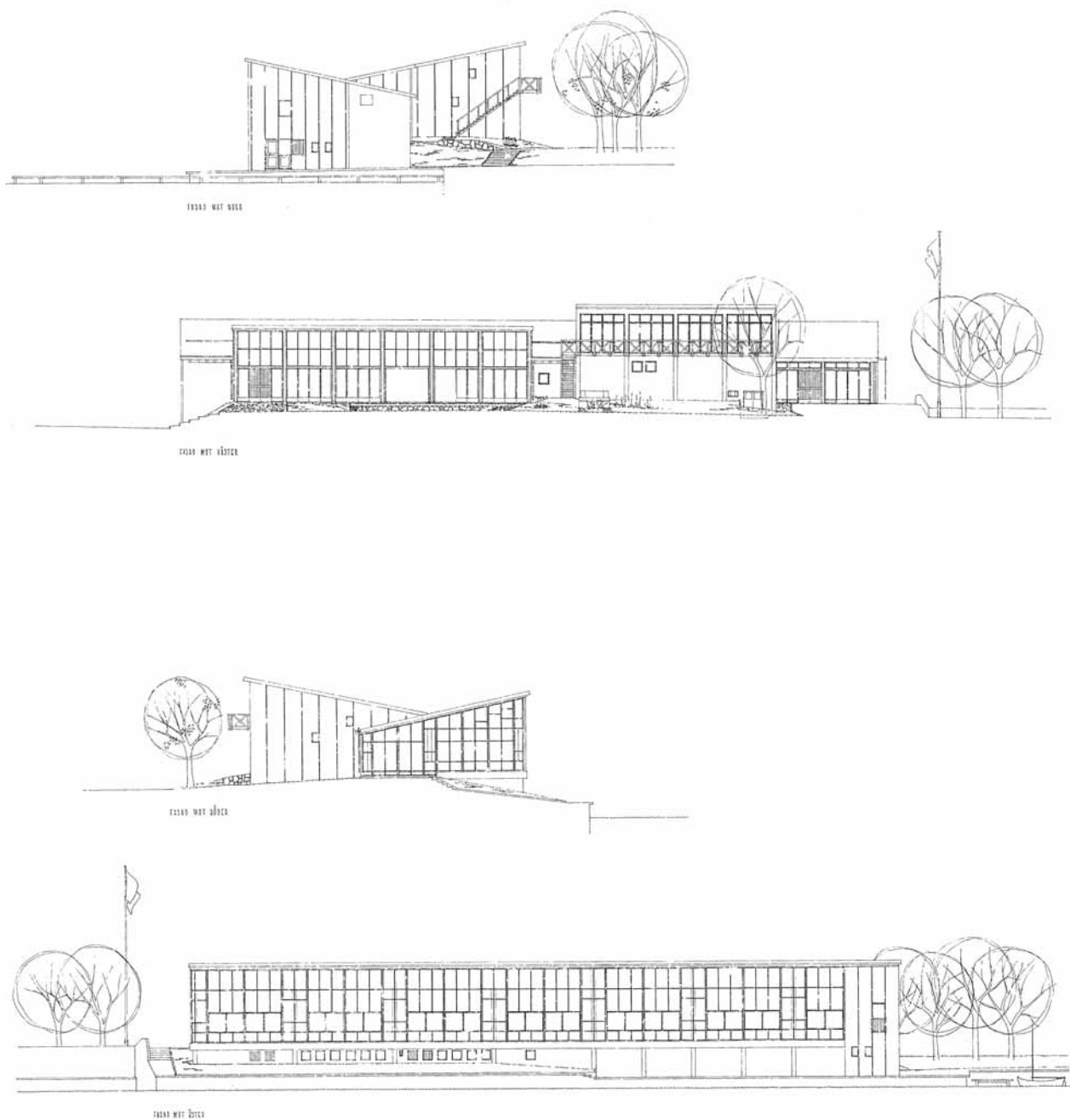

Fig 34. Ritningar av byggnadens olika fasader. Ur: Byggnadsnämndens arkiv, Västerviks kommun.

Kostnaderna för nybyggnaden beräknades till 500 000 kronor, men i september 1951 konstaterade Slottsholmskommittén att byggnaden inte skulle kunna uppföras inom den beräknade kostnadsramen. För att minska kostnaderna förenklades därför arkitektens förslag och nya konstruktioner utarbetades. Den planerade lilla bassängen framför byggnadens nordöstra entré togs bort ur förslaget. En del av byggnaden var i förslaget tänkt att kraga ut över vattnet och placeras på pålar, men för att undvika dyrbara betongarbeten under vatten drogs istället hela anläggningen mot vägen och mot norr gjordes en mindre utfyllnad. Serveringslokalerna utformades i en mycket lätt konstruktion för att kunna grundläggas direkt på marken utan pålning. Trots dessa besparingsåtgärder beräknades slutsumman för restaurangbyggnaden ändå uppgå till 750 000 kronor. De verkliga kostnaderna för bygget kom sedermera att uppgå till 900 000 kronor.

Skånska cementgjuteriet fick uppdraget att bygga restaurangbyggnaden. Den 17 juli 1952 kunde så den nya sommarrestaurangen invigas. Byggnaden består av två byggnadskroppar, en matsalsdel med glasad fasad mot Skeppsbrofjärden och en lägre ekonomidel med mer sluten fasad mot Slottsholmsvägen. I ekonomidelen bottenvåning låg kök och personalutrymmen, och på dess övervåning inreddes ett stort klubbbrum samt en stor balkong framför denna lokal.

På 1950-talet skedde en förändring av arkitekturidealen, då den traditionellt präglade stil som varit dominerande under 1940-talet ersattes av ett mer modernistiskt formspråk med internationella influenser från arkitekter som Le Corbusier och Mies van der Rohe. Detta var en tid då flera nya material och konstruktionslösningar utarbetades. Att betona de obehandlade materialens egna uttryck, främst betongen, och därmed låta konstruktioner framstå fullt syn-

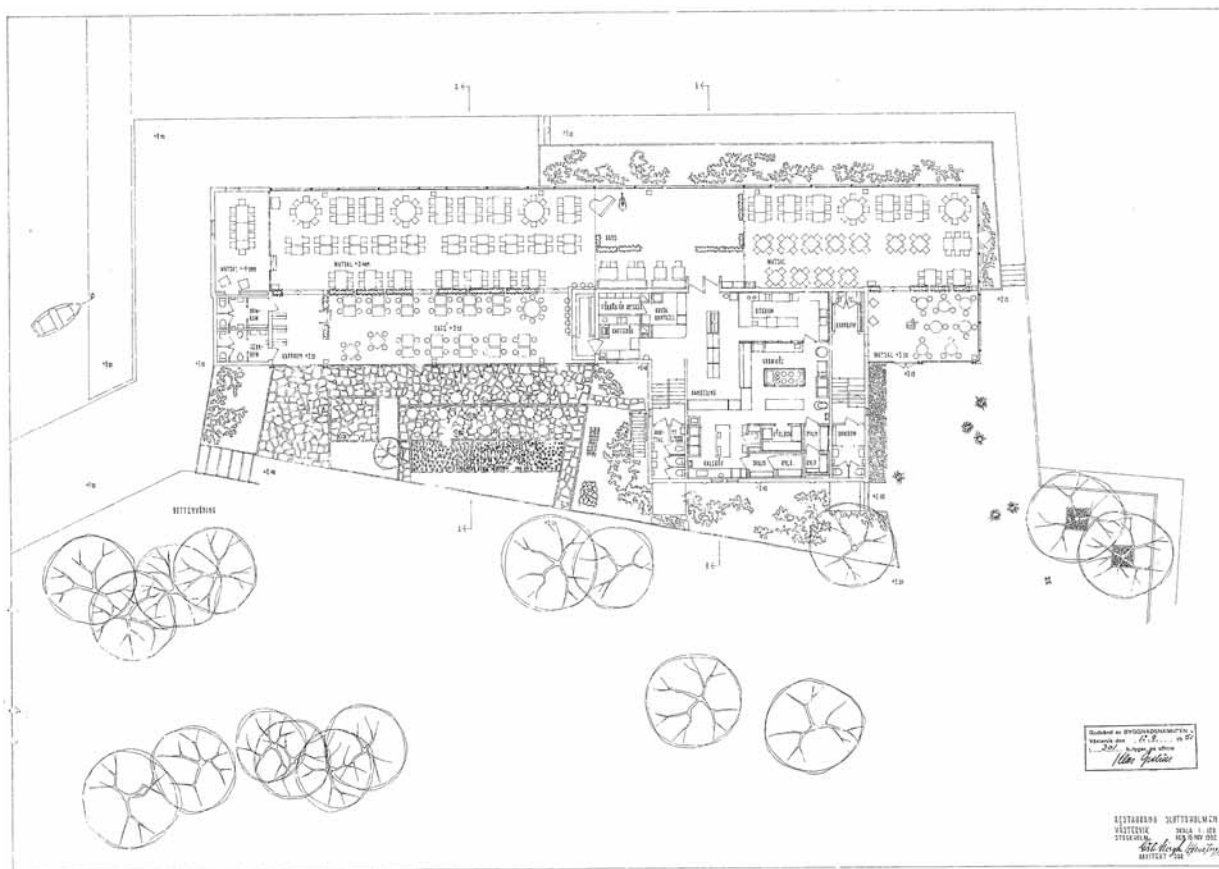

Fig 35. Planritning av byggnadens bottenvåning. Märk att det mellan de två matsalarna fanns en upphöjd estrad. Närmast den norra entrén fanns en kaféavdelning. Ur: Byggnadsnämndens arkiv, Västerviks kommun.

Fig 36. Byggnaden har en speciell gruppering av byggnadsvolymer, vilken blir särskilt tydligt sett från söder.

Fig 37. Detalj av den glasade fasaden, vilken byttes ut 1970. De mörktonade glasen och de bruna aluminiumprofilerna gav byggnaden ett helt annat fasaduttryck.

ligt, var en strömning inom 1950-talsarkitekturen. Den nya restaurangbyggnaden var mycket influerad av tidens arkitekturideal och blev ett utmärkande inslag i småstaden Västervik, med sin modernistiska arkitektur med synlig betongkonstruktion och glasade fasader.

Den exteriöra glasfasaden, liksom interiören, var ursprungligen färgsatt med olika ytor i svart, gult och rött, en färgsättning som har en tydlig grafisk koppling till de funktionalistiska arkitekturideal som den tyska konstskolan Bauhaus utvecklade under 1920-30-talet. Matsalen utgjordes av ett långsträckt rum genom hela byggnaden, som genom en skjutbar mellanvägg kunde avdelas till två. Entrén hade en golvbetäckning av skiffer, men matsalens golv hade en plastbeläggning. Köket var ljust och luftigt. I källarvåningen fanns lagerlokaler, förvaringsrum, rensningsrum, personalrum och toaletter. Efter förfrågan 1953 kom Västerviks segelsällskap att hyra det nordöstra källarutrymmet under restaurangbyggnaden. De tog själva på sig att inreda det då ännu helt oinredda utrymmet. Övriga källarutrymmen inreddes först 1968 som gästhamnslokal med toaletter, tvätt- och torkrum.

Bygget av den nya restaurangen hade mötts av en hel del kritik, vilken fortsatte att höras även då byggnaden invigts. Matsalen anklagades vara alltför ödslig och sakna några "cosy corners". De stora fönstren gjorde att matsalen under soliga dagar blev väldigt varm. Köksavdelningen kritiserades för planlöshet och gyttighet, och att den därigenom saknade möjlighet att betjäna en fullsatt restaurang.

Restaurangbyggnaden uppfördes som en ren sommarrestaurang. Underhållsvärme fanns ursprungligen endast i ekonomidelen där kök och klubbрум låg, men saknades helt i serveringslokalerna. Man hade tänkt elvärme, men det blev en varmluftsanläggning.

Byggnaden har exteriört endast genomgått ett antal förändringar. År 1970 lämnades bygglov för utbyte av fasadernas stora fönsterpartier och de glasade entrépartierna. De stålprofilerade glaspartierna byttes ut mot de tonade glaserna infällda i bruna aluminiumprofiler

Fig 38. De stora glasade fasadpartierna och byggnadens skarpa vinklar är utmärkande.

som återfinns idag. Samtidigt som glaserna byttes ändrades även fönsterindelningen. Inför denna förändring tillfrågades arkitekt Gösta Åbergh som lät meddela att han inte hade något att invända mot ändringen, men påpekade samtidigt betydelsen av val av aluminiumbeklädnad. Vid mitten av 1970-talet tillkom en pumpstation i byggnadens källarvåning i samband med att byggnaden anslöts till avloppssystemet. I källarvåningen fanns även en transformatorstation inrymd. Några år senare, 1979, gjordes en om- och tillbyggnad då en uteserveringsdel med serveringslucka anlades i anslutning till uteserveringen vid den nordvästra entrén. År 2000 ersattes serveringsluckan av en dörr.

Byggnaden fungerade som en populär sommarrestaurang under många år. Fram till 1988 var kommunen ägare till byggnaden och driften av verksamheten utarrenderad, men detta år såldes fastigheten som tomträtt. Ägarbytena

Fig 39. Den norra matsalen.

Fig 40. Det kaklade köket med ljusinsläpp från taklanternin.

har sedan dess varit många och under de senaste tio åren har byggnaden stått tom. Undermåliga köksutrymmen och svårigheterna att få ekonomi i verksamheten under sommarmånaderna har resulterat i ett bristande underhåll. Byggnadens förfall har tilltagit med åren och den är idag i behov av en omfattande renovering.

År 2005 blev Föreningen Visan ägare till byggnaden. Föreningen hade för avsikt att uppföra ett Visans hus inrymmande såväl restaurang som konsertlokaler. En arkitekttävling anordnades, men dessvärre uppstod svårigheter att finansiera projektet. Planerna på en rivning av restaurangen skapade dock protester och en ansökan om byggnadsminnesförklaring sändes in till länsstyrelsen 2007. Länsstyrelsen avlog dock ansökan, då man ansåg att byggnaden inte hade tillräckliga skäl för att förklaras som byggnadsminne.

Våren 2010 inköptes fastigheten av Björn Ulvaeus som har för avsikt att riva byggnaden och uppföra en ny byggnad på samma plats.

Beskrivning av byggnaden

Exteriör

Restaurangbyggnadens ursprungliga byggnadsvolym är ännu bevarad, men exteriören är i övrigt påtagligt förändrad. Byggnaden består av två pulpettakförsedda byggnadskroppar. De plåtbeklädda taken sluttar in mot mitten där de två byggnadskropparna möts. Matsalsdelen har glasade fasader och den mindre köksdelen har mer slutna betongfasader. De vitmålade betongfasaderna har ursprungligt utförande, medan glasfasaderna är kraftigt förändrade. Glasfasaderna och samtliga dörrpartier är försedda med mörkt tonade glas infällda i bruna aluminiumprofiler tillkomna på 1970-talet. Det finns två entréer till restauranglokalen, båda förlagda utmed den västra fasaden. Vid den nordvästra entrén finns en uteplats med stenbeläggning omgärdad av ett smidesräcke. Vid den sydvästra entrén finns ett mindre trädäck. Utmed den norra och den östra fasaden finns flera gråmålade dörrar till olika utrymmen i källarvåningen.

Byggnaden är i stort behov av underhåll. Fasaderna behöver målas, flera fönster är sönderslagna och förtäckta av skivor och taket har läckage.

Interiör

Invändigt är byggnaden till sin planlösning i stort sett orörd, men är i övrigt mycket förändrad. Det finns ingen ursprunglig inredning bevarad. All fast inredning är utriven, liksom golvens ytskikt. I den nordvästra entrén finns dock det kalkstenstäckta golvet kvar. Väggarnas senaste ytskikt är bortrivna och blottar underliggande tapetlager. Här finns även ett garderobsutrymme samt toaletter.

I den vitkaklade köksdelen har större delen av köksutrustningen tagits bort. Golvet är täckt av röda klinkersplattor. Köket får ljusinsläpp via lanterniner i taket. Klubbrummet och ett

mindre rum på övervåningen nås antingen via en trappa från köket eller via en trappa vid den sydvästra entrén. Utanför de två rummen finns en balkong med utsikt mot Gamlebyviken.

En del av byggnadens källarutrymme nås via trappan från köksdelen. Källarutrymmet har inte besiktigats, men här ligger personalutrymmen, kylrum och andra förråd. Källarutrymmet under byggnadens norra del nås via dörrar utmed den norra respektive den östra fasaden.

Kulturhistoriska värden

En väsentlig del av byggnadens kulturhistoriska värde ligger på ett immateriellt plan. Slottholmen och restaurangbyggnaden har under årtionden varit en plats för förlustelse under sommarmånaderna och förknippas av många västerviksbor med glädjefyllda minnen. Restaurangbyggnadens traditionsvärde med en publik funktion är således mycket viktigt.

Restaurangbyggnaden har även framträdande byggnadstekniska och arkitektoniska kvaliteter¹⁰. Konstruktionsmässigt är byggnaden mycket tidstypisk, både vad gäller byggnadsteknik och materialval, och en god representant för den optimistiska tekniska framtidstro som rådde efter andra världskriget. Arkitektoniskt utmärks byggnaden av en tidstypiskt nyskapande modernistisk arkitektur genom dess uppbyggnad med skarpa vinklar, mötet mellan glasade fasadpartier och mer slutna betongytor. Att restaurangbyggnaden ritats av den välrenommerade arkitekten Gösta Åbergh, med ett gott anseende som en framstående modernist, förstärker byggnadens arkitektoniska värden ytterligare.

Trots en för tiden mycket utmärkande arkitektur och ett i hög grad betydelsefullt läge i staden, är byggnaden mycket lågmäld i stads-siluetten och berövar inte upplevelsen av den kulturhistoriskt intressanta slottsruinen. Detta är en antikvariskt värdefull förtjänst hos byggnaden, värd att uppmärksamma.

¹⁰ Fredric Bedoire, professor i arkitekturhistoria, menar att "byggnaden är ett utmärkt prov på 1950-talets modernism med stora glasytor, ritad av en skicklig arkitekt /.../ och visar prov på en intressant gruppering av byggnadsvolymer." Ur nationellt perspektiv anser Bedoire att byggnaden har en arkitektur ovanlig utanför storstadsregionerna.

Arkitekt Gösta Åbergh

Gösta Åbergh (1920-2006) var utbildad vid Kungliga tekniska högskolan och hade egen arkitektverksamhet i Stockholm från 1949. Åbergh var en framstående arkitekt som ritat många offentliga byggnader runt om i landet. Tage Hertzell som var anställd på arkitektkontoret under 1950-tal, skriver att Åbergh var "en ung arkitekt med gott anseende, känd för att ställa stora krav både på sig själv och sina medarbetare". Åbergh verkade i en anda där "alla tankar och all inspiration skulle ta näring från roten, utvecklas och blomma ut, utan krav på likhet med det som redan fanns".

Åberghs kanske mest kända byggnadsverk är Konstfacksskolan vid Valhallavägen i Stockholm (1956-1962) och konserthuset i Oslo (1977). Konstfacksskolan är i likhet med Slottholmsrestaurangen ett bra exempel på 1950-talets utpräglad modernistiska, mer internationellt orienterade arkitektur.

Det faktum att samtliga glasfasader och -entréer är utbytta, utan vidare hänsyn till ursprungsutförandet, förtar dock en betydande del av det kulturhistoriska värdet. Byggnadens arkitektoniska värden måste därför betecknas som begränsade.

Antikvarisk bedömning

Ur antikvarisk synpunkt är alltför omfattande originalpartier av byggnaden utbytta och förvanskade, för att utifrån kulturhistoriskt värde kunna hävda ett bevarande eller lagstadgat skydd av byggnaden. En rekonstruktion skulle kunna återskapa arkitektoniska värden, men aldrig de fjärrmade byggnadsdelarnas autenticitet.

Om rivningslov beviljas, bör säkerställas att en noggrann dokumentation utförs av byggnaden.

Det är ur kulturhistorisk synpunkt viktigt att traditionen med publik funktion förs vidare, dock inte med nödvändighet i den befintliga byggnaden.

Fig 41. Brovaktarstugan i oktober 2010.

Brovaktarstugan

Nybyggnadsår: ca 1750-1870-tal

Ombyggnadsår: -

Arkitekt (ombyggnadsarkitekt): -

Ursprunglig funktion: Bostad, vaktbostad

Stomme: Timmerkonstruktion

Historik

Det finns mycket få uppgifter om den aktuella byggnaden. Det sägs att byggnaden är flyttad, men detta är inte belagt och den kraftiga murstocken talar emot detta påstående. När den uppförts har inte gått att fastställa. Byggnaden kan vara en av de byggnader som finns inritade på 1781 års karta, men det är svårt att belägga. Byggnaden torde dock vara uppförd efter 1739,

det år då staden fick tillgång till holmen. Ett odaterat foto, troligen från omkring 1870-talet, visar att byggnaden låg på platsen innan holmen omvandlades till park. Huset ses som ett av flera byggnader liggande på rad utefter den smala vägen. I likhet med idag är huset sammanbyggt med en lägre uthuslänga mot öster, se fig 8 och fig 11.

Fig 42. Fotot är troligen tagit omkring sekelskiftet 1900 då huset användes som bostad åt parkvakten. Märk att huset då var målat i en ljus oljefärg. Foto:Västerviks museums arkiv.

Efter stadens köp av holmen 1884 uppmanades tomtinnehavarna på holmen att riva bort sina hus och bodar, men detta hus undgick rivning. I mars 1887 inropades huset av Sällskapet för Westerviks förskönande på auktion för 200 kronor. Stugan renoverades, målades utvändigt och försågs med enkla takdekorationer. Huset kom sedan att fungera som bostad åt den vakt¹¹ som anställdes för att vakta den nyanlagda slottsholmsparken, se figur 53 och Ansvaret för slottsholmsparken tillföll staden 1903, då Sällskapet lades ned. Vad som då hände med huset är något oklart.

11 För att hindra allmänheten att göra åverkan och vålla otrevnad i slottsholmsparken, något som erfarits i stadsparken, anställdes en vakt. Vakten skulle vara klädd i uniformsmössa och få en polisbefogenhet. Han skulle också vara trädgårdskunnig för att kunna vårda och sköta parken. Vakten skulle få fri bostad och lön för sitt arbete. Som vakt anställdes skräddaren Gustaf Larsson från Ottinge i Lofta. Han beskrivs i Sällskapets protokoll som "en nykter och ärlig villig och arbetsam man som tidigare arbetat i trädgården" på Ottinge.

Huset benämns som "brovaktarstugan". Fram till 1970-talet¹² fanns en svängbro över Stegeholmskanalen/Stora strömmen, vilken krävde att det fanns en brovakt på plats som kunde öppna och stänga bron. Av namnet att döma torde huset under någon period använts personallokal eller bostad åt brovakten.

Under en kort period omkring 1970-talet användes huset som tillfällig personallokal åt Gatuförvaltningen. Huset användes från 1980-talet fram till omkring år 2000 som klubbstuga för Westerviks Motorbåtssällskap WMS. Under senare år har huset stått tomt och endast hyrts ut under kortare perioder. Det har bland annat funnits planer på att göra om huset till bostad.

12 Den gamla svängbron från 1904 påkördes 1973, men den nya bron stod inte klar förrän 1979.

Fig 43. Entrén är förlagd till en mindre farstubyggnad vid östra fasaden, vilken är sammanbyggd med uthuslängan.

Beskrivning av byggnaden

Exteriör

Huset är beläget alldeles öster om Slottsholmsvägen, norr om restaurangbyggnaden. Byggnaden har en timrad stomme, klädd med locklistpanel målad med röd oljefärg och vitmålade tvåluftsfönster, troligen från 1900-talets mitt. Takfot och takutsprång är rikligt dekorerade med snickeridetaljer. Entrén är förlagd till den östra fasaden och försedd med en modern ytterdörr. Taket är täckt av tvåkupigt tegel och skorstenen är plåtinklädd.

Mot öster finns en lägre uthuslänga med svartmålade bräddörrar under ett papptäckt pulpettak. Uthuslängan är sammanbyggd med huset och har under någon tid byggts till mot norr.

Interiör

Huset har inte besiktigats invändigt.

Fig 44. Huset ligger mycket nära den förbipasserande vägen.

Fig 45. Huset sett från sydost. Bryggkonstruktionen i förgrunden är uppförd på fundament från kallbadhuset.

Fig 46. Huset sett från öster.

Fig 47. Uthuslängan har en sentida tillbyggnad mot norr.

Kulturhistoriska värden

Huset med tillhörande uthuslänga har betydande kulturvärden, vilka är påtagligt knutna till platsen. Byggnaden, som troligen uppförts som bostad, vittnar om den tid (cirka från 1740-tal till 1880-talet) då holmen utgjorde en miljö med hamn-/varvs-/industrikaraktär bebyggd med verkstadslokaler, bodar och skjul samt enklare bostadsbebyggelse, men påminner även om den tid då området omdanades till en borgerligt präglad parkmiljö. Huset är den enda kvarvarande byggnaden från denna tidsperiod.

Byggnadens kulturvärden grundar sig även på husets ansevärd ålder åtminstone från 1800-talets mitt, möjligen tidigare. Den traditionella enkelstuguformen och timringsbyggnadstekniken förstärker värdet. Huset har ännu flera ålderdomliga detaljer bevarade, men har genomgått moderniseringar, vilket exteriört blir tydligast i de utbytta fönstren.

De historiska funktionerna hos byggnaden som bostad, under sent 1800-tal parkvaktarbostad och sedermera bostad åt brovakten bidrar också till byggnadens kulturvärden.

Antikvarisk bedömning

Byggnaden är att betrakta som särskilt värdefull enligt Plan- och bygglagen 3 kap. 12§ och bör förses med skyddsbestämmelser (q). Skyddsbestämmelserna bör skydda mot rivning och exteriör förvanskning. Underhåll av byggnaden bör utföras med traditionella metoder och material på ett sådant sätt att byggnadens kulturhistoriska värden inte minskas.

Ur antikvarisk synpunkt bör en flytt undvikas, då husets kulturhistoriska värden påtagligt är knutna till platsen. Om lov ges för flyttning, bör en ny placering väljas i närområdet så att den historiska förankringen består. Byggnadens nuvarande orientering bör också tas i beaktande för att återskapas på ny plats.

Fig 48. Transformatorstationsbyggnaden har ett utförande som ansluter till den intilliggande brovaktarstugan.

Transformatorbyggnad

Nybyggnadsår: 1995

Ombyggnadsår: -

Arkitekt (ombyggnadsarkitekt): Västerviks Kraft Elnät AB

Ursprunglig funktion: Transformatorstation

Stomme: Betong

Historik

Byggnaden rymmer en transformatorstation och uppfördes av Västerviks Kraft Elnät AB år 1995. Transformatorn hade dessförinnan varit förlagd i restaurangbyggnadens källarvåning.

Beskrivning

Byggnaden har en exteriör utformning som tydligt ansluter till den intilliggande vaktstugan. Fasaderna är klädda med en rödmålad locklistpanel och taket är täckt av röd tegelimiterande plåt. Takfot och takutsprång är försedda med liknade snickeridekorationer som vaktstugan.

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden saknar kulturhistoriskt värde.

Antikvarisk bedömning

Inga särskilda bestämmelser i detaljplanen anses nödvändiga.

Fig 49. Slottsholmsparken och slottsruinen sedd från norr i oktober 2010.

Slottsholmsparken

Nyanläggningsår: 1887

Arkitekt: Sällskapet för Västerviks förskönande, baningenjör B Acrell, länsträdgårdsmästare Emil Holmberg och stadsingenjör W Pleijel

Historik

Slottsparken anlades 1887 på initiativ av Sällskapet för Westerviks förskönande. Parken tillkom alltså utan samband med stadens övergripande stadsplaneprojekt, något som inte var helt ovanligt för många av de offentliga parker som anlades under 1800-talet runt om i landet. I flera städer bildades trädgårdsföreningar med intention att anlägga offentliga parker för stadsbornas nytta och nöje, som en sundare och hälsosammare plats än staden. Parkerna

bidrog till att förmedla en promenadkultur som länge varit populär hos borgerskapet och som nu spred sig till de bredare samhällsgrupperna.

Iordningställandet av Slottsholmsparken finansierades av Sällskapet med medel insamlade från enskilda personer, medlemsavgifter, basarer anordnade på stadshotellet och genom bidrag från Spritvaruberedningsbolaget.

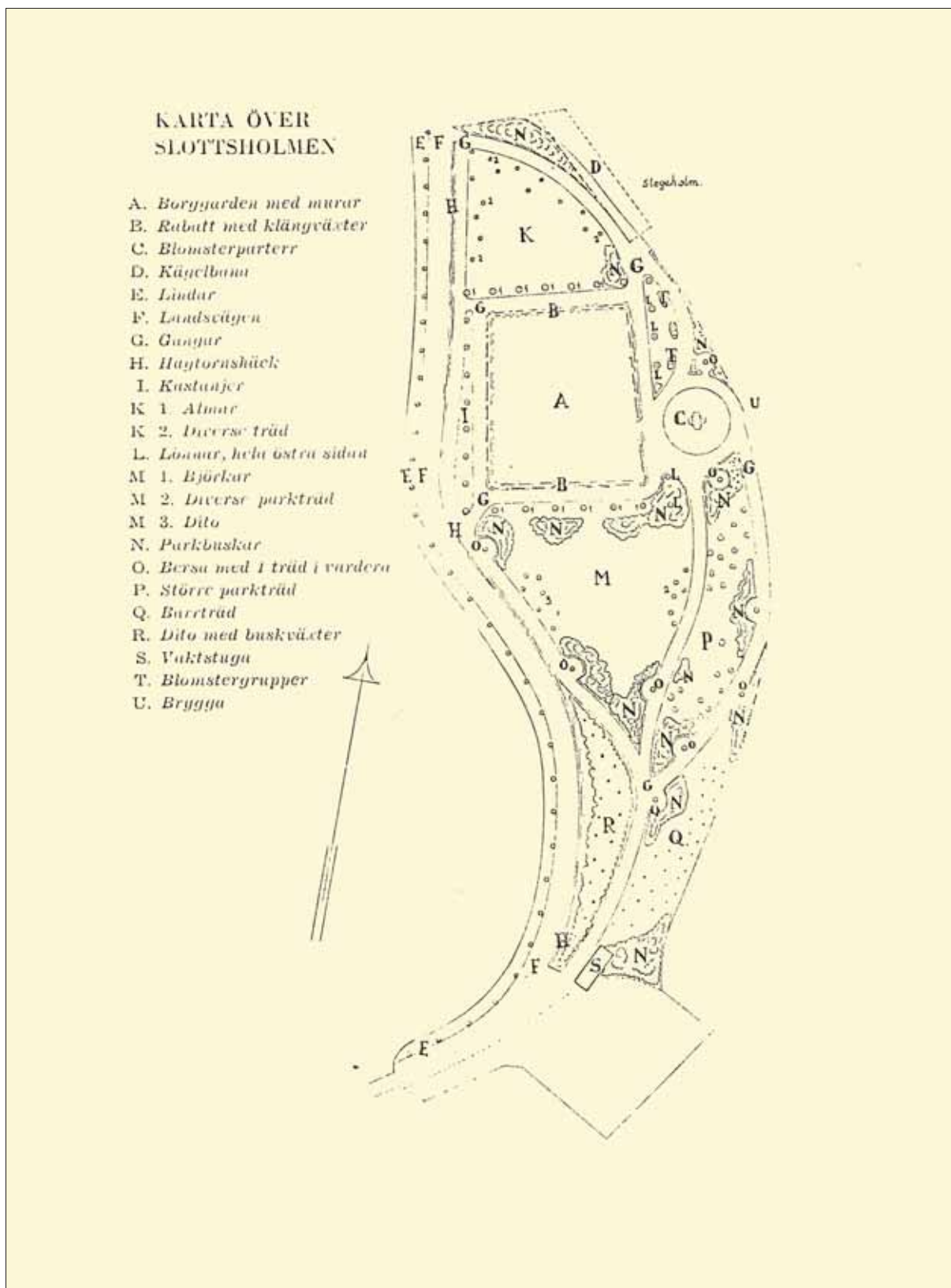

Fig 50. Karta över Slottsholmsparken ritad av stadsingenjör W Pleijel. Ur:Västerviks kommunarkiv.

Fig 51. Vy över Slottsholmsparken och Skeppsbrofjärden sedd från ruinen, omkring år 1900. Foto:Västerviks museums arkiv.

Slottsholmsparken utformades av Sällskapet tillsammans med länsträdgårdsmästare Emil Holmberg¹³. Parken anlades runt slottsruinen, som blev en central beståndsdel, ett monument, i parkanläggningen¹⁴. Anläggandet av parken i och kring slottsruinen kan sägas ha en viss romantiserande och historiserande aspekt. Se karta av Pleijel. I området anlades slingrande grusgångar och gräsmattor. Man planterade träd och buskar, vissa i form av bersåer, samt blomsterrabatter. En karta upprättad av stadsingenjör W Pleijel anger vad man hade för avsikt att plantera. Enligt denna skulle lindar planteras längs västra strandkanten och utmed hela landsvägen. På slottsruinens västra sida skulle planteras kastanjer, dess norra almar, mot öster lönnar och utmed södra sidan björkar. På ruinen

13 Länsträdgårdsmästaren var en trädgårdsmästare anställd av länets Hushållningssällskap. Detta var en tjänst som inrättades vid flera Hushållningssällskap från 1860-talet och framåt. Länsträdgårdsmästaren E Holmberg i norra Kalmar län planerade bland annat parkanläggningar och kyrkogårdar.

14 Ruiner hade varit ett viktigt element i den engelska parken, en parkstil som uppkom under 1700-talet i England och som spred sig till Sverige och kom att påverka parkernas utformning in på 1800-talet. Ruinen bidrog till att skapa vyer och utsiktspunkter i parken.

Fig 52. Samma vy över Slottsholmsparken och Skeppsbrofjärden i september 2010.

Fig 53. I parken fanns från början flera blomsterplanteringar, vilka tagits bort allteftersom. Fotot är troligen från 1920-talet, efter restaureringsarbetet av ruinen då även parken sågs över. I bakgrunden syns den lilla vaktstugan och den relativt nyuppförda restaurangbyggnaden. Foto: Privat vykortssamling.

Fig 54. Slottsholmsparken omkring 1920-30-talet. Fotot är taget från platsen där det idag finns en vändplan.

planerades för rabatter med klängväxter. Mot öster, ner mot vattnet, anlades en långsgående och en rund blomsterparterri samt en brygga. Planteringarna och gräsmattorna omgärdades av låga inhägnader. I parkens norra del fanns planer på en kägelbana, men denna blev aldrig byggd. Arbetet med parkanläggningen pågick under flera år.

Vid parkens södra entré mot staden låg vaktstugan där parkvakten bodde. Äldre foton från

parken.

Slottsholmsparkens ursprungliga utförande hade tydlig inspiration av den tyska parken, som var den dominerande parkstilen vid slutet av 1800-talet. Denna parkstil förespråkade öppna gräsytor för att framhäva färgstarka blomsterplanteringar. Tillsammans med ringlande grusgångar skulle promenaden i parken bli till en upplevelse. Parken skulle trots de öppna gräsytorerna inte kunna överblickas med ett ögonkast, utan busk- och trädplanteringar skulle skapa rum i parken. Närheten till vattnet var ett viktigt stämningsskapande element i parkmiljön.

Sällskapet för Westerviks förskönande lades ned 1903 och ansvaret för parkens förvaltning tillföll då staden. Om parkskötseln förändrades efter stadens övertagande är svårt att veta, men i samband med konserveringen och utgrävningen av ruinen 1924 finns det uppgifter om att även parken kring ruinen iordningsställdes. Därefter har parken fått ett alltmer förenklat utförande.

Beskrivning

Idag återfinns parkanläggningen i förenklad form, med större sammanhängande gräsytor. Det förekommer inga blomsterrabatter i området, däremot finns ännu några av de slingrande grusgångarna kvar, liksom en del av de planterade parkbuskarna samt de planterade parkträden som idag är mycket högresta. Nedanför slottsruinen mot fjärden finns en stenparterr.

Dagens parkmiljö har, till följd av de höga träden, avsaknaden av rabatter och bersåer, en större öppenhet än vad parken ursprungligen hade.

Kulturhistoriska värden

Även om Slottsholmsparken idag återfinns i ett mycket förenklat skick, finns det ännu tydliga spår efter parkanläggningen i den form den anlades vid 1880-talet. Parkens slingrande grusgångar, träd och buskar bär drag av tidens trädgårdskonst. Det är genom parken som ruinen tydliggörs och ruinkaraktern dessutom förstärks.

Parkens tillkomsthistorik, på privat initiativ, är också mycket typisk för tiden och kan ses som ett uttryck för (borgerskapets) ambitioner att genom den offentliga parken sprida ett hälsosammare ideal som en kontrast till stadens gator, torg och krogar.

Parken har en viktig miljöskapande funktion i staden och används ännu som en plats för promenader och rekreation. Detta bidrar också till platsens kulturhistoriska värden som en del av staden.

Antikvarisk bedömning

Området bör även fortsättningsvis ha en tydlig offentlig karaktär. Parkanläggningens 1880-talsutformning med grusgångar, träd- och buskplanteringar bör bevaras och kan med fördel förstärkas/förtydligas ytterligare. Flera av de nuvarande träden i området torde härstamma från tiden då parkanläggningen anlades och bör i så hög utsträckning som möjligt bevaras. Elskåpen utgör ett missprydande inslag i miljön och bör ges en mindre iögonfallande placering.

Fig 55. Parken i oktober 2010.

Fig 56. På platsen låg vid parkens nyanläggande en rund blomsterparterr.

Fig 57. Elskåpen öster om ruinen utgör ett förfulande inslag i parkmiljön.

Fig 58. Vy över Slottsholmen och Västerviks centrum sedd från Kulbacken, troligen omkring 1930-tal. Foto:Västerviks museums arkiv.

Fig 59. Samma vy över Slottsholmen, september 2010. Holmen och dess bebyggelse har idag är lågmäld framtoning i stadssiluetten.

Sammanfattande kulturhistorisk värdering och rekommendationer

Sammandrag av historik

Vid 1300-talets mitt anlades en försvarsanläggning, Stegeholms slott, på den strategiskt belägna holmen vid infarten till Gamlebyviken. På 1430-talet flyttades Västerviks stad till sitt nuvarande läge, en plats som valdes utifrån försvarsborgens läge. Den kvarvarande ruinen från Stegeholms slott vittnar om denna epok. Varvsnäringen kom att få stor betydelse för Västerviks stad. Det första varvet anlades vid mitten av 1500-talet och mycket tyder på att det låg på Slottsholmen.

Under sent 1700-tal och 1800-tal var Slottsholmen en plats med industri- och hamnkarakter med skeppsvarv, smedja, becksjuderi och bodar, som en förlängning av den industri-nära verksamhet som fanns på Skeppsbron och Strömsholmen och från 1800-talets mitt även på Norrlandet. En mindre timmerstuga, ”vaktstugan”, finns kvar på holmen från denna tid.

Efter stadens inköp av holmen på 1880-talet omvandlades platsen till ett mer offentligt stadsrum, Slottsholmsparken. Denna karaktär förstärktes ytterligare genom uppförandet av ett kallbadhus vid sekelskiftet 1900 och en restaurangbyggnad på 1910-talet, vilken efter en brand under 1950-talet ersattes av befintlig restaurangbyggnad. Under drygt 130 år har Slottsholmen varit en plats för nöje för västerviksborna.

Planområdets nuvarande karaktär

Slottsholmen har ett mycket utmärkande läge vid infarten till Gamlebyviken. Holmen utgör en slags knutpunkt där land- och sjöförbindelser korsas. Idag är det framför allt en trafikström mellan staden och Norrlandet, men historiskt sett var det en viktig infart för sjöfarten.

Slottsholmen ligger nära stadens centrum och är synlig från stora delar av staden. I stadens siluett, sedd från Skeppsbrofjärden, avtecknas Slottsholmen som ett sammanbindande lågt landområde mellan stadens centrum och Norrlandet, där det på det gamla tändsticksfabriksområdet under senare år uppförts en ny bostadsbebyggelse. Holmens plana terräng och de relativt låga befintliga byggnaderna bidrar till ett relativt lågmälat uttryck i stadssiluetten, där endast de höga träden och delar av ruinen avtecknar sig mot fonden.

Den på holmen belägna ruinen efter Stegeholms slott vittnar om grundskälet till att Västerviks stad förlades just på denna plats under 1430-talet. Slottsholmsparken bidrar till att framhäva den antikvariskt mycket värdefulla slottsruinen som en solitär på holmen. Befintlig bebyggelse återfinns på holmens södra del, på behörigt avstånd för att inte förta upplevelsen av ruinen. Byggnaderna, d.v.s. restaurangbyggnaden, vaktstugan och pumpstationen, har en relativt lågmälad karaktär i landskapsbilden.

Miljön på holmen har en påtaglig parkkaraktär med höga träd, buskar, gräsytor och promenadstråk. Holmen har en stark offentlig prägel, en plats att mötas på, som ett ”sällskapsrum” i staden. Den offentliga karaktären förstärks genom den årliga visfestivalen och tidigare även genom den publika verksamhet som rymts inom restaurangbyggnaden.

Kulturhistoriska värden

Utredningens syfte har varit att klargöra vilka kulturhistoriska värden som de befintliga byggnaderna och platsen besitter. En värdering av de enskilda byggnaderna återfinns i föregående avsnitt. Nedan ges en sammanfattande kulturhistorisk värdering av planområdet.

Västerviks centrum, Slottsholmen samt strandområden vid Lögarebergen, Kulbacken och Notholmen har bedömts vara ett område av riksintresse för kulturmiljövården. I riksintressebeskrivningen uppges Slottsholmen, och i synnerhet slottsruinen, vara ett uttryck för riksintresset: ”Stadens siluett med Stegeholms slottsruin som minner om stadens grundläggning och medeltida strategiska läge och lås vid Gamlebyviken.”

Slottsholmens betydande kulturhistoriska värde är tydligt knutet till ruinen efter Stegeholms slott. Slottsruinen har varit ett identifierande element på holmen allt sedan borganläggningen anlades på 1300-talet, liksom för staden Västervik. Slottsholmen utgör själva startpunkten för Västerviks stads tillblivelse. Slottet, med sin centrala historiska betydelse, kan även antas ha genererat en intressant och vetenskapligt värdefull arkeologi ovan och under vattnet.

Slottsholmen kan också ses som ett offentligt rum, kretsande kring slottsruinen. Parkanläggningen anlades med syfte att vara en promenad- och förlustelsemiljö, men innebar också ett monumentaliserande av ruinen.

På platsen finns flera andra kulturhistoriskt intressanta element knutna till holmens historiska utveckling. Ruinen och de kulturhistoriska lämningar som återfinns inom planområdet samt de befintliga byggnaderna utgör var för sig olika tidsfragment som var för sig bidrar till en förståelse för platsen och dess historiska utveckling från försvarsanläggning, vidare som varvs- och industrimiljö till en förlustelsemiljö med park, restaurang och konsertarena.

Antikvariska rekommendationer

Nedan ges övergripande antikvariska rekommendationer för platsen Slottsholmen. Antikvariska rekommendationer för de enskilda byggnaderna samt Slottsholmsparken återfinns i föregående avsnitt under respektive byggnad.

Den kulturhistoriskt mycket värdefulla slottsruinen skall förbli ett framträdande element på Slottsholmen och i stadssiluetten. En eventuell nybyggnad får inte förta upplevelsen, utan måste ha ambitionen att underordna sig ruinen och ta hänsyn till den utmärkande platsen.

Det är viktigt att planområdet även fortsättningsvis har en tydlig offentlig karaktär, vilket med fördel även kan förstärkas.

Alla schaktningsarbeten inom planområdet, såväl på land som under vatten, kräver tillstånd från Länsstyrelsen och skall utföras under antikvarisk kontroll.

Källförteckning

Tryckt material

- Andersson, H. 1956. *Slottsholmen och Sällskapet för Westerviks förskönande*. Tjustbygdens kulturhistoriska förenings årsbok. Västervik. Stegeholms slottsruin i ord och bild / Ada Rydström
- Brantestad, Jenny, 2010. *Restaurang Slottsholmen*, Bebyggelsehistorisk uppsats, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet.
- Dalgren, Lars, 1933. *Västerviks historia II, 1719-1932*, Stadsfullmäktige i Västerviks kommun.
- Friberg, B. 1995. *Stegeholms borgruin i Västervik*. I: Kalmar län, Kalmar läns museum.
- Hjord, B. 1983. *Stegeholms slott i gångna tider*. Tjustbygdens kulturhistoriska förenings årsbok. Västervik. Stegeholms slottsruin i ord och bild / Ada Rydström
- Kjellgren, Sven, 1981. *Sekelskiftets Västervik – En bildberättelse*, Natur och kultur, Västervik.
- Kjellgren, Sven, 1988. *Västervik 1900 till 1930 – En berättelse i ord och bild*, Impactum, Västervik.
- Kulturminnesvårdsprogram för Västerviks kommun*, 1986, Stadsarkitektkontoret, Västerviks kommun.
- Lindberg, F. 1933. *Västerviks historia del I*. Västervik
- Lundberg, E. 1948. *Byggnadskonsten i Sverige*. Stockholm.
- Nolin, Catharina, 1999. *Till stadsbornas nytta och förlustande – Den offentliga parken i Sverige under 1800-talet*, Byggförlaget, Stockholm.
- Nord, M. 2005. *Västerviks Bottenstenar*. Rapport Västerviks Museum + DVD
- Palm, V. *Ett nedslag i Tjustbygdens järnålder*. Tjustbygdens Kulturhistoriska Förenings årsbok 2006. Norrköping.
- Rudberg, Eva, 1998. *Folkhemmets välfärdsbygge, 1940-1960*, Ur: Att bygga ett land – 1900-talets svenska arkitektur, Claes Caldenby red. Arkitekturmuseet och Byggnadsrådet, Stockholm.
- Rydström, A. 1933. *Stegeholms slottsruin i ord och bild*. Västervik.
- Sandell, J. 1988. *Gamleby/Västervik – Medeltidsstaden 68*. Stockholm.
- Sivers, H J. 1758. *Westerwicks stads historia och beskrifning*. Västervik.
- Sjöberg, Ingvar, 1981. *Och ändå var det – för inte så länge sedan*, Ekblads förlag, Västervik.
- Zettersten, Axel, 1890. *Svenska flottans historia, del 1, Åren 1522-1634*.

Tidningsartiklar

Faleij, Bengt, *Brovaktaren jobbade 16 timmar om dygnet*, VT 2009-07-31

Friberg, Barbro, *Slottsholmens förskönande*, VT 1992-09-19

Friberg, Barbro, *Den täckaste prydnad*, VT 1992-09-12

Frosterud Jägerhorn, Åsa, *Stadsborna kritiserade den nya restaurangen på Slottsholmen*, VT, odaterad webartikel

Hertzell, Tage, *Slottsholmen - en arkitektonisk ikon*, insändare i VT 2010-05-04.

Slottsholmen hade en park för hundra år sen, VT, odaterad webartikel

Westman, Torsten, 1952. *Tävling om sommarrestaurang i Västervik*, artikel ur: Byggmästaren 1952:3.

Arkiv

Antikvarisk Topografiska Arkivet – ATA

Stads-GIS Västerviks stad

Västerviks museums arkiv

Kalmar läns museums topografiska arkiv

Västerviks kommunarkiv

Drätselkammaren, övr ämnesordn. Hand. FX:6

Försköningsällskapets protokoll 1857-1888, AI:1

Kart- och mätarkivet, Västerviks kommun

Karta över Västervik, år 1678. Kart- och mätförvaltningen, Västerviks kommun.

Karta över Västervik, år 1889. Kart- och mätförvaltningen, Västerviks kommun.

Lantmäteriets kartarkiv

Geometrisk karta över Stegeholm 1 i Lofta socken, år 1646. Lantmäteristyrelsens arkiv.

Geometrisk karta över Västerviks stad, år 1781. Lantmäterimyndighetens arkiv.

Karta över alla tomterna till Västerviks stad, år 1872. Lantmäteristyrelsens arkiv.

Informanter

Fredric Bedoire, professor i arkitekturhistoria, Kungliga konsthögskolan i Stockholm, e-post 2010-10-05.

Kenth Fjällroth, parkansvarig, Västerviks kommun, telefonsamtal 2010-10-06.

Sven-Åke Lindberg, VD Bostadsbolaget i Västervik, Västerviks kommun, telefonsamtal 2010-10-06.

Erik Nyberg, tidigare gatuchef 1965-1992, Västerviks kommun, telefonsamtal 2010-10-11.

Per-Olof Redborn, tidigare gatuchef, Västerviks kommun, telefonsamtal 2010-10-06.

Adress

Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon

0480-45 13 00

Fax

0480-45 13 65

E-post

info@kalmarlansmuseum.se

Fördjupad riksintressebeskrivning
Konsekvensutredning

2011-04-18

SLOTTSHOLMEN 1, H 90 VÄSTERVIK

Förord

Kommunledningskontoret i Västervik studerar möjligheter att uppföra en ny byggnad med tillhörande småbåtshamn inom fastigheten Slottsholmen 1 samt anläggandet av soldäck/bryggor utmed Gamlebyviken. Då Slottsholmen ingår i ett område av riksintresse för kulturmiljövården utgör analysen av den tänkta nybyggnationens konsekvenser på områdets kulturhistoriska värden och karaktär en viktig del av planarbetet.

På uppdrag av fastighetsägaren, Fastighetsbolaget Slottsholmen 1 AB, genom A.L.M. Equity och Louise Eklund har White anlåtats för att upprätta föreliggande kulturmiljöutredning. Syftet har varit att förtydliga delar av länsstyrelsens riksintressebeskrivning för H 90 Västervik samt att genomföra en konsekvensutredning som ska fungera som underlag för bedömning av påverkan på riksintresset.

Beskrivningen tar sin utgångspunkt i en Kulturhistorisk utredning om Slottsholmen i Västervik (Kalmar Läns Museum, okt 2010) samt i riksintressebeskrivningen upprättad av länsstyrelsen Kalmar län. Centrala begrepp i riksintressebeskrivningen har identifierats och analyserats genom studier på plats samt aktuella och historiska fotografier. Med hjälp av ovan nämnd analys samt schematiska och sinsemellan jämförbara volymsskisser inplacerade i aktuella fotovyer förs ett resonemang kring den tänkta nybyggnationens konsekvenser för riksintresset.

Arbetet har genomförts av White i april 2011 genom bebyggelseantikvarie Anna Reuter Metelius. Bebyggelseantikvarie Josefine Bengtsson, White, har bistått i resercharbetet och arkitekt Jenny Kåhre, Sandellochsandberg, har framställt volymsskisserna av den föreslagna nybyggnationen. Där inget annat anges har fotografierna tagits av White.

Anna Reuter Metelius
Bebyggelseantikvarie, White

1 INLEDNING

//Bakgrund, förutsättningar

//Viktiga årtal i Västerviks historia

//Bedömningskriterier

2 SLUTSATSER

//Sammanfattning

//Möjliga åtgärder

3 KONSEKVENSBESKRIVNING

//Söderifrån; vy från Skeppsbron

//Söderifrån; vy från Strandvägen

//Norrifrån; vy från Tändsticksbryggan

//Norrifrån; vy från Kulbacken

//Norrifrån; vy Slottsholmsvägen

4 KARAKTÄRISERING, NU vs. DÅ

//Västerut, gamlebyviken och fiskehamnen

//Österut, Skeppsbron, Lilla kajen

//Strömsholmen

//Slottsholmen

Metod och källor

Arbetet tar sin utgångspunkt i den av länsstyrelsen upprättade riksintressebeskrivningen och dess centrala begrepp. Karakteriseringen inriktas mot Västerviks vattenområde; stadsrummet samt stadens siluett och kuliss sett från såväl staden, Slottsholmen och Norrlandet som Skeppsbrofjärden och Gamlebyviken. Genom platsstudier har stadens siluett och dess landmärken analyseras utifrån karaktär och funktion. Med hjälp av gamla och nytagna fotografier beskrivs utvecklingen av det som idag utgör Västerviks stad.

Karakteriseringen är uppdelad i fyra delar: först presenteras vattenområdet vid Gamlebyviken – stadens äldsta delar – och därefter vattenområdet vid Skeppsbron och Lilla kajen i väster. Slottsholmen nås via Strömsholmen som ligger i skiljelinjen mellan västa och östra delarna. Strömsholmen karakterisering står under egen rubrik. Avslutningsvis karakteriseras Slottsholmen. De kärnord som framkommer genom karaktäriseringen utgör tillsammans med de av Kalmar läns museum upprättade kulturhistoriska utgångspunkterna bedömningskriterier vid redovisning av planförslagets konsekvenser för riksintresset.

Stadens vykortssamling från 1900-1920 samt fotografier från sekelskiftet 1900 har använts som historiskt källmaterial för karakteriseringen. Just denna period utgjorde ett dynamiskt och mycket expansivt skede i Västerviks historia; folkmängden ökade från omkring 8000 till över 12 000 invånare, flera nybyggnationer och industriella nyetableringar genomfördes, och staden bredde på allvar ut sig utanför tullarna. Mycket gammalt försvann ur stadsbilden och mycket nytt kom till. Mycket av det tidiga 1900-talets Västervik känns igen än idag.

1 INLEDNING //Bakgrund, förutsättningar

Pågående planarbete

Inom pågående planarbete studeras möjligheter att uppföra en ny byggnad inom fastigheten Slottsholmen 1 samt anläggandet av båthamn i Skeppsbrofjärden. Enligt samrådshandlingen (2010-12-21) omfattar den nya detaljplanen större delar av Slottsholmen, ruinområdet exkluderat.

Avgränsning

Planområdet ligger på Slottsholmen i centrala Västervik och ligger inom område av riksintresse för kulturmiljövården; Västervik H 90. Föreliggande kulturmiljöutredning behandlar de av planförslaget berörda delarna av riksintresseområdet; Slottsholmen, vattenområdet med hamnen och inloppet - Gamlebyviken och Skeppsbrofjärden - samt stadens siluett - Skeppsbron, Lilla kajen, Strömsholmen, Fiskarhamnen och Grönsakstorget.

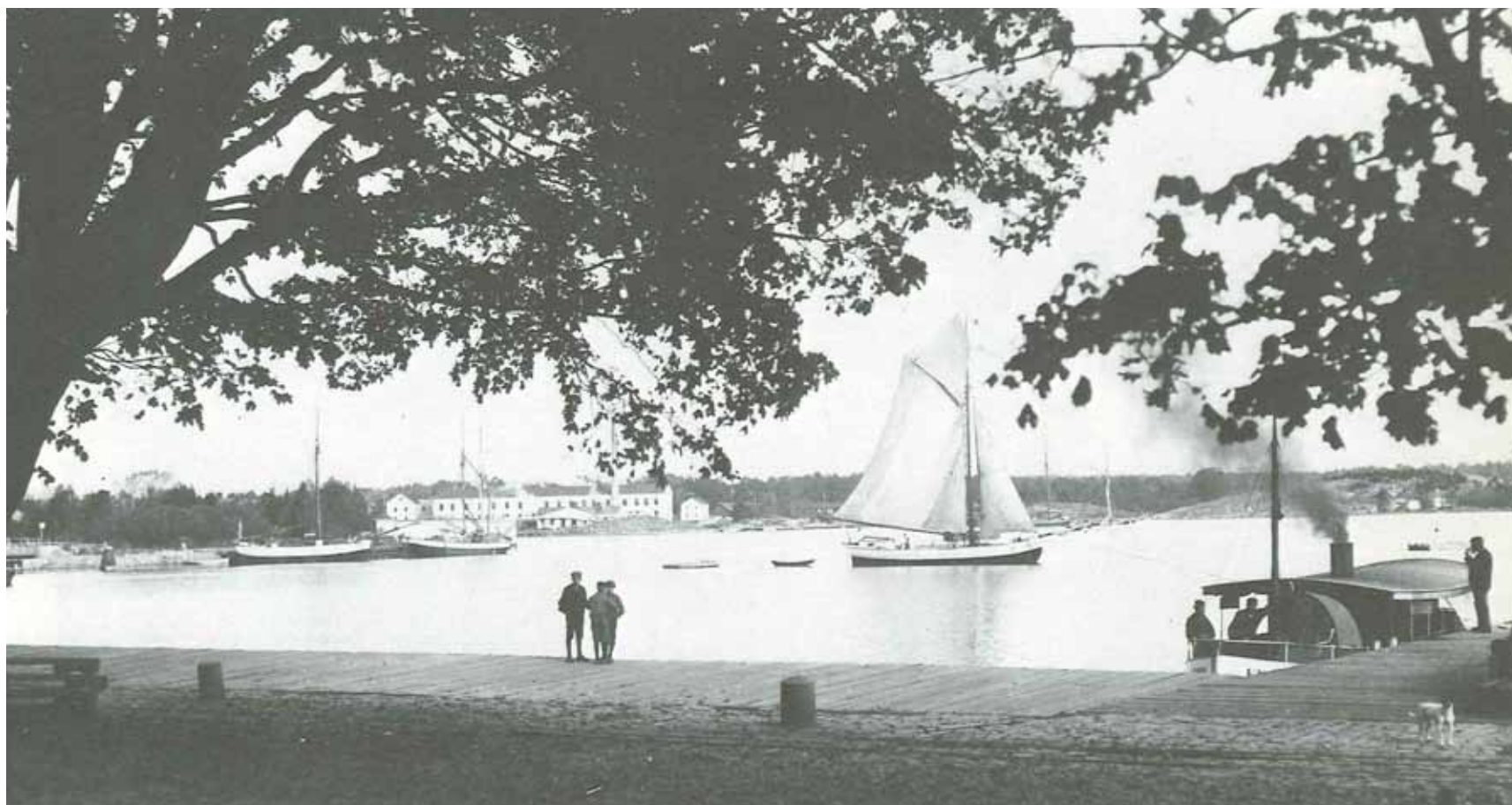
Riksintresseområde H 90 Västervik

Västervik [H 90]

Del av centrala Västervik är riksintresse för kulturmiljövården med motivering: "Sjöfartsstad av medeltida ursprung, präglas av 1600-talets stadsplanering, den förindustriella stadens småskaliga träbebyggelse och bebyggelsestruktur samt inslag av mer storstadsmässig karaktär från tiden kring sekelskiftet 1900. (*Borgmiljö*)". Riksintresset kommer till uttryck genom: "Den i huvudsak rätvinkliga rutnätsplanen från 1600-talet med bevarad tomtstruktur och bebyggelse ända ner till vattnet. Gatukarakteren, tomtstruktur och den småskaliga trästadsbebyggelsen med köpmansgårdar, fiskarstugor, båtmanstorp, ekonomibyggnader och gårdsmiljöer som berättar om olika verksamheter och social skiktning i den förindustriella staden. Stegeholms slottsruin som minner om stadens grundläggning och medeltida strategiska läge vid inloppet till Gamlebyviken. Enstaka kvarvarande spår av det medeltida bebyggelsemönstret, Sankta Gertruds medeltida kyrka. Vattenområdet med hamnen och inloppet till staden samt olika industriella anläggningar. Järnvägsmiljön och byggnader som speglar det sena 1800-talet och sekelskiftet 1900. Stadens siluett och nära kontakt med vattnet".

Centrala begrepp i riksintressebeskrivningen som påverkas av planförslaget

- Sjöfartsstad av medeltida ursprung
- Stegeholms slottsruin som minner om stadens grundläggning och medeltida strategiska läge vid inloppet till Gamlebyviken
- Vattenområdet med hamnen och inloppet till staden
- Stadens siluett och nära kontakt med vattnet

Utsikt över Skeppsbrofjärden med Tändsticksfabriken i fonden. Bild ur 'Sekelskiftets Västervik'

Viktiga årtal i Västerviks historia

- 1452** brändes Västervik och Stegeholm av danskarna
- 1517** brändes återigen Västervik och Stegeholm av danskarna, denna gång genom Kung Kristian. Befolkningen drog sig tillbaka till Gamleby
- 1521** återerövrade Gustav Vasas styrkor Stegeholm
- 1545** byggde kyrkan åter upp.
- 1548** gav Gustav Vasa order om att ett skeppsvarv skulle byggas. Staden var under hundratals år därefter helt beroende av varvet och utländsk handel. Västervik hade omkring 400 invånare vid den här tiden
- 1587** beslutades det att Västerviks vapen skulle vara det enarmade skeppet. Cirka hundra år senare byttes motivet till ett skepp med tre master. År 1931 återtog staden det enmastade skeppet som stadens vapen. Detta blev också Västerviks kommuns vapen år 1971
- 1612** plundrade och brände danskarna Västervik. St. Gertruds kyrka brändes ned och byggdes efter tio år upp igen. Kyrktornet byggdes år 1672
- 1655** brann staden igen
- 1677** brändes Stegeholm och Västervik åter av danskarna och reducerades till kronan. Slottet byggdes inte upp igen.
- 1700-tal** stadsbebyggelsen börjar uppträda. Västervik blev Sveriges tredje största hamnstad. Den viktigaste exportvaran var stångjärn, kanoner, bräddor, plank, tjära, beck, spiror, ekbrädder, eknaglar och stavar att göra tunnor av.
- 1745** togs Stora varvet i bruk. 1917 flyttades det till en plats söder om Västervik. Småindustrier följde med.
- 1746** påbörjades byggnationen av Båtmansstugorna
- 1800-tal** en stadsmässig bebyggelse spirade på östra och södra malmarna
- 1840** byggdes Gränsö herrgård om till Tjustempire - en arkitekturstil som förekommer utefter hela ostkusten från Kalmartrakten till Stockholm
- 1846** Lade Slottsholmsvarvet, närmast ruinen ned. Samma år grundades Västerviks tändstickfabrik (lades ned 1962)
- 1870-tal** Strömsholm och Slottsholmen överläts till Västerviks stad
- 1905** invigdes St Petri kyrka
- 1910** byggdes varmbadhuset på Strömsholmen. Arkitekt var Fredrik Anderberg och byggnaden utformades i jugendstil. Varmbadhuset stängde år 1985 och blev turistkontor
- 1911** byggdes saluhallen
- 1927** fastställde en ny stadsplan, som även omfattade norra, västra och södra förstäderna.
- 1928** byggdes hamnen Lucerna
- 1933** Västervik rustades upp och blev turiststad inför Gustav V eriksgatan.
- 1950** brann slottsrestaurangen
- 1952** stod den nya slottsrestaurangen färdig
- 1966** arrangerades den första Visfestivalen

//Alternativ och bedömningskriterier

Nuläge/Nollalternativ

Nollalternativet innebär att ingen förändring av gällande detaljplan sker. Enligt nu gällande detaljplan från 1975 får området användas som handelsändamål. I nuläget finns det ingen intressent till detta, vilket innebär att det sannolikt inte kommer att ske någon nybyggnation på området. Nuvarande byggnader; sommarrestaurang (1952) och brovaktarstuga (1750-1870) står kvar.

Planförslag

Ny byggnad inom fastigheten slottsholmen 1 som rymmer bostäder och centrum med källargarage. Inom byggnaden kan bostäder samt verksamheter som hotell, andelslägenheter, butik, restaurang och samlingslokaler rymmas. Ej bostäder och/eller hotellrum på entréplanet. Maximal byggnadsarea 1040 m², upp till nio våningar.

I planförslaget ingår en hamn som ska anläggas med flytbryggor och pontoner i Skeppsbrofjärden. Den nuvarande restaurangbyggnaden ligger vid vad som enligt förslaget kommer att bli de innersta båtålatserna och Slottsholmsbron är belägen alldeles sydväst om dem.

Befintlig kulturmiljöutredning

I en av Kalmar läns museum upprättad kulturhistorisk utredning (okt. 2010) preciseras kulturhistoriska utgångspunkter för utveckling inom riksintresset Västervik stad:

- Slottsruinen ska förbli ett framträdande element på Slottsholmen och i stadssiluetten.
- Ny byggnad får inte förta upplevelsen utan måste underordna sig ruinen och ta hänsyn till den utmärkande platsen.
- Planområdet ska även fortsättningsvis ha en offentlig karaktär, vilket med fördel även kan förstärkas.

Sammanfattad karaktärisering

Västerut

- Enhetlig byggnadsmassa med traditionell trästadsbebyggelse. Jämn, låg siluett. Sammanhängande stadsbryn
- Enstaka landmärken som utmärker sig genom höjd och arkitektur; Häggbladskas huset och S:ta Gertruds kyrka

- Markant bebyggelsefront med 1800-talets borgarhus mot Gamlebyviken
- Strandvägen ett viktigt stråk längs med vattnet
- Grönsakstorget viktig knutpunkt och betydande visuellt element. Bryter av med stenstadshus
- Enstaka byggnader placerade invid vattnet
- Strandvägen ett viktigt stråk längs med vattnet

Österut

- Jämnhögt siluett med varierad bebyggelse från 1800- och 1900-tal
- Vattentornet och St. Petri kyrka är viktiga landmärken
- Skeppsbron med sin trädrad, Lilla Kajen samt borgarhusen är betydande visuella element

Strömsholmen

- Flack holme med stensatta kajer
- Fd Varmbadhuset är solitär monumentalbyggnad
- En symbolbyggnad och viktigt landmärke som befäster platsen

Slottsholmen

- Strategiskt läge, synlig från stora delar av staden
- Knutpunkt där land- och sjöförbindelser möts
- Byggnaderna, parken och ruinen utgör olika historiska lager som berättar om platsens funktion i staden genom historien
- Plan terräng, låg bebyggelse ger lågmälat intryck i stadssiluetten
- Slottsholmsrestaurangens uppglasad fasad är ett tydligt visuellt element i vyn från Skeppsbrofjärden
- Slottsruinen och restaurangbyggnaden landmärken i vyn från Gamlebyviken

Fördjupade bedömningskriterier

Sjöfartsstad av medeltida ursprung

Stadens placering invid vattnet, bryggor, kajer och vattennära byggnader minner oss om Västerviks långa historiska tradition som viktig sjöfartsstad. S:ta Gertruds kyrka, ett av stadens betydande landmärken, är den främsta vittnesbörden om det medeltida ursprunget.

Stegholms slottsruin

Slottsruinen har ett strategiskt läge, slottsholmen är synlig från stora delar av staden. Slottsruinen har ett stort symbolvärde är ur både kulturhistoriskt och estetiskt perspektiv ett viktigt visuellt element i stadsbilden. Men det är ett landmärke som framför allt upplevs på nära håll. Ruinens låga och organiskt formade volym i kombination med omgivande träd och en kamouflerande jordfärg gör att resterna av den en gång höga stenkonstruktionen, snarare upplevs som en del av landskapet. Slottsruinen ingår framför allt i vattenrummet kring Gamlebyviken.

Vattenområdet med hamnen och inloppet till staden

Sjövägen har alltid varit den kanske mest naturliga färdvägen till Västervik. Under lång tid var det framför allt med båt man tog sig till och från staden. Västervik ligger inom Tjust vackra skärgård och även idag är det vanligt att man anländer till staden i båt. Vattenområdet karaktäriseras, förutom av den omgivande bebyggelsen, av gjutna och stensatta kajer samt bryggor, Skeppsholmskajen och lilla kajen är särskilt betydande. Båtar och båtmaster är under sommaren viktiga visuella element i vattenrummet.

Stadens siluett och nära kontakt med vattnet

Stadens siluett kan beskrivas som tre tydliga lager, eller kulisser. Den bakre kulisserna är de landmärken som sticker upp över den övriga bebyggelsen. Viktiga landmärken är vattentornet, S:ta Petri kyrka, Häggbladskas huset och S:ta Gertruds kyrka samt fd Varmbadhuset. Landmärkena är symbolbyggnader som gör att man känner igen sig och som har stor betydelse för orienterbarheten i staden. Den främre kulisserna är Slottsholmens tydliga figur med park, bebyggelse och slottsruin. Där emellan finns låg byggnadsmassa som bildar ett sammanhängande stadsbryn, en förutsättning för att Slottsholmen ska framträda.

2 SLUTSATSER // Sammanfattning

Västerviks siluett & dess historiska utveckling

Västerviks stadssiluett har bildats under omkring 600 års dynamisk utveckling där bebyggelse lagts till, tagits bort och förändrats. De mest omfattande omdaningarna genomfördes kring sekelskiftet 1900. Helhets intrycket av dagens stadsbild har mycket bevarat av det som skapades då. Därtill kommer några ytterligare historiska skeden som är särskilt tydligt avläsbara i stadsbilden. S:ta Gertruds kyrka är ett betydande landmärke i staden och den enda kvarvarande medeltida byggnaden. Den bevarade renässansplanen med linjeräta gator och kvadratiska tomter i Västerviks äldsta delar tillkom under återuppbyggnaden efter 1677 års brand som ödelade i princip hela staden. 1700-talet lämnade efter sig ståtliga borgarhus längs Storgatan, Hamngatan, Rådhusgatan och Strömsholmen samt rådhuset. Under 1800-talets senare del inleddes det som på bara några årtionden skulle komma att resultera i en genomgripande förändring av stadssiluetten. Fram till dess var mycket av karaktären från den medeltida stadssiluetten bevarad med samlad låg trähusbebyggelse kring kyrkan och en karaktäristisk svit av sjögårdar och bryggor längs med Gamlebyviken. Detta byggdes nu bort för att lämna plats åt Strandvägen och en rad större affärs- och bostadshus uppfördes. Västervik fick en ny kyrka 1905 och staden växte åt norr, söder och väster. Flertalet stora industrier växte fram. Varmbadhuset på Strömsholmen, kallbadhuset samt den gamla restaurangen på Slottsholmen uppfördes. Slottsholmsparken hade anlagts på Slottsholmen under 1800-talets slut. Under 1900-talets senare del innebar rivningar av industribyggnader på Strömsholmen samt tändsticksfabriken på Norrlandet stora förändringar. 1952 uppfördes den nuvarande restaurangbyggnaden på Slottsholmen i modernistisk stil.

Nollalternativ

Ett nollalternativ har bedömts innebära följande utveckling:

Kommer Slottsruinen fortsätta vara ett framträdande element på Slottsholmen och i Västerviks stadssiluett?

Slottsruinen kommer att stå oförändrad i många år och fortsätta att vara ett viktigt visuellt element i stadsbilden. Omgärdande bebyggelse är lågmäld och varken

framhäver eller förtar uppmärksamheten från ruinen. Värt att notera är att ruinen idag omgärdas av träd och därmed inte fungerar som landmärke på långt håll utan snarare är en del av landskapet som är ett landmärke på nära håll.

Planområdets karaktär; offentlig/privat

Planområdet fortsätter att vara en offentlig plats. Befintlig bebyggelse står kvar på platsen. Slottsruinen förblir ett viktigt visuellt element samt symbolladdat objekt. Restaurangbyggnaden har inte nyttjats till någon verksamhet på många år och kommer, pga sin tekniska status, troligtvis förbli oanvänd med fortsatt förfall som följd. En sådan utveckling skulle vara negativ för riksintresset då en förfallen byggnad innebär förlorade kulturvärden och en förfulad miljö. Det är positivt att restaurangbyggnadens tidstypiska arkitektur bevaras.

Kontakten med vattnet

Kontakten med vattnet är idag inte fullt så tillvaratagen och tillgängliggjord som den skulle kunna vara. Det är svårt att bedöma om det tillståndet kommer att bestå eller om vattenkontakten kommer att utvecklas på någotvis i framtiden.

Stadssiluetten

Slottsholmen avtecknar sig som en trädbeväxt landremsa mellan den centrala staden och Norrlandet. Västerviks topografi är flack, bebyggelsen breder ut sig på svagt sluttande mark ner mot Skeppsbrofjärden och Gamlebyviken. Staden är till större delen bebyggt med trä- och stenhus inom en enhetligt låg skala med byggnader i 2-3 våningar som bildar ett sammanhängande stadsbryn, med några få uppstickande torn som landmärken. Stadssiluetten kommer att fortsätta förändras i takt med stadens utveckling.

Planförslag

Ett genomförande av planförslaget har bedömts innebära följande utveckling:

Kommer Slottsruinen fortsätta vara ett framträdande element på Slottsholmen och i Västerviks stadssiluett?

Planförslaget innebär visserligen att slottsruinen fortsätter att vara ett framträdande element på Slottsholmen men den föreslagna byggnadskroppens originella form kommer att ta mycket av uppmärk-

samheten på platsen, vilket innebär en negativ påverkan på riksintresset. I vyn från Skeppsbroviken syns inte slottsruinen och den föreslagna byggnaden förtar alltså inte upplevelsen av ruinen. Den föreslagna byggnaden kan därmed få en viktig funktion som landmärke på Slottsholmen sett från båtar under infart på Skeppsbrofjärden, vilket är positivt.

Planområdets karaktär; offentlig/privat

Den föreslagna byggnaden innebär viss privatisering jämfört med nuläget vilket är negativt för riksintresset. De publika verksamheter som tillförs kommer att levandegöra platsen, vilket är positivt. Även här är fasadutformningen viktig, både sedd från långt håll och nära, från Skeppsbrofjärden sett och för förbipasserande på Slottsholmen. Entrévåningen bör annonsera det offentliga innehållet. För nybebyggelsen är de befintliga äldre byggnaderna en tillgång i en tid då allt fler människor känner värdet av historisk förankring och autenticitet. Det positiva är att nybyggnadsprojektet, rätt utfört, samtidigt kan leda till en "kulturell värdeökning" som levandegör och som ökar vård och omsorg för slottsruinen och övrig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i staden.

Kontakten med vattnet

Den föreslagna byggnaden innebär ökad kontakt med vattnet både indirekt, genom sin vattennära placering och tillgänglighet för västerviksborna i den publika verksamheten, och direkt genom marinan på Skeppsbrofjärden vilket är positivt. Marinan bygger vidare på Västerviks långa tradition som sjöfartsstad vilket är positivt för riksintresset. Ytterligare möjligheter att lägga till med båtar tillgängliggör och levandegör vattenrummet.

Stadssiluetten

Utifrån så gott som alla vyer mot staden förändrar den föreslagna byggnaden stadens siluett påtagligt både genom sin storlek och sin utformning. Byggnadsvolymen uppfattas inte som anpassad till platsen och den originella formen tar mycket av energin på platsen, vilket är negativt för riksintresset. Som landmärke är byggnadens utformning för annorlunda för att kunna samverka med stadens övriga landmärken vilket också är negativt. Från Kulbacken sett underordnar sig den föreslagna byggnaden Slottsparken och slottsruinen genom sin placering vilket är positivt.

//Möjliga åtgärder

Reflektion

I en kulturhistoriskt värdefull kontext likt Västervik krävs en stor medvetenhet kring de värden man handskas med inför eventuell förtätning. I det här fallet handlar det om att lyckas åstadkomma en attraktiv och lockande byggnad på en strategisk plats. Byggnaden ska framför allt inte vara iögonfallande i syfte av självhävdelse utan måste vara en eloge till Slottsholmen, en historiskt viktig, symbolladdad plats med betydande upplevelsevärden. Utmaningen ligger i att gestalta en byggnad som lyfter fram platsen och korrespondera mot omkringliggande landskap och bebyggelse.

Våra kulturmiljöer innehåller oersättliga värden och riksintresseområdena sådana värden som är av särskilt intresse för nationen. Värdena utgör en oersättlig resurs som bör förvaltas likt övriga resurser i en långsiktigt hållbar utveckling. Detta ska emellertid inte behöva innebära ett musealt förhållningssätt där ingen typ av förändring tillåts. Utveckling och förnyelse ligger i stadens natur. Med ett medvetet förhållningssätt till bebyggelsemiljöns kulturhistoriska värden och karaktärsdrag finns det goda möjligheter att få till stånd förändringar och förnyelser i form av t ex ombyggnader och förtätningar som blir positiva tillägg till de befintliga värdena. Utgångspunkten i diskussionen är då inte att *inte åstadkomma påtaglig skada* utan istället att *lyfta och stärka* riksintresset. I ett sådant resonemang är förankring och förvandling inte varandras motsatser utan utgör tillsammans en möjlighet att åstadkomma en positiv utveckling av en plats.

Förslag på åtgärder

Den föreslagna byggnaden är något för excentrisk i sin utformning för att den ska vara förenlig med de kvaliteter som konstituerar riksintresset. Volymen behöver göras enklare och tydligare för att bättre passa in. Förslag på möjliga åtgärder är att ta bort utskjutande fasadelement och att dämpa trappningen på byggnadens "rygg" något. Den eventuellt tillkommande byggnadens anpassning till de olika tidsepoker som finns representerade i området är viktigt att studera. Man skulle även kunna arbeta med olika fasaduttryck för att anpassa byggnaden till de företeelser som konstituerar riksintresset i respektive vy. Till exempel så skulle man kunna bearbeta fasadutformningen. Fasaden mot Skeppsbrofjärden skulle man kunna låta vara mer iögonfallande och annonserande medan fasaden mot Gamlebyviken skulle kunna ges en lugnare karaktär som harmonierar med ruinens dämpade framtoning.

3 KONSEKVENSBEDÖMNING // Söderifrån: Vy från Skeppsbron

Nuläge/nollalternativ

Slottsholmen avtecknar sig som en trädbevuxt landremsa mellan den centrala staden och Norrlandet. Restaurangbyggnadens uppglasade fasad annonserar holmen. Fd Varmbadhuset på Strömsholmen samt Unos torn är landmärken med himlen som fond. Slottsruinen döljs bakom restaurangbyggnaden och träden.

Planförslag

Den föreslagna byggnaden utgör ett betydande landmärke i vyn. Byggnaden uppfattas i hela sin bredd och förändrar siluetten påtagligt både genom storlek och utformning. Då slottsruinen inte går att uppfatta så innebär den tillkommande byggnaden inte att upplevelsen av ruinen förts.

//Söderifrån: Vy från Lilla Kajen

Nuläge/nollalternativ

Slottsruinen döljs till stor del bakom bron över Stegeholms kanal. Slottsholmen, som härifrån sett, kan uppfattas som en del av Norrlandet, befästs av restaurangbyggnaden, som är iögonfallande med sin uppglasade fasad. Fd Varmbadhuset på Strömsholmen utgör ett viktigt landmärke som avtecknar sig som en tydlig figur på nära håll.

Planförslag

Den föreslagna byggnaden blir ett tydligt landmärke som befäster Slottsholmen och kanalen. Byggnaden uppfattas i hela sin bredd och förändrar siluetten påtagligt både genom storlek och utformning. Den föreslagna byggnaden innebär inte att upplevelsen av ruinen förtas då denna knappast syns i vyn.

//Söderifrån: Vy från Strandvägen

Nuläge/nollalternativ

Slottsholmen avtecknar sig som en trädbevuxt landremsa mellan den centrala staden och Norrlandet. Bebyggelsen är inpassad i den låga siluetten. Endast det fd Varmbadhuset avtecknar sig som en tydlig och karaktäristisk figur mot himlen. Slottsruinen ett synligt element i landskapet, om än visuellt sett underordnat genom sin låga volym, organiska form och jordfärg. Den nytillkomna bebyggelsen på Norrlandet är mer iögonfallande i med fasader i vitt.

Planförslag

Den föreslagna byggnaden syns i hela sin bredd och den förändrar siluetten påtagligt både genom sin storlek och sin utformning. Byggnaden blir ett nytt tydligt landmärke som annonserar den historiskt viktiga Strömsholmskanalen. Byggnadens originella form drar till sig mycket av uppmärksamheten i vyn - omkringliggande bebyggelse underordnas.

//Norrifrån: Vy från Tändsticksbryggan

Nuläge/nollalternativ

Från Norrlandet kan man betrakta stora delar av Västerviks stadssiluett vilken har kvar mycket av sin karaktär från sekelskiftet. Siluetten består av en låg byggnadsmassa, som ett sammanhängande stadsbryn, med några få uppstickande torn. Slottsholmen bildar härifrån sett en förgrundskuliss med låg bebyggelse och höga träd. Slottsruinen ligger utanför vyn.

Planförslag

Den föreslagna byggnaden förändrar siluetten påtagligt både genom storlek och utformning. På samma vis som Varmbadhuset på Strömsholmen är byggnaden något av en solitär monumentalbyggnad på sin holme. Den originella formen tar mycket av uppmärksamheten i vyn. Byggnaden distanse-rad från slottsruinen

//Norrifrån: Vy från Kulbacken

Nuläge/nollalternativ

Från Kulbacken ges en bra överblick över Slottsholmens norra del. Väserviks centrum bildar fond som ett sammanhängande brokigt stadsbryn. Slottsholmen avtecknar sig som en figur framför med sina höga träd och slottsruinen. Slottsruinen är ett viktigt visuellt element i vyn.

Planförslag

Den föreslagna byggnaden döljs till stor del av träd. Slottsparken och slottsruinen framträder tydligt i vyn. Byggnadsformen är något för "klumpig" för att byggnaden självklart ska inordna sig som ett vår tids avtryck bland stadens övriga landmärken.

//Norrifrån: Vy Slottsholmsvägen

Nuläge/nollalternativ

Restaurangbyggnaden har en tidstypisk och karaktäristisk arkitektur som de flesta Västerviksbor på ett eller annat sätt kan relatera till. Den har även arkitektoniska kvaliteter, om än till del förvanskade. Byggnaden är förfallen och står idag outnyttjad och bidrar därmed inte till att levandegöra platsen.

Planförslag

Byggnaden upplevs i hela sin bredd och innebär en påtaglig förändring av stadsbilden. Den föreslagna byggnaden upplevs som relativt stor och "klumpig" på nära håll. En ny både tids- och storleksmässig skala tillförs till platsen. Den originella utformningen kan väcka intresse. Det till del uppglasade entréplanet vittnar om publik verksamhet på entréplanet.

2 KARAKTÄRISERING // Västerut, Gamlebyviken och fiskarhamnen

Beskrivning/analys

Västervik betraktas av många på det här viset; i den stora skalan från vattnet i Gamlebyviken. Topografin är flack, bebyggelsen breder ut sig på svagt sluttande mark ner mot viken. Området är till större delen bebyggt med trä- och stenhus inom en enhetligt låg skala med byggnader i 2-3 våningar som bildar ett sammanhängande stadsbryn. Stadssiluetten kring kyrkan ger associationer till en medeltida stad med en kompakt massa låga hus där enstaka byggnader sticker upp över taken. Ett utmärkande karaktärsdrag för Västerviks vattennära bebyggelse är att byggnaderna placerade längs med strandvägen bildar en front ut mot vattnet. Grönsakstorget samlar en mer stadsmässig stenstadsbebyggelse relaterad till torget som framträder som en viktig knutpunkt i staden. Saluhallen är idag den äldsta byggnaden vid Fiskartorget. Västerut inordnar sig bebyggelsen inom en relativt enhetlig karaktär med trähus som är ett tydligt element i stadsbilden. 60-talsbebyggelsens markerade gavlar bryter av. På några enstaka platser når bebyggelsen ned till vattnet; en rest av den ursprungliga medeltida stadsplanen. Häggbladskas huset och S:ta Gertruds kyrka utgör betydelsefulla landmärken, genom både sin höjd och sin tidstypiska arkitektur, och som i den här skalan är viktiga för orienterbarheten. I egenskap av historiska byggnader bär de på associationer och betydelser. S:ta Gertruds kyrka är i princip den enda resten från den medeltida staden.

KARAKTÄR västerut

- Enhetlig byggnadsmassa med traditionell trästadsbebyggelse. Jämn, låg siluett. ett sammanhängande stadsbryn
- Enstaka landmärken som utmärker sig genom höjd och arkitektur: Häggbladskas huset och S:ta Gertruds kyrka
- Markant bebyggelsefront med 1800-talets borgarhus mot Gamlebyviken
- Strandvägen ett viktigt stråk längs med vattnet
- Grönsakstorget viktig knutpunkt och betydande visuellt element Bryter av med stenstadshus
- Enstaka byggnader placerade invid vattnet

//Västerut, Gamlebyviken och fiskarhamnen

GERTRUDS KYRKA

Gamlebyviken och västra delen av Västervik

Del av målning över Västervik från 1850-talet. Konstnär okänd. Repro Fotohuset Västervik

Sjöfartsstad med bebyggelse ned till vattnet

Gamlebyviken sträcker sig några mil inåt landet, upp till Gamleby- Gamla Västervik. Staden flyttade ned till det smala sundet vid Slottsholmen på 1430-talet. Stegeholms slott hade uppförts som försvarsanläggning här, och syftet med att flytta staden var att befolka den plats där försvaret låg. Stadsplanen stakades ut kring S:ta Gertruds kyrka, på de öppna, svagt sluttande markerna mot Gamlebyviken.

Efter eldsvådor under 1600-talets ersattes den medeltida stadsstrukturen av en stadsplan enligt renässansideal med regelbundna kvarter och breda gator. Stadsplan har sedan dess bevarats i nästan orört skick fram till idag.

Ett genomgående drag i den medeltida bebyggelsen var att strandområdet bebyggdes ända ned till vattnet. Sjötomterna var särskilt populära även på den tiden, och som en följd av det kunde endast en smal strandremsa tilldelas varje tomt vid regleringen år 1707. Kvarterstrukturen gjordes därmed rektangulär, med rektanglarnas kortsidor mot vattnet. Strandremsan utnyttjades till det yttersta, med pålar i vattnet, bryggor, små båthus och sjöbodar, packhus etc.

Att bygga ända ned till stranden stred emellertid mot den då rådande renässansplanen, som förordade breda, stenlagda strandgator längs med raka strandkonturer. Men i Västervik godkändes det att bebyggelsen fick trängas ända ned mot vattnet, med undantag för Skeppsbron. Utseendet med bebyggelse ända ner till vattnet varade visserligen ända tills det att Skeppsbron fick stenkaaj och tills vattnet mellan Fiskarhamnen och Strömsholmskanalen fylldes ut och Strandvägen anlades.

Karta 1858, lantmäteristyrelsens arkiv

//Västerut, Gamlebyviken och fiskarhamnen

Fiskarhamnen är idag en småbåtshamn med hobbykaraktär. Foto från internet

Fiskehamnen idag

Gamla fiskarhamnen är idag omvandlad till småbåtshamn med hobbykaraktär. Själva hamnen ramar in av en lång, smal stenpir längst i väst och träbryggor längsmed kajen. Parallellt med piren löper en lång träbrygga. Kajen bär prägel av promenad- och cykelstråk men sin beläggning av gatsten i prydligt skiftande kulörer och former. Mönsterbeläggningen fortsätter in över gamla grönsakstorget, fiskartorget och in mot staden.

Fiskarhamnen på slutet av 1800-talet. Sjöbodarna och magasin trängs längs hela strandkanten mot Gamlebyviken. Västerviks museums arkiv

Fiskarhamnen sedd från Gamlebyviken någon gång under åren 1902-09. Mitt i bilden ses Fiskarhamnen med Grönsakstorget alldeles bakom. De nedersta bodarna vid kajkanten är rivna. Några år senare revs även de enkla träkåkarna vid torgets vänstra sida, för att lämna plats åt den blivande saluhallen. Västerviks museums arkiv

Obruten svit av sjöbodarna

Kring sekelskiftet 1900 skedde genomgripande förändringar av Västerviks siluett mot vattnet. Fram till 1900-talet fanns längs västra Västervik en obruten svit av sjögårdar, med bryggor i sjön där skutor och småbåtar lade till. Sjöbodarna upptog utrymmet ned till kajkanten och lämnade endast en smal passage förbi. I en bebyggelsehistorik från år 1933 spådde författaren Erik Andén att spåren av medeltida strandbebyggelse skulle försvinna i och med att 1927 års stadsplan föreskrev en utfylld strandgata. Mycket riktigt finns idag en fortsättning av Strandvägen längs med Gamlebyviken. Få sjötomter finns bevarade, men det finns dock några boende som har förmånen att kunna förtöja båten vid staketet.

I och med regleringen av staden kunde bebyggelsen justeras också ur social synpunkt. Gamla så kallade "kyffen" tilldelades nya tomter utanför de gamla stadsgränserna, och inom gamla staden kunde en mer enhetlig stadsbebyggelse planeras.

//Västerut, Gamlebyviken och fiskarhamnen

Häggladiska huset har fått sällskap av jämnhöga byggnader

Hamnplan, Grönsakstorget och Strandvägen idag

Bebyggelsen vid hamnplanen domineras på ena sidan av hus från 1960-talet med fasader i slätput och markerade gavelpartier i träpanel, med inglasade verandor och takkupor längs svagt sluttande sadeltak. De röda stugorna där försäljarna håller hus byggdes om inför sommaren 1999. Det gula släputsade huset ovanför Grönsakstorget byggdes på 1790-talet. På södra sidan fiskarhamnen är bebyggelsen från olika delar av 1900-talet och något högre än husen på motsatt sida. Ljus puts dominerar, liksom röda tegeltak. Höga träd omgärdar kyrktornet i fonden. Strandvägen kantas av restauranger med sommarverandor och är Västerviks populäraste promenadstråk sommartid. Det största och pampigaste huset utmed Strandvägen är fortfarande det Häggladiska men det är idag inte lika iögonfallande då har fått sällskap av andra jämnhöga hus.

Häggladiska huset. Stadens första femvåningshus. Repro Fotohuset Västervik

Häggladiska huset stor förändring av siluetten!

Häggladiska huset stod färdigt 1911 och innebar då en stor förändring av Västerviks stadssiluetten i och med att det var mycket högre och med ett helt annat uttryck än omkringliggande bebyggelse. Emil Hägglblad hade rest runt i världen; levte som fårfarmare i Sydamerika och stridit mot boerna i Södra Afrika, bott i Rhodesia och hittat guld. Han bosatte sig med sin familj i Västervik och byggde stadens första femvåningshus! De låga husen intill såg små och oansenliga ut i jämförelse. I huset fanns redan från början centraluppvärmning och på ritningarna från 1910 fanns både kolkällare och ångpannerum inritade. Till varje lägenhet hörde både badrum och toalett. Hissen tillverkades av Graham Brothers i Stockholm som var en av landets största tillverkare av hissar. Det var ett för sin tid mycket modernt hus.

//Österut, Skeppsbron, Lilla kajen

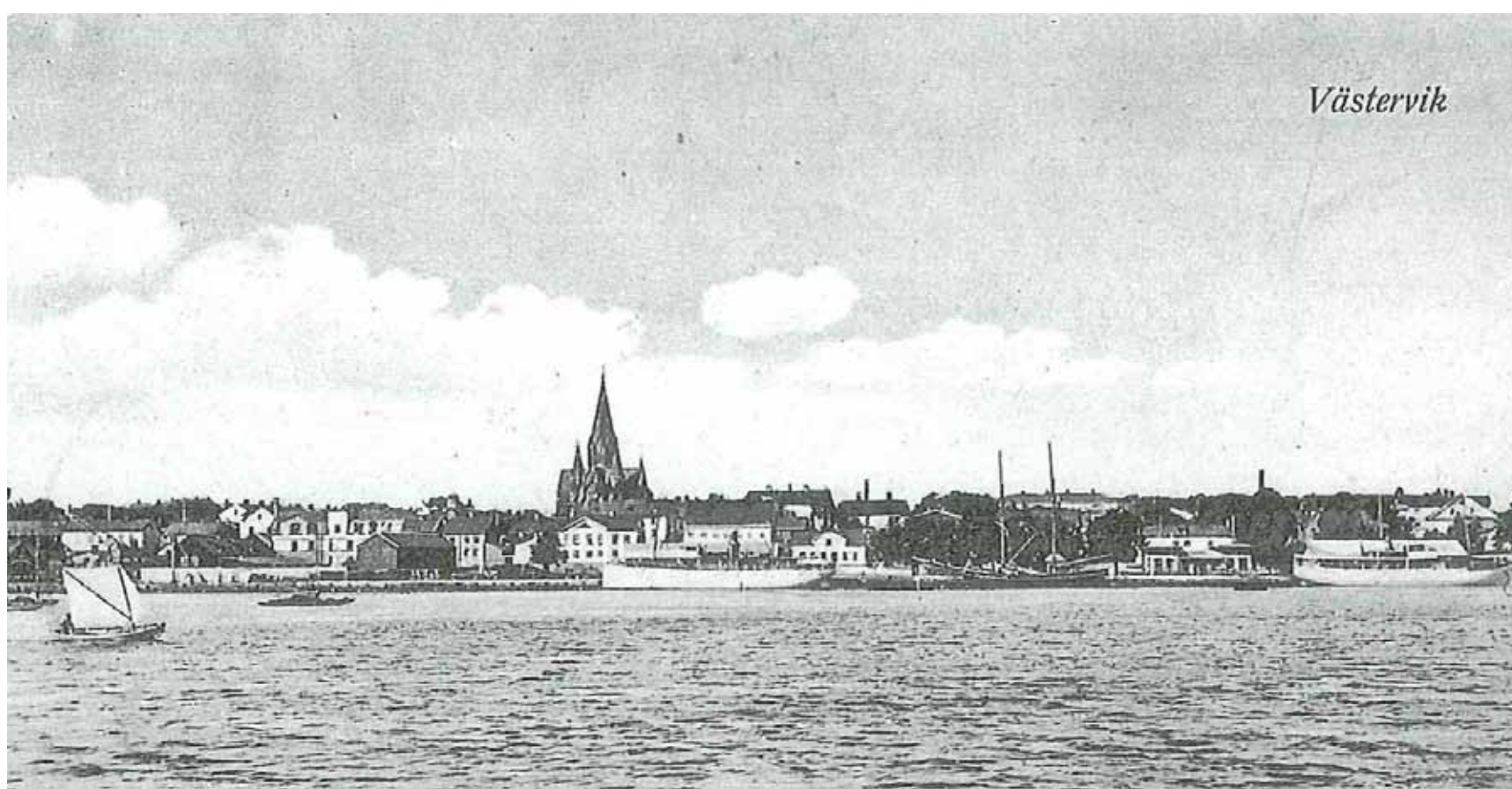
Beskrivning/analys

Den östra delen av staden sedd från Skeppsbrofjärden. Kajerna; Skeppsbron med sina trädrader och Lilla kajen, utgör betydande visuella element. Bebyggelsen är något mer varierad än i den västra delen men även här karaktäriseras siluetten av en jämnhög byggnadsmassa med landmärken i form av torn, i det här fallet vattentornet och St. Petri kyrka. En hel del äldre borgarhus förekommer med putsade ljusa fasader och lertegelbelagda sadeltak. Förr var det Skeppsbron som var samlingspunkten nära vattnet för Västerviksbona, idag är det Fiskaretorget.

KARAKTÄR österut

- Jämnhög siluett med varierad bebyggelse från 1800- och 1900-tal
- Vattentornet och St. Petri kyrka är viktiga landmärken
- Skeppsbron med dess trädrader, Lilla Kajen samt borgarhusen är betydande visuella element i stadssiluetten

//Österut, Skeppsbron, Lilla kajen

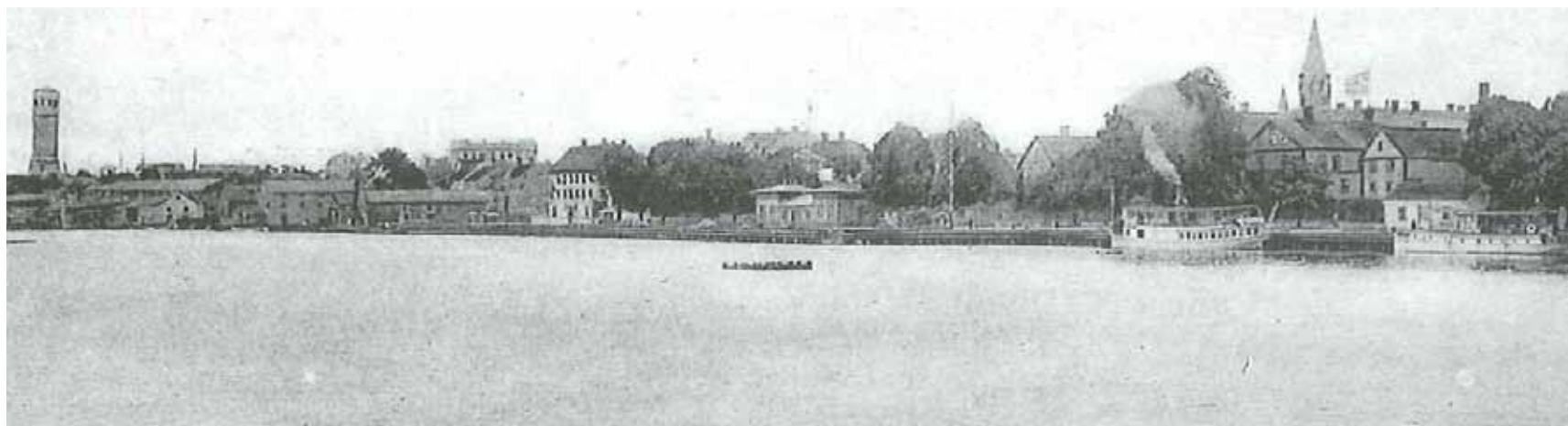
Västervik sedd från Skeppsbrofjärden. Västerviks museums arkiv

Siluetten sekelskiftet 1900

I stadens förgrund möter den 300 meter långa kajen med hamnen och Skeppsbron med förtöjda ångfartyg och segelfartyg. Hamnkontoret syns mellan de båda fartygen till höger i bild. Bebyggelsen bortom skymms delvis bakom Skeppsbrons höga lindar. Till vänster i bild syns hamnkranen "osten", byggd år 1912. Högt över den övriga bebyggelsen reser sig kyrkan, St. Petri, invigd år 1905. Siluetten präglas av båtarnas master, hamnens röda ekonomibyggnader, kyrktornen, runda trädskronor och byggnadernas putsade ljusa fasader och sadeltak med bastanta, höga skorstenar. Byggnader med långsidorna mot vattnet dominerar bilden, med frontespiser som här och var bryter de horisontella dragen. Några byggnader med gavel mot vattnet förekommer.

St. Petri kyrka stod klar 1905. En monumental tegelbyggnad, 24 meter till taknock och 65 meter till klocktornets topp, med en arkitektur i övergången från senromansk stil till gotik. Torntaken är klädda med kopparplåt och de övrigt taken med svart järnplåt.

//Österut, Skeppsbron, Lilla kajen

Foto, Västerviks museums arkiv

Skeppsbron

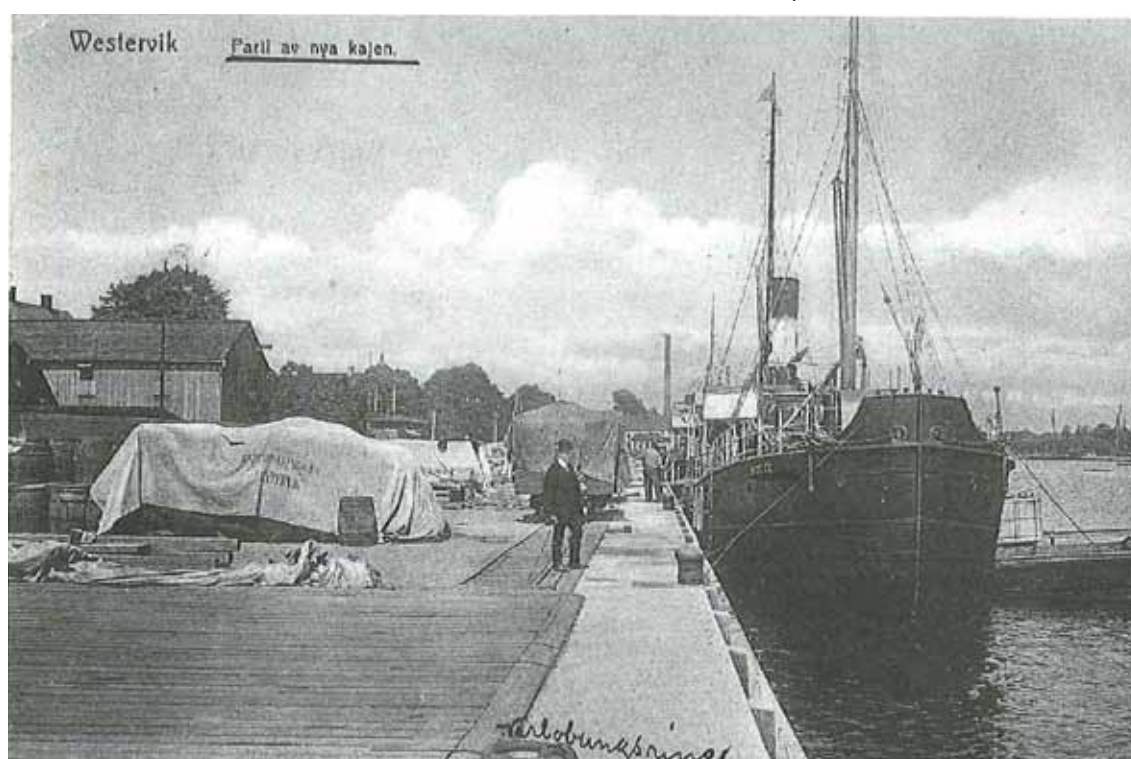
Skeppsbron ses som Västerviks främsta prydnad. Hamnen här var länge det första intrycket av staden för de flesta besökarna. Skeppsbron fungerade under tidigt 1900-tal inte bara som en livlig hamn och lastplats utan i lika hög grad som ett populärt promenadstråk. År 1905 byggdes en pumpstation vid Bredgatan och ett vattentorn strax sydost om staden. Innan anläggningen av vattenledningar kom till hade Västerviksborna fått sitt färskvatten genom ett antal offentliga brunnar i staden. Vattentornet har en höjd av 42 meter och är idag ett av Västerviksiluettens landmärken.

"Knäckebrödsbryggan"

År 1907-1909 byggdes Skeppsbrokajen om till stenkaj, men innan dess var den byggd i trä. "Knäckebrödsbryggan" var en populär omnämnning bland lokalbefolkningen då, kommen av de rejäla skador som inträffat vid många tunga ångarfartygs misslyckade tilläggningar. I bakgrunden syns fabriksbyggnaderna på Strömsholmen.

Foto, Västerviks museums arkiv

Foto, Västerviks museums arkiv

//Österut, Skeppsbron, Lilla kajen

Foto, Västerviks museums arkiv

Sjövägen

Sjövägen har alltid varit den kanske mest naturliga färdvägen till Västerås. Under lång tid var det framför allt med båt man tog sig till och från staden. Den stora riksvägen låg långt bort, vilket minskade landsförbindelsernas betydelse.

Lilla kajen

Skärgårdsförbindelserna för persontrafik hade ombordstigning vid Lilla kajen vid Skeppsbron, det vill säga den norra delen av kajen fram till Lilla strömmen. År 1909 byggdes kajen om och kullerstenarna på hamnplanen ersattes med huggen granit. I fonden skymtar fabriksbyggnaderna på Strömsholmen.

Foto, Västerviks museums arkiv

//Strömsholmen

Beskrivning/analys

En flack holme med stensatta kajer bebyggt med en solitär monumentalbyggnad - Strömsholmen ser idag inte alls ut som den gjorde för bara 20 år sedan. Då revs flera byggnader och Slottsholmsleden övertog trafikföringen från den slingrande smala vägen förbi turistbyrån. Strömsholmen är inte stor men var förr ett riktigt industriområde. Holmen har haft en kakelfabrik, ett tunnbinderi, en garvämnesfabrik, en spikfabrik, en mekanisk verkstad, en valskvarn och ett epidemisjukhus. Där har även funnits bostäder. Idag finns en kvarvarande gul villa. Den mest välkända byggnaden på Strömsholmen är fd Varmbadhuset som idag nyttjas som turistbyrå. Byggnaden har en välbevarad exteriör i jugendstil som samspelar med Saluhallen inom samma arkitekturstil. Varmbadhuset ingick vid uppförandet i en tät bebyggelse kontext med industrikaraktär. Då så gott som all övrig bebyggelse på holmen har rivits är varmbadhuset idag, sedan ca 30 år tillbaka, en solitärbyggnad. Den ensamma placeringen, det monumentala uttrycket och det karaktäristiska tornet gör byggnaden till ett viktigt landmärke och en symbolbyggnad på platsen.

Förtöjd vid Strömsholmens nordöstra kaj ligger restaurangbåten Simson som lockar besökare till holmen kvällstid.

KARAKTÄR strömsholmen

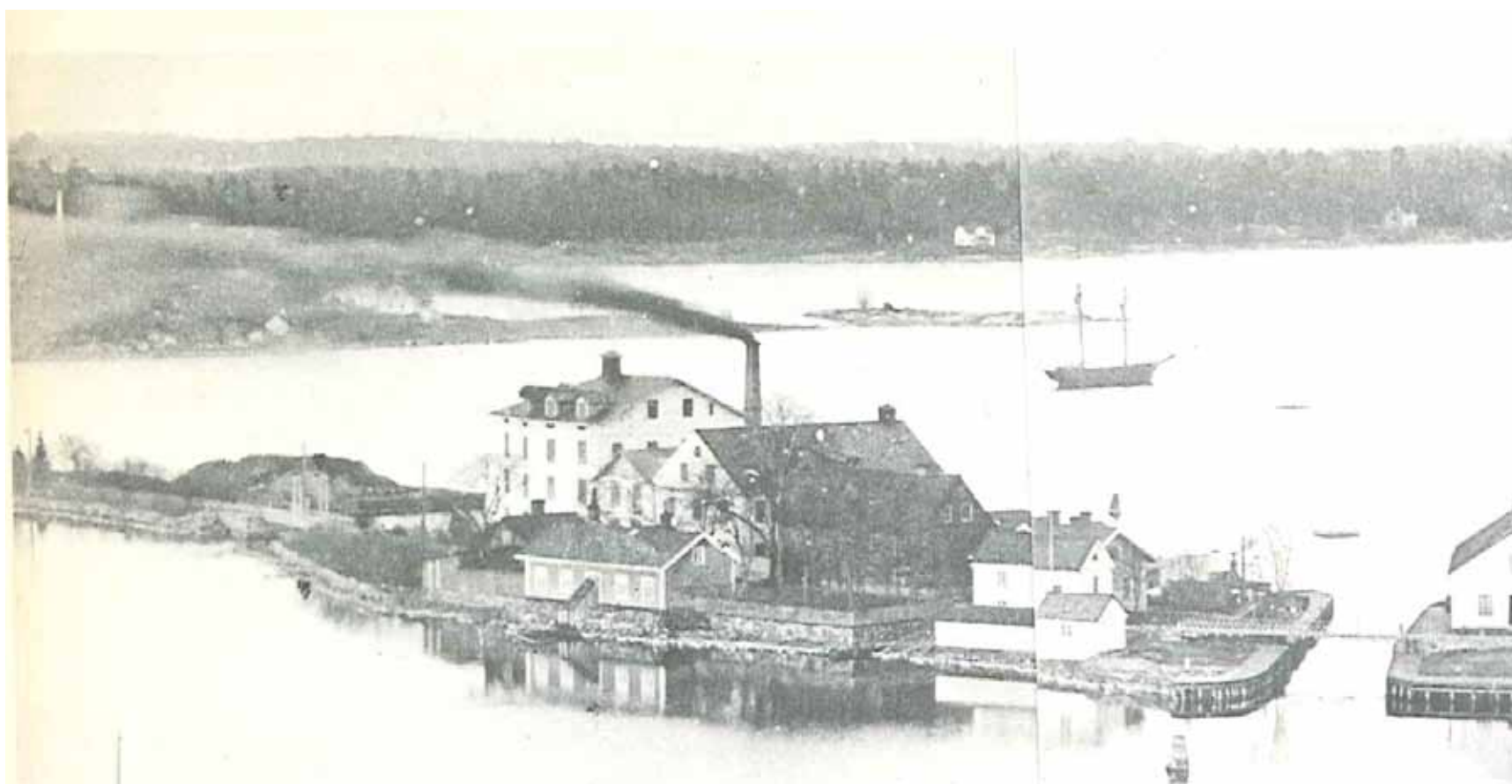
- Flack holme med stensatta kajer
- Fd Varmbadhuset är solitär monumentalbyggnad
- restaurangbåten Simson bidrar till att befolka platsen

//Strömsholmen

FD. VARMBADHUSET

SALUHALLEN

Foto, Västerviks museums arkiv

Strömsholmskanalen

Tullholmen/Bränneriholmen/Fabriksholmen/Strömsholmen

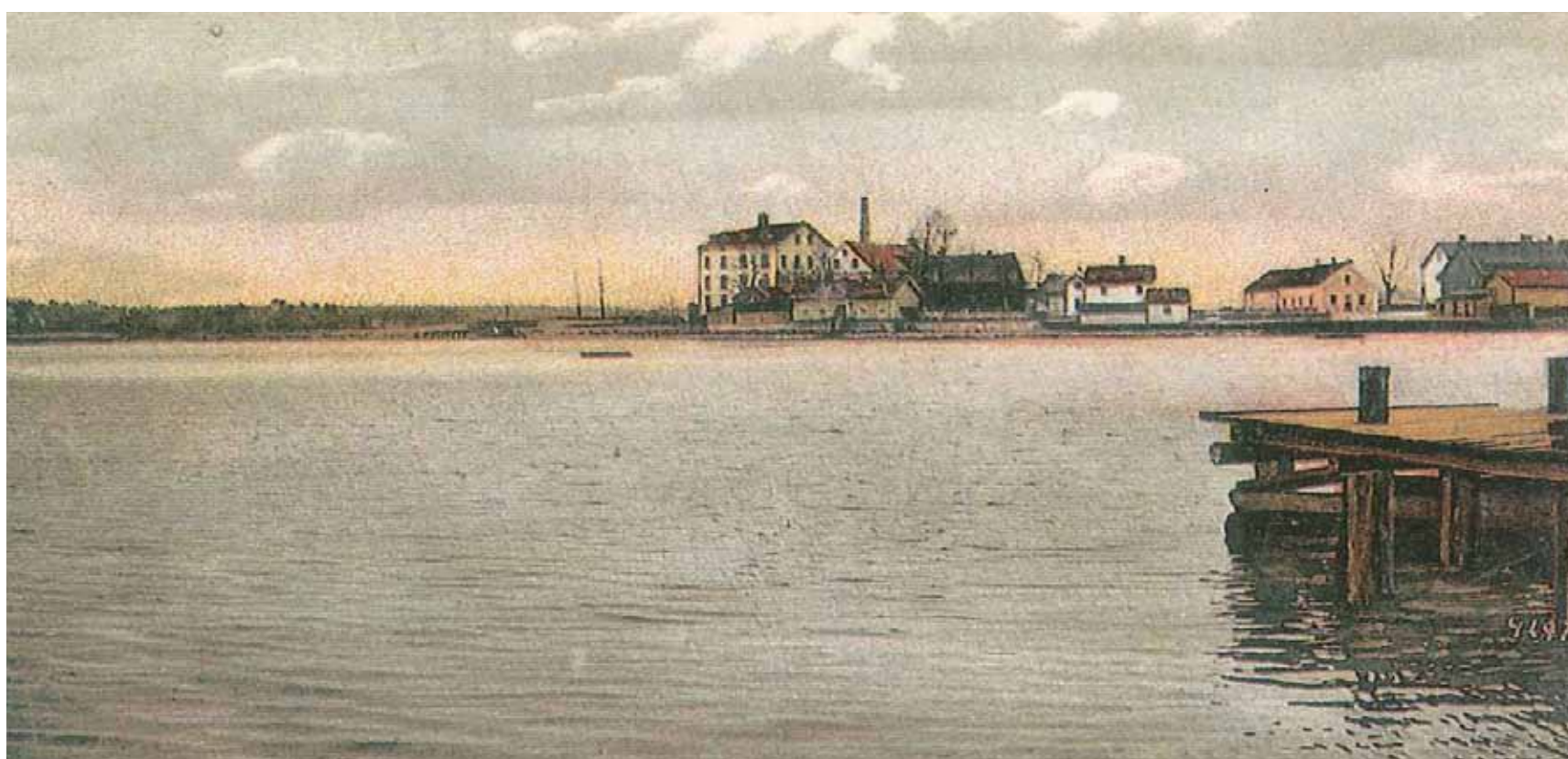
Strömsholmen har genom tiderna bytt utseende och form genom utfyllnader och olika verksamheters bebyggelse. Även namnet har skiftat, från Tullholmen, till Bränneriholmen och till slut Strömsholmen. Holmen var kring sekelskiftet 1900 något av en plantskola för industriverksamheter. Industrier som Stegeholms snickerifabrik och Svenska garvämnesfabriken startade sina verksamheter här men blev snart för trångbudda och flyttade sina verksamheter till större anläggningar strax utanför staden. Fotot är taget från S:ta Gertruds kyrkton kring sekelskiftet 1900, före 1910. Den gamla trärestaurangen på Slottsholmen är inte byggd än, ej heller varmbadhuset på Strömsholmen. På fotot syns det gamla varbadhuset med sin täckta gång ner till vattnet. Svart rök väller ur skorstenen på Svenska Garvämnesfabriken. Längs stranden mot sydöst fanns en trækaj och en bit bort en vedkaj. Det var stor aktivitet med skutor och ångbåtar som gick in för lastning och lossning.

Mellan stadens centrala delar och Strömsholmen löpte en svängbro över Strömsholmskanalen. Långt tillbaka i tiden kallades den för Stora Strömmen och var den enda passagen för större båtar mellan Saltsjön och Gamlebyviken. Kanalen muddrades, pålades och försågs med stenkajer på 1860-talet. Bron över kanalen (fr 1867) en slank svängbro av järn med korslagda poster längs räcket. 1930 ersattes järnbron av en betongbro. Stegeholmskanalen hade tagit över rollen som den största passagen till Gamlebyviken och kanalen gick under benämningen "Lilla Strömmen".

//Strömsholmen

Strömsholmen och del av Slottsholmen sedd från norra delen av Gamlebyvikens strand april 2011

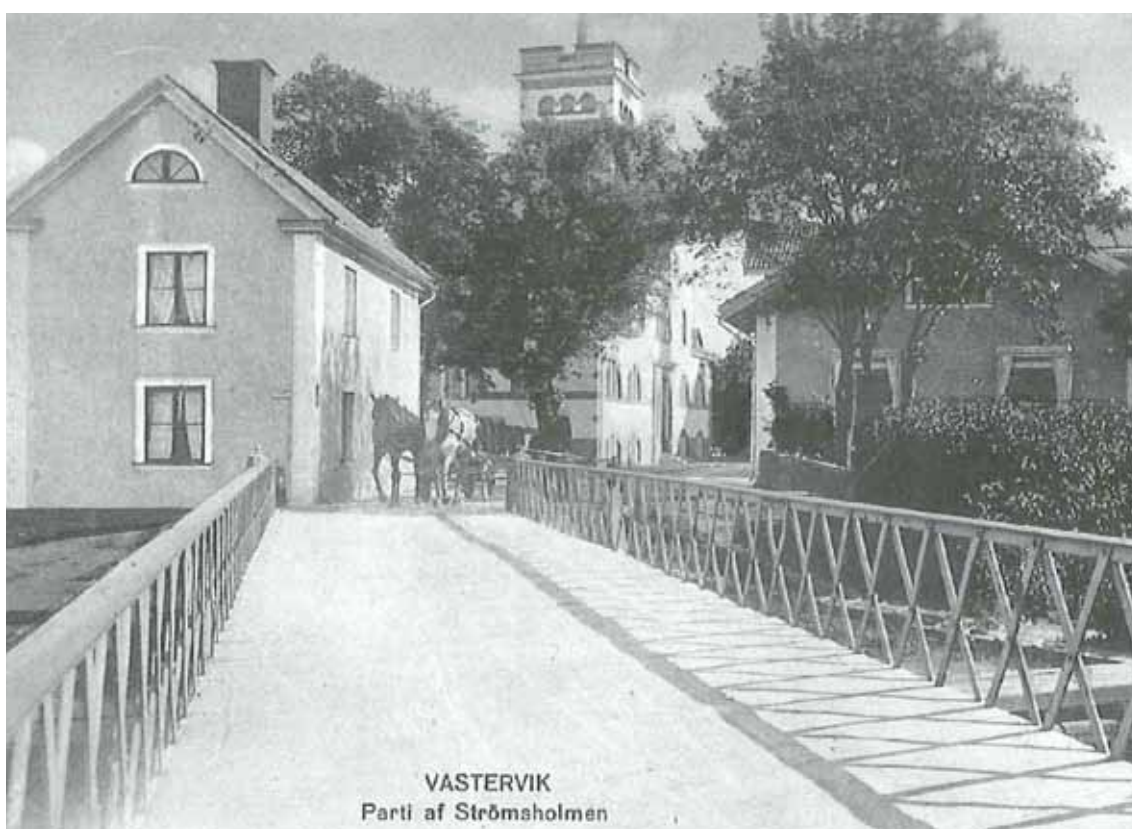

Vykort med vy över Strömsholmens siluett sedd från norra delen av Gamlebyvikens strand. Fabriksbyggnaderna och det gamla varmbadhuset framför. Bild ur 'Hälsningar från Västervik

//Strömsholmen

Varmbadhuset på Strömsholmen

Foto, Västerviks museums arkiv

Diskussioner kring placeringen av varmbadhuset

Varmbadhuset stod klart hösten 1910 och användes som badhus fram till 1975. Byggnaden är uppförd i jugendstil. Arkitekten, Fredrik Anderberg, ritade även Saluhalle. Diskussionerna var många kring placering och utformning av den relativt stora badhusbyggnaden. Valet stod mellan placering på samma ställe som det gamla, vid Strömsholmens nordvästra strand, och Paradeistomten inne i staden. Valet föll tillslut på Strömsholmen.

//Slottsholmen

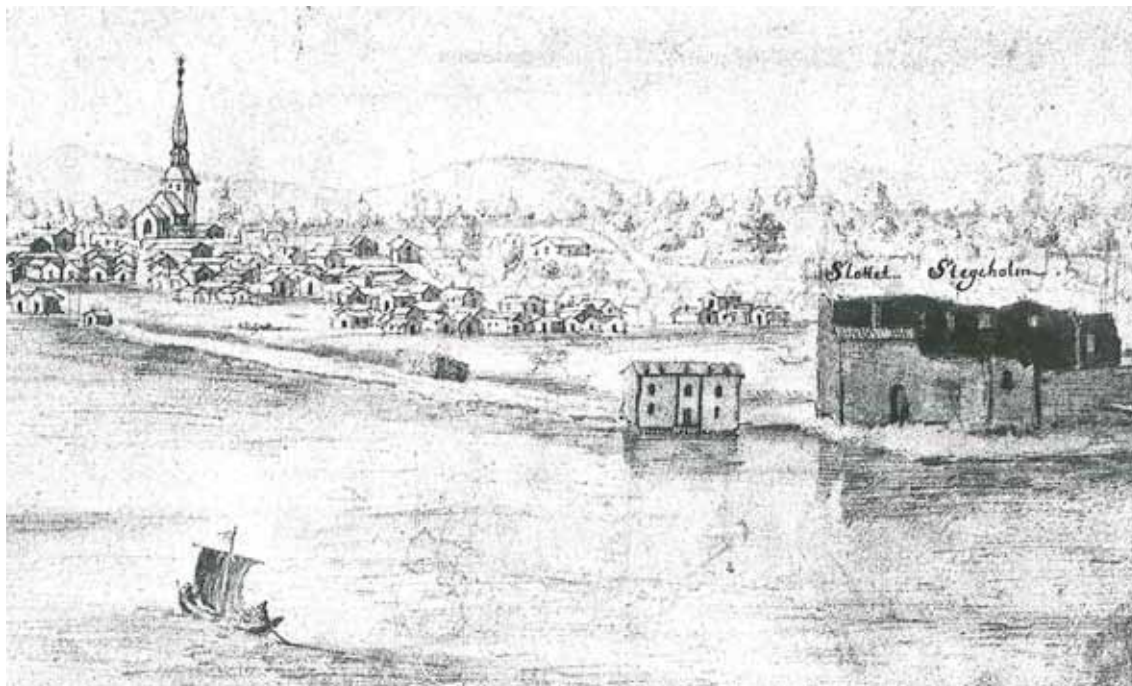
Beskrivning/analys

Slottsholmen har ett mycket strategiskt läge vid infarten till Gamlebyviken och utgör en knutpunkt där land- och sjöförbindelser korsas. Trafiken via holmen har förskjutits från att historiskt sett framför allt ha varit en viktig infart för sjöfarten till att idag framför allt uppbära trafikströmmen mellan Västerviks centrum och Norrlandet. Holmen är idag bebyggd med tre byggnader; restaurangbyggnaden, ett mindre trähus och en pumpstationsbyggnad, samtliga på holmens södra del. Slottsruinen på holmens norra del omges av en enkel parkanläggning. Byggnaderna, parken och ruinen utgör olika historiska lager som berättar om Slottsholmens historia och dess betydelse i staden. Terrängen är plan och bebyggelsen låg vilket ger ett lågmälat avtryck i stadssiluetten. Det strategiska läge gör emellertid att holmen är synlig från stora delar av staden. Sedd från Skeppsbron/Skeppsbrofjärden avtecknas Slottsholmen som ett sammanbindande lågt landområde mellan stadens centrum och Norrlandet. Fd Slottsholmsrestaurangens uppglasade fasad är ett tydligt visuellt element i vyn medan slottsruinen skymms av träd. Från Strandvägen/Gamlebyviken sett avtecknar sig både slottsruinen och fd Slottsholmsrestaurangen tydligt i siluetten. Norrifrån, från Kulbacken, ges en bra överblick över Slottsholmens norra del; parkens höga träd och ruinen avtecknar sig mot stadssiluetten i fonden.

KARAKTÄR slottsholmen

- Strategiskt läge, synlig från stora delar av staden
- Historisk knutpunkt där land- och sjöförbindelser möts
- Byggnaderna, parken och ruinen utgör olika historiska lager som berättar om platsens funktion i staden genom historien
- Plan terräng, låg bebyggelse - lågmälat intryck i stadssiluetten
- Slottsholmsrestaurangens uppglasade fasad - tydligt visuellt element i vyn från Skeppsbrofjärden
- Slottsruinen och restaurangbyggnaden landmärken i vyn från Gamlebyviken

//Slottsholmen

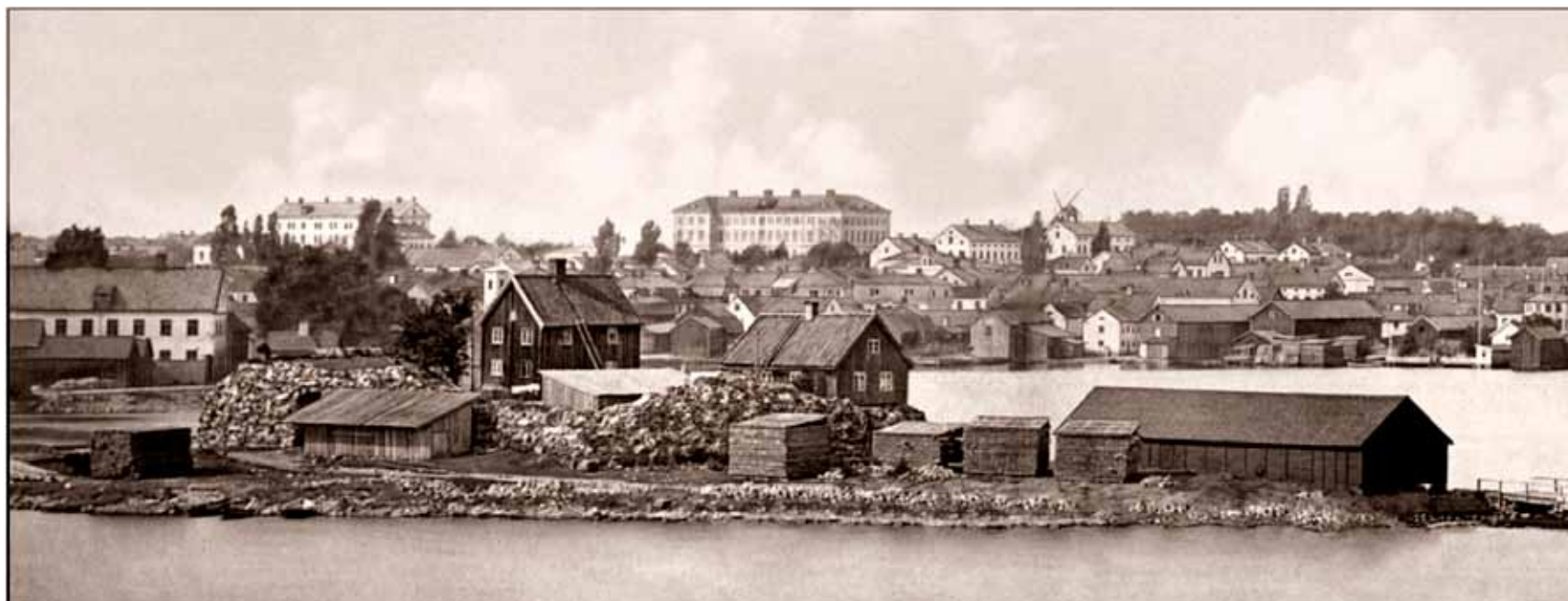

Foto, Västerviks museums arkiv

Stegeholms slottsruin

Försvarsanläggningen Stäkehus, senare slottet Stäkeholm (Stegeholm) uppfördes av hertig Albrekt af Mecklenburg och var färdigt omkring år 1365. Stegeholms slott tros ha varit en till planen kvadratisk borg med tre byggnadslängor och på den fjärde sidan en fast mur med portvalv ut mot Skeppsbrofjärden. Stegeholms slott ödelades vid en brand år 1677, anlagd av danskarna. Under tidigt 1700-tal låg Stegeholms slott som en ruin. Efterhand krympte ruinen allteftersom stenar från murarna användes till olika byggnadsprojekt i staden. År 1734 ansökte staden hos riksdagen om att få köpa holmen för att använda den som upplagsplats för virke, beck och tjära och för att starta upp snickeriverksamhet. Köpet nekades. Istället tilläts staden arrendera holmen. 17 tomter stakades ut varav Femton auktionerades ut till handelsmän i staden och två behölls av staden för att bygga bryggor och beckbränneri. Flera förrådsbodar byggdes runt om Slottsholmen, och därtill utnyttjades platsen där sommarrestaurangen finns idag till virkeskaj.

//Slottsholmen

Foto, Västerviks museums arkiv

Industrikaraktär under 1700- och 1800-talet

Under 1700-talet anlades flera skeppsvarv i Västervik, men redan vid mitten av 1500-talet hade ett kronovarv anlagts intill Stegeholms slott på Slottsholmen, enligt order från Gustav Vasa. År 1846 lades verksamheten på Slottsholmen ned och flyttades utanför staden. Till varvet anlades år 1478 ett becksjuderi innanför slottets murar, och på 1780-talet byggdes en smedja mitt inne på borggården. Ett par boningshus uppfördes med de massiva gråstensmurarna som grund. Slottsholmen utgjorde under 1800-talet en del av ett växande område av industrikaraktär i stadens närhet. Strax söder om holmen låg Strömsholmen med flera fabriksbyggnader. Sydost om Strömsholmen låg Skeppsbron där fartyg lassade och lossade. År 1858 utvidgades det industrialiserade stadsområdet norrut då en tändsticksfabrik anlades på Norrlandet.

Stegeholms kanal

År 1847 anlades Stegeholms kanal mellan Strömsholmen och Slottsholmen. Över bron lades en rullbro av ek, som löpte på järnhjul. Bron ersattes år 1904 med en svängbro av järn, över den nu bredade kanalen. Stegeholms kanal blev nu den nya Stora Strömmen, och den gamla Strömsholms kanal blev Lilla Strömmen. Sedan länge var den här platsen ett populärt ställe att fiska ifrån. Överliggarna på pålverken fungerade utmärkt att stå på.

Västervik från Gamlebyviken.

Rullbron sett från Slottsholmen, de stora vita fabriksbyggnaderna, till vänster i bild, skymde för sikten mot Västerviks centrala delar. Till höger i bild ses Gamlebyviken med St. Gertruds klocktorn som landmärke. Bild ur 'Hälsningar från Västervik

//Slottsholmen

Parken idag

Slottsholmsparken återfinns idag i ett mycket förenklat skick med endast några träd, gräsytor och grusgångar.

Bild ur 'Hälsningar från Västervik

Slottsholmsparken

1884 övergick Slottsholmen till stadens ägo, från att tidigare ha tillhört Lofta. Senare samma år överlät stadsfullmäktige holmen till Sällskapet för Westerviks förskönande för att där anlägga en park. Sällskapet skulle få full nyttjanderätt till hela holmen, förutom kajen på holmen södra del (platsen där restaurangbyggnaden idag ligger) 'Sällskapet för Westerviks förskönande' startade arbetet att iordningställa holmen till "en för Westerviks stad allmän promenad- och för-lustelseplats". Byggnader rensades bort, strandlinjen reglerades genom utfyllnad och försågs med strandskoning, och vid ruinen anlades en park som gav holmen en helt ny karaktär. Innan slottsruinen grävdes ut år 1924-1925, enligt riksantikvariens föreläggande, var även borggården anlagd; på murarna växte träd och klängväxter, och hela ruinen var ordnad till en promenadpark med bänkar och rabatter.

//Slottsholmen

Kallbadhuset och Gamla slottsholmsrestaurangen

År 1901 byggdes ett kallbadhus på Slottsholmens sydöstra strand, skyddat från nordliga vindar och vatten. Badhuset hade två större och ett antal mindre bassänger, där damer och herrar badad avskilda i olika avdelningar. Hytter för omklädning och vila omgärdade bassängerna, särskilt populära var de tornförsedda hörnhytterna. Fasaderna var i, förutom vid hörnhytterna, fönsterlösa och gav ett slutet intryck sett utifrån. Intill badhuset fanns även ett hopptorn. Anläggningen revs i 1952 i samband med att den nya restaurangbyggnaden uppfördes.

Innan Stegeholms kanal och bron till Slottsholmen anlades hade stadens styrelse planer på att köpa in och rusta upp sommarrestaurangen Kungsträdgården vid Skeppsbron. Dock lockade det vackra läget på Slottsholmen till förändrade planer. Motståndet då kom i stor utsträckning från nykterhetsrörelsen som sade att projektet hade "för avsikt att inresa och anvisa en hedningarnas förgård eller bakgård".

Sommarrestaurangen uppfördes år 1913 efter ritningar av Axel J. Sjögren. Den pampiga byggnaden var i träkonstruktion med två våningar och ett högt kupolförsett torn. Fasaderna gick i mörk ton, med ljusa fönsteromfattningar och vindskivor. Fönstren är i stående format med småspröjsade glas. På bottenplanet fanns en öppen veranda som vette

Gamla Slottsholmsrestaurangen och kallbadhuset sida vid sida. Ruinen är dold bakom lummiga trädskronor. Bortom Slottsholmen skymtar småbåtshamnen, och några ekonomibyggnader på norrlandet. Foto, Västerviks museums arkiv

mot vattnet. Läget gav en vacker utsikt mot Skeppsbron och Skeppsbrofjärden. På övervåningen fanns en matsal och en festsal för uthyrning. Gårdsplanen på östra sidan var avsedd för servering och utomhusdans, med en mindre musikpaviljong o ena hörnet. Intill låg den vackra Slottsholmsparken. År 1950 brann gamla slottsrestaurangen ned.

Norrlandsvägen

Norr om Slottsholmen löper Norrlandsvägen, med Kulbacken till höger samt vägen in till Tändsticksfabriken. Vid Tändsticksfabriken låg förut en ladugård som tillhörde Stegeholms slott. Bron över till Norrlandsvägen är av enklare träkonstruktion. En mer lantlig skärgårdskaraktär gör sig synlig.

Norrlandsvägen och Slottsholmen sedd från Kulbacken. När Västervik tog över Slottsholmen breddades den smala landtungan vid Norrlandsvägen och försågs med strandskoning. Den fick också en allé med tre rader träd år 1908. Under 1800-talet fanns längs landremsan tre små vattendrag. Kring sekelskiftet 1900 fylldes två av dessa. Kvar finns "Gröna strömmen", även kallad "kanothålet", närmast Slottsholmen. Bebyggelsen på Slottsholmen ligger dolt i lummigt lövverk, men till vänster i bild skjuter det nya kallbadhuset ut i Skeppbrofjärden.

Bilder ur 'Hälsningar från Västervik'

Restaurangbyggnaden på Slottsholmen sedd från Skeppsbrofjärden

Foto, Västerviks museums arkiv

Slottsholmsrestaurangen

Efter att gamla slottsholmsrestaurangen brunnit ned tog stadsfullmäktige snabbt beslut om att en ny restaurangbyggnad skulle uppföras på platsen. En arkitektävling utlystes och vann gjorde Gösta Åhberg. Den nya slottsholmsrestaurangen (uppförd 1952) fick en modernistisk utformning som stod i skarp kontrast till den gamla sommarrestaurangen. Internationella influenser gjorde sig synliga med nya material och konstruktionslösningar. Att betona de obehandlade materialens egna uttryck, främst betongen, och låta konstruktion bli synlig var en strömning inom 1950-talsarkitekturen. Den nya restaurangbyggnaden blev ett utmärkande inslag i småstaden Västervik, med sin modernistiska arkitektur med synlig betongkonstruktion och glasade fasader. Slottsholmsrestaurangen har ett framträdande läge i staden, men gör ett lågmält avtryck på stadssiluetten.

Konsekvensutredning alt. 2

2011-04-28

Bilaga till Fördjupad riksintressebeskrivning dat. 2011-04-28

SLOTTSHOLMEN 1, H 90 VÄSTERVIK

Förord

Kommunledningskontoret i Västervik studerar möjligheter att uppföra en ny byggnad med tillhörande småbåtshamn inom fastigheten Slottsholmen 1 samt anläggandet av soldäck/bryggor utmed Gamlebyviken. Då Slottsholmen ingår i ett område av riksintresse för kulturmiljövården utgör analysen av den tänkta nybyggnationens konsekvenser på områdets kulturhistoriska värden och karaktär en viktig del av planarbetet.

På uppdrag av fastighetsägaren, Fastighetsbolaget Slottsholmen 1 AB, genom A.L.M. Equity och Louise Eklund har White upprättat en fördjupad riksintressebeskrivning med konsekvensutredning dat. 2011-04-18. Föreliggande konsekvensutredning som gäller det nu omarbetade nybyggnadsförslaget har tagits fram med utgångspunkt i ovan nämnd fördjupade riksintressebeskrivning.

Arbetet har genomförts av White i april 2011 genom bebyggelseantikvarie Anna Reuter Metelius. Bebyggelseantikvarie Josefine Bengtsson, White, har bistått i researcharbetet och arkitekt Jenny Kåhre, Sandellochsandberg, har framställt volymskisserna av den föreslagna nybyggnationen. Där inget annat anges har fotografierna tagits av White.

Anna Reuter Metelius
Bebyggelseantikvarie, White

1 BAKGRUND

//Ändrat nybyggndasförslag

2 KONSEKVENSBESKRIVNING

//Söderifrån; vy från Skeppsbron

//Söderifrån; vy från Strandvägen

//Norrifrån; vy från Tändsticksbryggan

//Norrifrån; vy från Kulbacken

//Norrifrån; vy Slottsholmsvägen

3 SLUTSATSER

//Konsekvenser

//Möjliga åtgärder

1 BAKGRUND

Ändrat nybyggnadsförslag

En bearbetning har gjorts av nybyggnadsförslaget. För att lätta upp känslan av volymen och åstadkomma en byggnad som trots sin storlek upplevs som spänstig har man skapat en bättre avvägd volym - en smäckrare byggnadskropp som är enklare och renare i sin form. Det åtgärder som har vidtagits är att 2 m har tagits in på bredden och att en våning har lagts till på högdelen. Utkragande delar på fasaderna har tagits bort. För att understryka det publika, lätta upp byggnadens möte med gaturummet samt öka genomsiktligheten genom byggnaden och ge utblickar mot vattnet för de som går/ åker på vägsidan av huset har en större andel av bottenvåningens fasad glasats upp. Trappningen har bearbetats för att få till en lättare siluett. Terrassen mot vattnet samt det publika stråket har breddats för att förbättra tillgängligheten och möjliggöra snöröjning och därmed säkerställa användning året runt.

2 KONSEKVENSBEDÖMNING //Söderifrån: Vy från Skeppsbron

Nuläge/nollalternativ

Slottsholmen avtecknar sig som en trädbevuxt landremsa mellan den centrala staden och Norrlandet. Restaurangbyggnadens uppglasade fasad annonserar holmen. Fd Varmbadhuset på Strömsholmen samt Unos torn är landmärken med himlen som fond. Slottsruinen döljs bakom restaurangbyggnaden och träden.

Planförslag

Den föreslagna byggnaden utgör ett betydande landmärke som markerar ut Slottsholmen. Byggnaden uppfattas i hela sin bredd och förändrar siluetten påtagligt både genom storlek och utformning. Byggnadsformen, med en avsmalnad högre del, som korresponderar med övriga landmärken i staden, och nedtrappning i norr vittnar om en anpassning till omgivningen. Då slottsruinen inte går att uppfatta i den här vyn i nuläget så innebär den föreslagna nybyggnaden inte att upplevelsen av ruinen förtas.

//Söderifrån: Vy från Lilla Kajen

Nuläge/nollalternativ

Slottsruinen döljs till stor del bakom bron över Stegeholms kanal. Slottsholmen, som härifrån sett, kan uppfattas som en del av Norrlandet, befästs av restaurangbyggnaden, som är iögonfallande med sin uppglasade fasad. Fd Varmbadhuset på Strömsholmen utgör ett viktigt landmärke som avtecknar sig som en tydlig figur på nära håll.

Planförslag

Den föreslagna byggnaden blir ett tydligt landmärke som befäster Slottsholmen och Stegeholms kanal. Här framstår byggnadens tornliknande del och förändrar siluetten påtagligt både genom storlek och utformning. Byggnadens torn korresponderar med Varmbadhuset på Strömsholmen. Den föreslagna byggnaden innebär inte att upplevelsen av ruinen förtas då denna är svår att urskilja i denna vy.

//Söderifrån: Vy från Strandvägen

Nuläge/nollalternativ

Slottsholmen avtecknar sig som en trädbevuxt landremsa mellan den centrala staden och Norrlandet. Bebyggelsen är inpassad i den låga siluetten. Endast det fd Varmbadhuset avtecknar sig som en tydlig och karaktäristisk figur mot himlen. Slottsruinen ett synligt element i landskapet, om än visuellt sett underordnat genom sin låga volym, organiska form och jordfärg. Den nyttillkomna bebyggelsen på Norrlandet är mer iögonfallande i med fasader i vitt.

Planförslag

Den föreslagna byggnaden syns i hela sin bredd och förändrar siluetten påtagligt både genom sin storlek och sin utformning. Byggnaden blir ett nytt tydligt landmärke som annonserar Slottsholmen och Strömsholms kanal. Byggnadens originella form drar till sig uppmärksamhet men nedtrappningen i norr och tornet i söder svarar samtidigt mot omkringliggande bebyggelse: torndelen korresponderar med övriga landmärken i Västervik, nedtrappningen är en anpassning till Slottsholmens låga skala.

//Norrifrån: Vy från Tändsticksbryggan

Nuläge/nollalternativ

Från Norrlandet kan man betrakta stora delar av Västerviks stadssiluett vilke har kvar mycket av sin karaktär från sekelskiftet. Siluetten består av en låg byggnadsmassa, som ett sammanhängande stadsbryn, med några få uppstickande torn. Slottsholmen bildar härifrån sett en förgrundskuliss med låg bebyggelse och höga träd. Slottsruinen ligger utanför vyn.

Planförslag

Den föreslagna byggnaden förändrar siluetten påtagligt både genom storlek och utformning. Den ligger placerad i förgrunden och upplevs som stor i sammanhanget. Byggnaden förtar emellertid inte upplevelsen av övriga landmärken. Byggnadens nedtrappning är inte helt lätt att uppfatta i den här vyn. Byggnaden upplevs ha en tornliknande form.

//Norrifrån: Vy från Kulbacken

Nuläge/nollalternativ

Från Kulbacken ges en bra överblick över Slottsholmens norra del. Västerås centrum bildar fond som ett sammanhängande brokigt stadsbryn. Slottsholmen avtecknar sig som en figur framför med sina höga träd och slottsruinen. Slottsruinen är ett viktigt visuellt element i vyn.

Planförslag

Den föreslagna byggnaden blir ett nytt landmärke i vyn, om än delvis dolt av träd. En ny skala, både volym- och tidsmässig samt ett nytt formspråk tillförs stadsbilden. Slottsparken och slottsruinen framträder ändå tydligt i stark kontrast. Byggnadens tornliknande norra del avtecknar sig mot himlen och korresponderar med stadens övriga landmärken.

//Norri från: Vy Slottsholmsvägen

Nuläge/nollalternativ

Restaurangbyggnaden har en tidstypisk och karaktäristisk arkitektur som de flesta Västerviksbor på ett eller annat sätt kan relatera till. Den har även arkitektoniska kvaliteter, om än till del förvanskade. Byggnaden är förfallen och står idag outnyttjad och bidrar därmed inte till att levandegöra platsen.

Planförslag

Byggnaden upplevs i hela sin bredd och innebär en påtaglig förändring av stadsbilden. En ny skala tillförs till platsen både tids- och storleksmässigt. Den originella utformningen är iögonfallande och väcker intresse. Det delvis uppglasat entréplanet vittnar om publik verksamhet på entréplanet.

2 SLUTSATSER //Konsekvenser och möjliga åtgärder

Konsekvenser

Ett genomförande av planförslaget har bedömts innebära följande utveckling:

Kommer Slottsruinen fortsätta vara ett framträdande element på Slottsholmen och i Västerviks stadssiluett?

Den föreslagna nybyggnaden är en originell byggnad med en i sammanhanget relativt stor volym som oundvikligen kommer att innebära en stor påverkan på upplevelsen av Slottsholmen och Västerviks karaktäristiska stadssiluett.

Genom en tydligt nedtrappande form i norr förhåller sig den föreslagna byggnaden till den låga skalan i landskap och bebyggelse på Slottsholmen vilket är positivt. Utformningen har gjorts med ambitionen att uppnå en övergång till slottsruinen. I vyn från Skeppsbroviken blir den föreslagna byggnaden ett nytt betydelsefullt landmärke som annonserar den strategiskt och historiskt viktiga Slottsholmen för anländande med båt vilket kan vara både positivt och negativt. I vyn från Kulbacken får den föreslagna byggnaden en mer underordnad roll och slottsruinen förblir ett framträdande visuellt element i stadsbilden vilket är positivt. I vyn från Gamlebyviken tar den föreslagna byggnaden mycket uppmärksamhet vilket är kritiskt om slottsruinen ska fortsätta vara ett framträdande element. Här är fasadutformningen avgörande för om påverkan blir negativ eller inte.

Planområdets karaktär; offentlig/privat

Den föreslagna byggnaden innebär viss privatisering jämfört med nuläget vilket är negativt för riksintresset. De publika verksamheter som tillförs kommer att levandegöra platsen, vilket är positivt. Även här är fasadutformningen viktig, både sedd från långt håll och nära, från Skeppsbrofjärden sett och för förbipasserande på Slottsholmen. För nybebyggelsen är de befintliga äldre byggnaderna en tillgång i en tid då allt fler människor känner värdet av historisk förankring och autenticitet. Det positiva är att nybyggnadsprojektet, rätt utfört, samtidigt kan leda till en "kulturell värdeökning" som levandegör och som ökar vård och omsorg för slottsruinen och övrig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i staden.

Kontakten med vattnet

Den föreslagna byggnaden innebär ökad kontakt med vattnet både indirekt, genom sin vattennära placering och till-

gänglighet för västerviksborna i den publika verksamheten, och direkt genom sin marina i Skeppsbrofjärden, vilket är positivt. Marinan bygger vidare på Västerviks långa tradition som sjöfartsstad vilket är positivt. Ytterligare möjligheter att lägga till med båtar tillgängliggör och levandegör vattenrummet.

Stadssiluetten

Utifrån så gott som alla vyer mot staden förändrar den föreslagna byggnaden stadens siluett påtagligt både genom sin storlek och sin utformning. Byggnadens originella form med ett torn i söder och nedtrappning i norr drar till sig uppmärksamheten men svarar samtidigt omkringliggande bebyggelse: tornet korresponderar med övriga landmärken i Västervik, nedtrappningen är en anpassning till den lägre skalan på Slottsholmen. Den föreslagna byggnaden blir ett nytt landmärke som korresponderar med övriga landmärken i stadens siluett.

Förslag på åtgärder

Det är viktigt att vidare studera utformningen av entréplanet; att det är inbjudande och förmedlar ett innehåll av offentlig verksamhet, även mot Slottsholmsvägen. Fasadutformningen mot Gamlebyviken och slottsruinen måste anpassas och tonas ned för att kunna samverka med ruinens nedtonade karaktär. Det handlar både om kulör och fasadrytm. Det är även viktigt att arbeta ytterligare med det närmast omkringliggande landskapet och markgestaltningen för att byggnaden ska landa på platsen.